

ΙΔΡΥΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ & ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ
FOUNDATION FOR ECONOMIC & INDUSTRIAL RESEARCH

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα, Τηλ.: 210 92 11 200-10, Fax: 210 92 33 977, www.iobe.gr
11 Tsami Karatassou, 117 42 Athens, Greece, Tel.: +30 210-9211 200-10, Fax: +30210-9233 977

Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2019-2020:

Ισχυρή άνοδος της νέας επιχειρηματικότητας

Άγγελος Τσακανίκας

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη

Σοφία Σταυράκη

Global Entrepreneurship Monitor

Δεκέμβριος 2020

Global Entrepreneurship Monitor

Το **Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών** είναι ιδιωτικός, μη κερδοσκοπικός, κοινωφελής ερευνητικός οργανισμός. Ιδρύθηκε με σκοπό να προωθεί την επιστημονική έρευνα για τα τρέχοντα και αναδυόμενα προβλήματα της ελληνικής οικονομίας, να παρέχει αντικειμενική πληροφόρηση και να διατυπώνει προτάσεις οι οποίες είναι χρήσιμες στη διαμόρφωση των σχετικών πολιτικών.

Copyright © 2020 Ίδρυμα Οικονομικών & Βιομηχανικών Ερευνών - IOBE

ISSN 2653-889X

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση οποιουδήποτε μέρους της μελέτης, χωρίς την άδεια του εκδότη.

Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE)

Τσάμη Καρατάσου 11, 117 42 Αθήνα

Τηλ.: 210 9211 200-10, Fax: 210 9233 977, <http://www.iobe.gr>

Με την υποστήριξη

ATHEX

Χρηματιστήριο Αθηνών

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΙΟΒΕ

Το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του ΙΟΒΕ αποτελεί τον ελληνικό εταίρο του
Παγκόσμιου Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας
(Global Entrepreneurship Monitor -GEM)

Εθνική ερευνητική ομάδα GEM

Άγγελος Τσακανίκας, Αναπληρωτής Καθηγητής Οικονομικής Αξιολόγησης Συστημάτων
Τεχνολογίας, Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας ΕΜΠ,
Επιστημονικός Υπεύθυνος Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας ΙΟΒΕ

Ευαγγελία Βαλαβανιώτη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Σοφία Σταυράκη, Ερευνήτρια ΙΟΒΕ

Γιάννης Γιωτόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου

Οι απόψεις που εκφράζονται στην παρούσα έκθεση εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων και δεν ανταποκρίνονται κατ' ανάγκη προς αυτές των μελών ή της Διοίκησης του ΙΟΒΕ, όπως και των οργανισμών που υποστηρίζουν, χρηματοδοτούν ή συνεργάζονται με το Ίδρυμα.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Το IOBE, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την «Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα» **για 17η συνεχή χρονιά**. Το GEM αποτελεί μία διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από ερευνητικά ινστιτούτα και πανεπιστήμια από όλο τον κόσμο που ξεκίνησε το 1999, στο πλαίσιο της οποίας συλλέγονται εμπειρικά στοιχεία μέσω ερευνών πεδίου σε ένα ευρύ πλήθος χωρών παγκοσμίως. Η έρευνα του GEM φωτίζει διάφορες πτυχές και διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, συνεισφέροντας έτσι στην παγκόσμια έρευνα για την υποστήριξη και την προώθηση της επιχειρηματικότητας και των σχετικών πολιτικών. Το IOBE, είναι ο αποκλειστικός ελληνικός εταίρος σε αυτή τη διεθνή ερευνητική κοινοπραξία από το 2003, και έχει την ευθύνη για την επιστημονική διεξαγωγή των αναγκαίων ερευνών στον ελληνικό πληθυσμό, τη συλλογή και την επεξεργασία των στοιχείων σύμφωνα με την κοινή εναρμονισμένη μεθοδολογία και την ένταξη των εμπειρικών ευρημάτων στο διεθνές αναλυτικό πλαίσιο του GEM, έτσι ώστε να είναι εφικτή και με ορθό τρόπο η σύγκριση των στοιχείων σε διεθνές και σε διαχρονική βάση.

Όπως έχει αναδειχθεί από τις ετήσιες εκθέσεις, είναι ακριβώς αυτή η συστηματικότητα και η επαναληπτικότητα των ερευνών σε ετήσια βάση σε ένα μεγάλο εύρος χωρών, που έχει οδηγήσει στη δημιουργία πλέον μια σημαντικής χρονοσειράς δεδομένων. Το γεγονός αυτό επιτρέπει να διερευνηθεί ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσονται διάφορες πτυχές της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα δυναμικό πλαίσιο ανάλυσης, λαμβάνοντας μάλιστα υπόψη και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης, αλλά και εθνικές ιδιαιτερότητες. Το δε πλούτος των εμπειρικών στοιχείων προσφέρεται πλέον για εκτενείς αναλύσεις και συγκριτικές επεξεργασίες από τους ερευνητές του σχετικού πεδίου.

Το IOBE θα ήθελε να ευχαριστήσει θερμά όλους όσους συνέβαλαν στην επιτυχία του έργου και κυρίως τους ειδικούς εμπειρογνώμονες, οι οποίοι ο καθένας στον τομέα του βοήθησαν στην ερμηνεία διαφόρων διαστάσεων της επιχειρηματικότητας και κυρίως στον εντοπισμό των βασικών υστερήσεων της Ελλάδας σε θέματα επιχειρηματικότητας. Ευχαριστούμε, επίσης, τον βασικό χορηγό του έργου, τον Όμιλο Χρηματιστηρίου Αθηνών, που χρηματοδότησε τη φετινή ερευνητική προσπάθεια.

Περιεχόμενα

Επιτελική Σύνοψη	1
1 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2019.....	9
1.1 Εισαγωγή	9
1.2 Βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας	10
1.2.1 Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	10
1.2.2 Καθιερωμένη επιχειρηματικότητα	16
1.2.3 Βαθμός ευκολίας ίδρυσης μιας επιχείρησης	18
1.2.4 Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	19
1.2.5 Κίνητρα επιχειρηματικής δραστηριοποίησης	21
1.2.6 Ο ρόλος των άτυπων επενδυτών στη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων	25
1.2.7 Η κλαδική διάσταση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων	27
1.3 Επιχειρηματικές προδιαθέσεις και αντιλήψεις.....	32
1.3.1 Εισαγωγή	32
1.3.2 Επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα.....	36
1.3.3 Προσωπική γνωριμία με επιχειρηματία.....	37
1.3.4 Η επιχειρηματικότητα ως καλή επιλογή σταδιοδρομίας.....	38
1.3.5 Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες.....	39
1.3.6 Προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης.....	40
1.3.7 Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	41
1.3.8 Φόβος αποτυχίας για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας.....	42
1.4 Δημογραφικά χαρακτηριστικά επιχειρηματιών αρχικών σταδίων.....	45
1.4.1 Ηλικία.....	45
1.4.2 Φύλο	49
1.4.3 Μορφωτικό επίπεδο.....	50
1.5 Τα ποιοτικά χαρακτηριστικά των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων.....	52
1.5.1 Τεχνολογική ταυτότητα	52
1.5.2 Καινοτομικότητα και επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	53
1.5.3 Απασχόληση και προοπτικές ανάπτυξης.....	55
1.5.4 Εξωστρέφεια επιχειρηματικού εγχειρήματος.....	59

2 ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ	63
<i>2.1 Ανάλυση βασικών δεικτών της έρευνας</i>	<i>65</i>
<i>2.2 Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας και η επίδραση επιμέρους παραγόντων</i>	<i>84</i>
2.2.1 Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος	85
2.2.2 Ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας	87
3 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	89
4 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ.....	91

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Το IOBE, συμμετέχοντας για 17^η χρονιά στο διεθνές ερευνητικό πρόγραμμα Global Entrepreneurship Monitor (GEM), δημοσιεύει την Ετήσια Έκθεση για την Επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα 2019-2020. Η έρευνα του GEM αναλύει διάφορες πτυχές και διαστάσεις της επιχειρηματικότητας, με ισχυρά εμπειρικά εργαλεία και συγκριτικούς ομογενοποιημένους δείκτες, συνεισφέροντας έτσι στη θεωρητική και εμπειρική έρευνα για την υποστήριξη και προώθηση της επιχειρηματικότητας. Προσφέρει έτσι μια μοναδική, διαχρονική και συγκριτική εικόνα για την εξέλιξη της επίδοσης και της νέας επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, αγγίζοντας διαστάσεις του εγχώριου οικοσυστήματος νεοφυούς επιχειρηματικότητας. Αναλυτικότερα, από τα αποτελέσματα της έρευνας του 2019 προκύπτουν τα εξής ευρήματα¹:

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2019

- **Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2019 στα αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 8,2% (περίπου 536 χιλιάδες άτομα) από 6,4% (418 χιλιάδες άτομα) το 2018.** Πρόκειται για μια από τις υψηλότερες διαχρονικά επιδόσεις της χώρας, παρόλο που κινείται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος² που γνώρισε επίσης αύξηση το 2019 (12,3% από 10,1% το 2018). Προφανώς το εύρημα αυτό μπορεί να αξιολογηθεί θετικά και συνδέεται με τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος, τουλάχιστον στην περίοδο πριν την πανδημική κρίση. Όπως όμως πάντα αναφέρουμε σχετικά, αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία στην αποτίμηση αυτής της επίδοσης είναι να αξιολογηθούν τα επιμέρους ποιοτικά χαρακτηριστικά των νέων εγχειρημάτων, όπως η εξωστρέφεια, η καινοτομία και οι προοπτικές μεγέθυνσης. Αυτά τα χαρακτηριστικά καθορίζουν την ποιότητα και τη βιωσιμότητά αυτών των εγχειρημάτων, καθώς απλώς η ποσοτική ενίσχυση της επιχειρηματικότητας δεν αρκεί για να δημιουργηθεί αναπτυξιακή δυναμική σε μια οικονομία. Σε κάθε περίπτωση **υπενθυμίζεται πάντως και πάλι ότι οι υψηλές επιδόσεις σε νεοφυείς επιχειρήσεις δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και βιώσιμη επιχειρηματικότητα. Αντίθετα, μπορεί να δημιουργούνται λιγότερες επιχειρήσεις σε μια οικονομία, αλλά με ποιοτικότερα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.** Γι' αυτό και ο **σχεδιασμός πολιτικών**

¹ Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η έρευνα πραγματοποιήθηκε πριν την εμφάνιση της πανδημικής κρίσης που σχετίζεται με τη νόσο COVID-19.

² Οι χώρες υψηλού εισοδήματος αντικαθιστούν πλέον τις «χώρες καινοτομίας» όπως αναφέρονταν μέχρι πέρυσι οι αναπτυσσόμενες χώρες και οι οποίες αντιπροσωπεύουν τις χώρες που είναι δόκιμο να συγκρίνεται η Ελλάδα. Οι χώρες αυτές είναι οι: Αυστραλία, Ισραήλ, Κατάρ, Ν.Κορέα, Ταϊβάν, ΗΑΕ, Ιαπωνία, Πουέρτο Ρίκο, Κύπρος, Κολομβία, Κροατία, Λετονία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Σαουδική Αραβία, Ελβετία, Ην. Βασίλειο, Καναδάς, ΗΠΑ, Χιλή, Παναμάς, Ομάν, Σλοβακία

για την τόνωση της επιχειρηματικότητας δεν μπορεί να εστιάζει απλώς στην αλγεβρική αύξηση των νέων εγχειρημάτων, αλλά στην ταυτόχρονη διασφάλιση υψηλών επιδόσεων και στα ποιοτικά χαρακτηριστικά τους.

- **Σχεδόν το 44% (από 37% το 2018) των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ξεκίνησαν όντως το 2019 μια νέα επιχείρηση την οποία λειτουργούσαν τουλάχιστον για τρεις μήνες κατά τη στιγμή της έρευνας (νέοι επιχειρηματίες), με τους υπόλοιπους – τους επίδοξους επιχειρηματίες - να βρίσκονται ακόμα στη φάση της προετοιμασίας.** Αυτό σημαίνει ότι τέσσερις στους εννέα (περί τα 268 χιλ. άτομα), είχαν πράγματι ξεκινήσει ενεργά το εγχείρημά τους ήδη για 3 μήνες, ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονταν στο βήμα της προεργασίας και προετοιμασίας (επίδοξοι) για την έναρξη δραστηριότητας. **Συνεπώς το 2019 φαίνεται η αύξηση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων να τροφοδοτείται και από νέους επιχειρηματίες, παρόλο που όπως κάθε χρόνο εξακολουθούν να υπερτερούν αριθμητικά οι «επίδοξοι» επιχειρηματίες οι οποίοι δεν είναι βέβαιο ότι πράγματι τελικά θα προχωρήσουν στην έναρξη μιας επιχείρησης.**
- Το ποσοστό της καθιερωμένης επιχειρηματικότητας στο σύνολο της χώρας, ανέρχεται στο 14,3% το 2019 από 10,8% το 2018, σε σημαντικό υψηλότερο επίπεδο από τις χώρες υψηλού εισοδήματος (7,5% το 2019). Οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης και της μικροεπιχειρηματικότητας, που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, είναι τελικά η Ελλάδα να κατέχει την υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος.
- Αναφορικά με τα κίνητρα επιχειρηματικότητας, το 2019 εισάγεται μία διαφορετική προσέγγιση στη σχετική μέτρηση, καθώς αρκετές φορές τα επιχειρηματικά κίνητρα των ατόμων μπορεί να κινούνται μεταξύ δύο πόλων (ευκαιρίας - ανάγκης) και τα όρια να είναι πολύ πιο σύνθετα και δυσδιάκριτα. Έτσι πλέον η αξιολόγηση των κινήτρων γίνεται πιο περιγραφική, ώστε εμμέσως να προσεγγιστεί καλύτερα η πραγματική κινητροδότηση των ατόμων σε μία οικονομία. Έτσι, λοιπόν **αν και ένα 32% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σκοπεύει να «κάνει τη διαφορά» με την υλοποίηση του νέου εγχειρήματος**, βασικό κίνητρο για την έναρξη μιας επιχειρηματικής δραστηριότητας παραμένει η απόκτηση μεγαλύτερου εισοδήματος. Γενικά πάντως **το βασικό κίνητρο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης φαίνεται να διαμορφώνεται από έναν συνδυασμό παραγόντων που συνδέονται με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ατόμου, και δυσαρέσκεια από το τρέχον επίπεδο αμοιβών (σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας).** Σε ότι αφορά τις διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο, φαίνεται στους άνδρες

να αναδεικνύεται πιο έντονα το κίνητρο της απόκτησης υψηλότερου εισοδήματος σε σχέση με τις γυναίκες (52% έναντι 44%), ενώ στις γυναίκες το πρωτεύον κίνητρο είναι ο βιοπορισμός

- **Αναφορικά με το δείκτη που σχετίζεται με την ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης η Ελλάδα, το 2018 σημείωνε το χαμηλότερο ποσοστό ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες και ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες υψηλού εισοδήματος ανέρχεται σχεδόν σε 40%. Το 2019 το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα εκτινάσσεται στο 46,9%, πολύ κοντά στο 52,6% των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το εύρημα αυτό ερμηνεύεται από τη βελτίωση στο γενικότερο επιχειρηματικό κλίμα και την περεταίρω βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών στην ελληνική οικονομία που σημειώθηκε σταδιακά το 2019.**
- **Το ποσοστό του πληθυσμού που διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα το 2019 ανέρχεται μόλις στο 2,0% του πληθυσμού (περίπου 130 χιλιάδες άτομα), έναντι 2,8% το 2018 και πλησίον πλέον του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος (2,9%). Είναι η καλύτερη επίδοση των τελευταίων ετών και ενδεικτική της αναπτυξιακής τροχιάς της οικονομίας όπως και της σταδιακής βελτίωσης των συνθηκών επιχειρηματικότητας στη χώρα. Συγκεκριμένα για δεύτερη φορά τα τελευταία 10 χρόνια καταγράφεται ένα σχετικά υψηλό ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός που υποδηλώνει μεγαλύτερη καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας. Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης το 2019 αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 38%.**
- **Το 5,0% (περίπου 325 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα τα 2019 δήλωσε πως διαδραμάτισε ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος που ξεκίνησε κάποιος άλλος, υψηλότερα μεν από το 2018, αλλά χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (7,5%). Όμως τουλάχιστον ένας στους δύο άτυπους επενδυτές είναι άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου, ενώ ακόμα ένα 11,4% προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο και ένα σημαντικό 27,6% από το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον. Συνεπώς, ένα ποσοστό της τάξης του 66% των άτυπων επενδυτών είναι μέλη του στενότερου ή ευρύτερου οικογενειακού κύκλου, όταν στην προηγούμενη έρευνα το αντίστοιχο ποσοστό ανερχόταν στο 75%. Αυτή η μείωση μπορεί να θεωρηθεί θετική εξέλιξη, καθώς η άντληση κεφαλαίων για την υλοποίηση μια επιχειρηματικής ιδέας μπορεί να καλυφθεί και από ξένα κεφάλαια, εκτός οικογενειακού κύκλου, γεγονός που δείχνει ότι τα νέα εγχειρήματα συγκέντρωσαν**

κεφάλαια και από άλλες πηγές (π.χ. φίλοι και συνάδελφοι), καθώς και τον επίσημο χρηματοπιστωτικό τομέα.

- **Ηλικιακά, το 2019** περιορίζεται η συμμετοχή των πιο νέων στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σε σύγκριση με το 2018. **Συνολικά το 45% των επιχειρηματιών βρίσκεται στο ηλικιακό κλιμάκιο 18-34 ετών έναντι 56% πέρυσι.** Ένα 25,7% αυτών προέρχεται από την ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών, ποσοστό που είναι αρκετά υψηλό για αυτή την κατηγορία σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, (14,0%), ενώ είναι ελαφρά χαμηλότερο σε σχέση με πέρυσι που ήταν 29,1%. Ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης η μέση ηλικία του επιχειρηματία αρχικών σταδίων που διαχρονικά κινείται στα 36 έτη, **το 2019 πλησιάζει τα 38 έτη.** Ως προς τις αντίστοιχες ηλικιακές κατηγορίες πληθυσμού όμως, στην Ελλάδα ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των **18-24 ετών (13,2%), έναντι 12,1% στις χώρες υψηλού εισοδήματος.** Σε όλες πάντως τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες **υψηλού εισοδήματος,** με εξαίρεση αυτή τη νεότερη ηλικιακή ομάδα. Στις **πιο ανεπτυγμένες χώρες πάντως η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι υπόθεση μεγαλύτερων ηλικιών,** ενώ στις **αναπτυσσόμενες χώρες η ανάγκη βιοπορισμού οδηγεί περισσότερους νέους σε ηλικία στην επιλογή επιχειρηματικότητας.**
- Το 2019, **το ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων διπλασιάστηκε σε 7,6%** (περίπου 254 χιλιάδες γυναίκες) από 3,8% το 2018, ενώ στους άνδρες διατηρείται στο 8,9% (285 χιλιάδες άνδρες) όσο περίπου και το 2018. Συνεπώς η σημαντική άνοδος του δείκτη επιχειρηματικότητας που καταγράφεται το 2019 εκπορεύεται αποκλειστικά από την έντονη ενίσχυση των γυναικών επιχειρηματιών, καθώς ακόμα και σε απόλυτους όρους οι άντρες επιχειρηματίες μειώθηκαν (ήταν περί τις 289 χιλιάδες πέρυσι). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα **οι άνδρες να αποτελούν πλέον το 54% του συνόλου των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2019, ενώ οι γυναίκες στο 46%, επίδοση που είναι από τις υψηλότερες διαχρονικά.**
- **Το 2019 στην Ελλάδα το 37,1% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων διαθέτει ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ακόμα ένα 12,4% έχει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση.** Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι σχεδόν οι μισοί επιχειρηματίες αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, όσο πάντως και το προηγούμενο έτος. Έτσι τελικά ένας στους τρεις επιχειρηματίες είναι απόφοιτος Λυκείου, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ποσοτική αύξηση της επιχειρηματικότητας το 2019 τροφοδοτήθηκε περισσότερο από χαμηλότερες κατηγορίες μορφωτικού επιπέδου

και λιγότερο από κινητοποίηση στην επιχειρηματικότητα ατόμων από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου, που πρέπει να είναι και ένας διαρκής στόχος των πολιτικών για την επιχειρηματικότητα.

Χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών εγχειρημάτων

- **Σε κλαδικό επίπεδο** το ποσοστό των εγχειρημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα αν και κινείται ελαφρά πτωτικά συνεχίζει να είναι υψηλό, καθώς διαμορφώνεται στο 6,4% το 2019, έναντι σε σύγκριση με το 2018 (7,9%). Η υψηλή αυτή επίδοση κατατάσσει τη χώρα πάνω από τις χώρες υψηλού εισοδήματος, όπου ο σχετικός δείκτης διαμορφώθηκε μόλις στο 4,2%. Σε αισθητά υψηλότερα επίπεδα, στο 18,1% σε σύγκριση με το 2018 (12,5%) εντοπίζεται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που αφορούν σε B2B, δηλαδή υπηρεσίες που απευθύνονται σε άλλες επιχειρήσεις, επίδοση πάντως που βρίσκεται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος. **Σε κάθε περίπτωση όμως και πάλι κυριαρχούν τα εγχειρήματα που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή, τα οποία είναι σχεδόν τα μισά του συνόλου.** Μάλιστα από το σύνολο των εγχειρημάτων που εντοπίστηκαν στην έρευνα το 2019, το 40% προέρχονται από το Χονδρικό – Λιανικό Εμπόριο.
- **Μόλις το 14,9% δηλώνει ότι πέρα από τους ιδρυτές, κανείς άλλος δεν εργάζεται στο εγχείρημα αυτό, τουλάχιστον κατά τη στιγμή της έναρξης, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην προηγούμενη έρευνα ήταν 23,4%.** Η πλειονότητα των εγχειρημάτων δηλώνει ότι απασχολεί 1 έως 5 άτομα (74,3% από 67,5% το 2018), ενώ περιορίζεται και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν πάνω από έξι άτομα, στο 5,8% από 9,1% το 2018. Επίσης, για πρώτη φορά από την συμμετοχή της χώρας μας στην συγκεκριμένη έρευνα, υπάρχει και ένα 5% που απασχολεί περισσότερα από 20 άτομα κατά την έναρξη του νέου εγχειρήματος. Όσο αφορά στις προοπτικές ανάπτυξης, **σχεδόν το 95% των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργήσουν τουλάχιστον μια θέση εργασίας (από 85% το 2018), ενώ ένα 22% δηλώνει ότι θα προσφέρει πάνω από 6 θέσεις.**
- **Από την άλλη πλευρά οι όροι εξωστρέφειας των νέων εγχειρημάτων επιδεινώνονται, καθώς το 70% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι πάντως 72% στις χώρες υψηλού εισοδήματος.**
- **Τέλος το 15,3% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι τα προϊόντα / υπηρεσίες που θα προσφέρει είναι νέα (και άρα καινοτόμα) για τη χώρα του, όταν το αντίστοιχο μέσο ποσοστό για τις χώρες υψηλού εισοδήματος φθάνει σχεδόν στο 18%.**

Προσωπικές και πολιτισμικές στάσεις ως προς την επιχειρηματικότητα

- Το 2019 ενισχύεται το ποσοστό του πληθυσμού που διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα, καθώς αυτό ξεπερνά το 49%. Φαίνεται ότι η σταθεροποίηση της οικονομίας, έχει άρει σε σημαντικό βαθμό τις αβεβαιότητες σχετικά με την οικονομία βελτιώνοντας το κλίμα της ελληνικής επιχειρηματικότητας.
- Ένα αυξημένο 51,6% του πληθυσμού ανεξαρτήτως του αν ασχολείται με την επιχειρηματικότητα - δηλώνει ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, καθώς φαίνεται η βελτίωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης να τονώνει και το επίπεδο αυτοπεποίθησης των νέων επιχειρηματιών. Ταυτόχρονα αν και διατηρείται υψηλά, υποχωρεί αισθητά ο δείκτης φόβου της επιχειρηματικής αποτυχίας, αν και εξακολουθεί να κινείται υψηλότερα συγκριτικά με τις χώρες υψηλού εισοδήματος.
- Από την άλλη πλευρά, περίπου ο μισός πληθυσμός της χώρας (49,6%) δηλώνει ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί καλή επιλογή σταδιοδρομίας, το οποίο αποτελεί όμως τη χαμηλότερη διαχρονικά τιμή από το 2003. Η εξέλιξη αυτή, αντανακλά τις δυσκολίες και τις αβεβαιότητες που εξακολουθεί να έχει η επιλογή της επιχειρηματικότητας, σε σχέση πάντα με την επιλογή μιας θέσης εξαρτημένης εργασίας.

Οι απόψεις των ειδικών εμπειρογνομώνων

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας των ειδικών εμπειρογνομώνων επιχειρηματικότητας, αναδεικνύεται η χαμηλή δυναμική της που εξακολουθεί να οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, οι οποίες λόγω της μακροχρόνιας κρίσης έγιναν εντονότερες. Το δυσμενέστερο επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας που σχετίζονται με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο, αλλά και την έλλειψη πολιτικών και στρατηγικών προγραμμάτων ενίσχυσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας.

Παράγοντες που επιδρούν ανασταλτικά στην τόνωση της επιχειρηματικότητας έχουν να κάνουν με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο αλλά και τη μη διαθεσιμότητα μηχανισμών χρηματοδότησης της νέας επιχειρηματικότητας. Οι βασικές αδυναμίες ωστόσο στήριξης και ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα προέρχονται σε σημαντικό βαθμό από την έλλειψη ενός γενικότερου πλαισίου στοχευμένων στρατηγικών για την επιχειρηματικότητα. Ωστόσο, σημαντικά προσκόμματα στην επιχειρηματικότητα, τα οποία παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με το 2018, προκύπτουν και από την έλλειψη πολιτικών ενθάρρυνσης της επιχειρηματικότητας, από την

αδυναμία υλοποίησης νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας αλλά και υιοθέτησης σύγχρονων συστημάτων στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις λόγω κυρίως της έλλειψης κρατικών επιδοτήσεων στοχευμένων στην τεχνολογική αναβάθμιση. **Συνεπώς η κρίση ναι μεν επηρέασε δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον, αλλά ουσιαστικά ανέδειξε και μεγιστοποίησε την επίδραση των βασικών διαρθρωτικών ζητημάτων και προβλημάτων που ήδη ενυπάρχουν στο ελληνικό περιβάλλον.**

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι βασικότεροι τρόποι προώθησης της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν:

- Τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από τη σταθερότητα του φορολογικού συστήματος, θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου, καθώς και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των αρμοδίων αρχών.
- Στοχευμένες δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και παρέχουν κίνητρα για την υλοποίηση νέων εγχειρημάτων. Την υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια προγράμματα, ειδικές πρωτοβουλίες για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο
- Τη διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης.
- Σύνδεση πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων με τον επιχειρηματικό κόσμο με στόχο τη διάχυση επιστημονικής γνώσης αλλά και την στήριξη νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας. Εξειδικευμένο επιστημονικό ανθρώπινο δυναμικό με κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση για την υποστήριξη και ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας.

Τέλος, όσο αφορά στον ενιαίο δείκτη επιχειρηματικού περιβάλλοντος, το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, όπως αξιολογήθηκε από τους εμπειρογνώμονες, φαίνεται να υστερεί σε σύγκριση με την Ευρώπη και τις χώρες υψηλού εισοδήματος, εύρημα το οποίο αναδεικνύει τη σημασία και την πάγια ανάγκη για περισσότερο στοχευμένες πολιτικές που θα ενθαρρύνουν και θα στηρίζουν την επιχειρηματικότητα στη χώρα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΟ 2019

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το ερευνητικό πρόγραμμα του Global Entrepreneurship Monitor (GEM) είναι ένα παγκόσμιο πρόγραμμα που ξεκίνησε το 1997 με σκοπό τη δημιουργία μιας ευρείας δέσμης δεικτών για την επιχειρηματικότητα ανά την υφήλιο. Η πρώτη ετήσια παγκόσμια έκθεση «GEM Global Report» δημοσιεύθηκε το 1999 με τη συμμετοχή μόλις 10 χωρών. Από τότε, πλήθος ερευνητών από περισσότερες από 100 διαφορετικές χώρες συμμετείχαν στο ερευνητικό πρόγραμμα GEM, ενώ έχει δημοσιευτεί σημαντικό πλήθος μελετών, με τη μορφή παγκοσμίων, εθνικών και ειδικών εκθέσεων, που έχουν επηρεάσει πολιτικές για την επιχειρηματικότητα παγκοσμίως. Με την ολοκλήρωση της έρευνας του 2019, το ερευνητικό πρόγραμμα GEM πλέον μετράει πάνω από 20 χρόνια έρευνας στον τομέα της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ φάσμα οικονομιών, με διαφορετικά επίπεδα οικονομικής ανάπτυξης σε παγκόσμιο επίπεδο.

Το Global Entrepreneurship Monitor (GEM), από την έναρξή του, έχει συμβάλει καθοριστικά στην κατανόηση του φαινομένου της επιχειρηματικότητας στις διάφορες μορφές του, σε ολόκληρο τον κόσμο. Οι αντιπροσωπευτικές στον πληθυσμό έρευνες καθώς και οι έρευνες μεταξύ των εμπειρογνομώνων κάθε οικονομίας στην επιχειρηματικότητα έχουν διεξαχθεί πλέον σε περισσότερες από 100 οικονομίες παγκοσμίως. Επίσης διαπιστώνεται ότι όλο και περισσότερες κοινωνίες αρχίζουν να εκτιμούν το συνολικό όφελος που προσφέρει η επιχειρηματική συμπεριφορά. Αποτέλεσμα είναι να προσαρμόζουν το θεσμικό τους πλαίσιο με τέτοιο τρόπο ώστε η επιχειρηματική δραστηριότητα να αναγνωρίζεται και να ανταμείβεται όταν προσθέτει αξία στην κοινωνία, τόσο ως προς τη συνολική ευημερία όσο και στον τρόπο που αυτή κατανέμεται σε συγκεκριμένες ομάδες του πληθυσμού. Σε αυτό το πλαίσιο η ανάγκη για ομογενοποιημένους δείκτες που ενημερώνουν τους διαμορφωτές πολιτικών για την επιχειρηματικότητα, αλλά και το ευρύτερο οικοσύστημα είναι ακόμα πιο επιτακτική σήμερα (Global Entrepreneurship Monitor 2019/2020 Global Report).

Η πρώτη ελληνική συμμετοχή πραγματοποιήθηκε το 2003, μέσω του IOBE και συνεχίζεται ανελλιπώς κάθε χρόνο. **Πρόκειται επομένως για μια μακροχρόνια και συστηματική εμπειρική εργασία για τη νέα επιχειρηματικότητα στην Ελλάδα, η αξία της οποίας διευρύνεται κάθε χρονιά, καθώς ενσωματώνεται μία νέα ακόμα σειρά δεδομένων στη μακροχρόνια χρονοσειρά.** Στην έρευνα του 2019 συμμετέχουν 50 χώρες από όλες τις οικονομικές ζώνες του κόσμου. Το γεγονός αυτό έχει επιτρέψει αφενός να εμπλουτίζεται σημαντικά το εμπειρικό επίπεδο του προγράμματος, αφετέρου δίνεται η δυνατότητα για

ακόμα μεγαλύτερη συγκριτική και διαχρονική αξιολόγηση. Έτσι, η συμβολή που έχουν τα αποτελέσματα της έρευνας στη δημόσια συζήτηση για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας διεθνώς, είναι σημαντική, με πλήθος αναφορών σε επίπεδο επιστημονικών δημοσιεύσεων, αλλά και επιμέρους μελετών.

Όπως κάθε χρόνο έτσι και στη φετινή έκθεση αξιολογείται η εξέλιξη των χαρακτηριστικών της νέας επιχειρηματικότητας που εκδηλώθηκε στη χώρα το 2019, εστιάζοντας στην επιχειρηματικότητα που βρίσκεται στα αρχικά στάδια (**επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων**). Ζητήματα, όπως τα κλαδικά χαρακτηριστικά των νέων εγχειρημάτων, η δυναμική ανάπτυξης, η εξωστρέφεια, ο βαθμός καινοτομίας τους, αναλύονται διεξοδικά στην έρευνα. Επίσης, αναλύεται το προφίλ και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, το κίνητρο της επιχειρηματικής τους δραστηριοποίησης, αλλά και οι προδιαθέσεις και αντιλήψεις του ευρύτερου πληθυσμού απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Και στη φετινή έκθεση του 2019 παρουσιάζεται ο νέος **Δείκτης Περιεχομένου της Εθνικής Επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI)**, ο οποίος κατατάσσει τις οικονομίες με βάση 12 επιμέρους δείκτες του εξωτερικού περιβάλλοντος που μπορούν να επηρεάσουν την επιχειρηματικότητα.

Η δομή της έκθεσης είναι η ακόλουθη: στο πρώτο - και κεντρικότερο - κεφάλαιο της έκθεσης αναλύονται οι βασικοί δείκτες της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, δηλαδή η διαχρονική εξέλιξη των προσωπικών, δημογραφικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των επίδοξων και νέων επιχειρηματιών που εντόπισε η έρευνα για το 2019, καθώς και η σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρώπη. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας, όπως προέκυψαν από τους 37 εθνικούς εμπειρογνώμονες της επιχειρηματικότητας οι οποίοι και συμμετείχαν στην έρευνα. Εξάλλου, στο παράρτημα της έκθεσης όπως κάθε χρόνο ο αναγνώστης μπορεί να βρει επεξηγηματικά στοιχεία για το πρόγραμμα, όπως και επιμέρους διευκρινήσεις που συνεισφέρουν στην κατανόηση της μεθοδολογίας του GEM.

1.2 ΒΑΣΙΚΟΙ ΔΕΙΚΤΕΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

1.2.1 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Ο βασικός δείκτης επιχειρηματικότητας που αναλύεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM αφορά στη λεγόμενη «**επιχειρηματικότητα αρχικών-σταδίων**»³ που υπολογίζεται σε εθνικό επίπεδο από το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, το οποίο βρισκόταν στο στάδιο

³ Πρόκειται για το δείκτη Total Early-Stage Entrepreneurial activity (TEA).

εκκίνησης ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος κατά τη στιγμή της έρευνας. Τα άτομα αυτά σύμφωνα με το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM μπορούν να διακριθούν σε δύο επιμέρους κατηγορίες:

α) τους «επίδοξους» (nascent) επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που βρίσκονται στο στάδιο σχεδιασμού για την ανάληψη και υλοποίηση μιας επιχειρηματικής πρωτοβουλίας ή/και μόλις ξεκινούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα και

β) στους «νέους» επιχειρηματίες, εκείνους δηλαδή που η επιχειρηματική τους δραστηριοποίηση έχει ξεκινήσει πρόσφατα για τουλάχιστον 3 μήνες, αλλά δεν έχει υπερβεί σε διάρκεια τους 42 μήνες.⁴

Με δεδομένο ότι οι χώρες που συμμετέχουν στο GEM είναι αρκετά ετερογενείς, για να έχει ουσιαστικό περιεχόμενο η συγκριτική ανάλυση μεταξύ τους, έχει γίνει μία ταξινόμηση σε τρεις ομάδες, με βάση τα χαρακτηριστικά τους και έχοντας ως πρότυπο την αντίστοιχη ομαδοποίηση του World Economic Forum και της έκθεσης Global Competitiveness Report. Αναλυτικότερα:

α) **η πρώτη κατηγορία (Ομάδα Α)** περιλαμβάνει τις χώρες **χαμηλού εισοδήματος**, το προϊόν των οποίων προέρχεται κυρίως από την αξιοποίηση πρωτογενών συντελεστών παραγωγής, αντιπροσωπεύει δηλαδή χώρες που χαρακτηρίζονται ως χώρες χαμηλού κόστους.

β) **η δεύτερη κατηγορία (Ομάδα Β)** εμπεριέχει **χώρες μεσαίου εισοδήματος**, κατά βάση αναπτυσσόμενες, η ανάπτυξη των οποίων βασίζεται κυρίως στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας της οικονομίας τους.

γ) **η τρίτη (Ομάδα Γ)** περιλαμβάνει αναπτυγμένες χώρες, **χώρες υψηλού εισοδήματος** δηλαδή, οι οποίες βασίζουν την ανάπτυξή τους στη συνεχή προώθηση της καινοτομίας προϊόντος και διεργασιών. Η Ελλάδα ανήκει σε αυτήν την ομάδα Γ, κάτι που σημαίνει ότι η συγκριτική ανάλυση έχει νόημα να γίνεται κυρίως με αυτές τις χώρες και αυτό υιοθετούμε και στην παρούσα έκθεση.

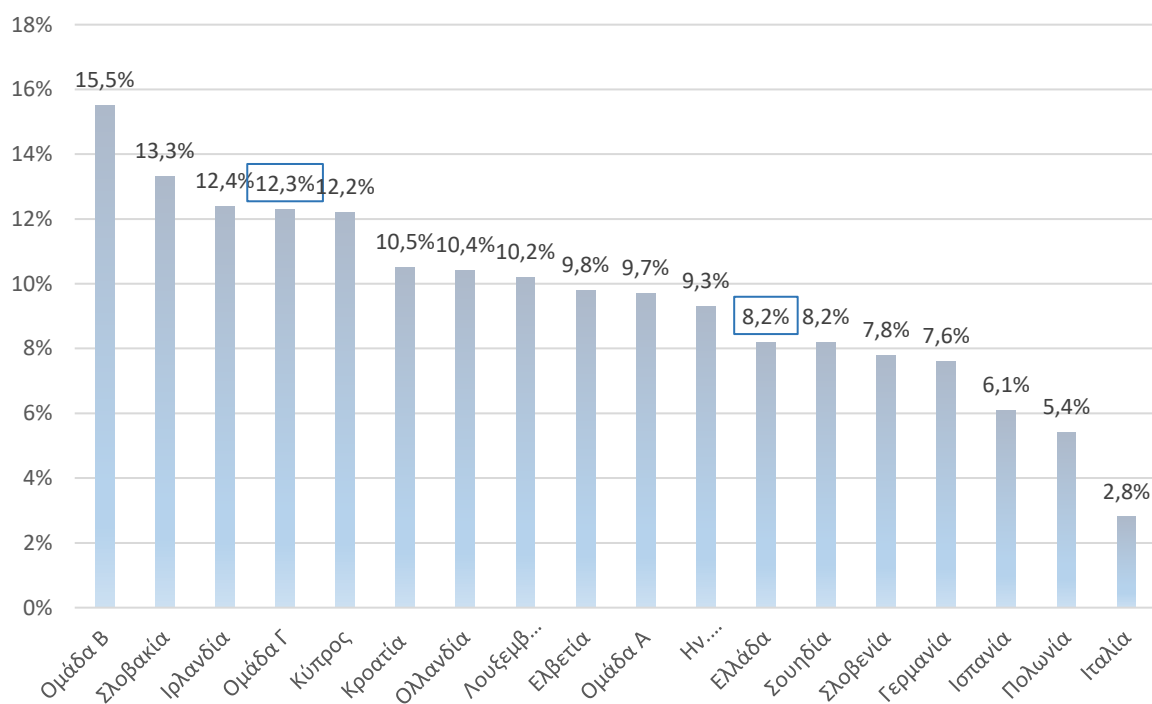
Ο δείκτης επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων για το 2019 σε επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως και οι μέσοι όροι στις τρεις ομάδες χωρών που αναφέρθηκαν παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 1.1 που ακολουθεί.⁵

⁴ Αναλυτικότερα οι ορισμοί που αφορούν τις συγκεκριμένες κατηγορίες επιχειρηματιών περιγράφονται στο Παράρτημα της έκθεσης, όπου αποσαφηνίζονται και οι υπόλοιποι βασικοί δείκτες του GEM.

⁵ Η ομάδα Α (χώρες χαμηλού εισοδήματος) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Αίγυπτο, Ινδονησία, Ινδία, Πακιστάν, Μαρόκο και Μαγαδασκάρη. Η ομάδα Β (χώρες μεσαίου εισοδήματος) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Ρωσία, Νότια Αφρική, Μεξικό, Βραζιλία, Ιράν, Αρμενία, Λευκορωσία, Βόρεια Μακεδονία, Γουατεμάλα, Ισημερινός και Ιορδανία. Τέλος η ομάδα Γ (χώρες υψηλού εισοδήματος) περιλαμβάνει τις εξής χώρες: Αυστραλία, Ισραήλ, Κατάρ, Ν.Κορέα, Ταϊβάν, ΗΑΕ, Ιαπωνία, Πουέρτο Ρίκο, Κύπρος, Κολομβία, Κροατία, Λετονία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Νορβηγία, Ολλανδία, Πολωνία, Πορτογαλία, Σλοβενία, Ισπανία, Σουηδία, Σαουδική Αραβία, Ελβετία, Ην. Βασίλειο, Καναδάς, ΗΠΑ, Χιλή, Παναμάς, Ομάν, Σλοβακία.

Τα υψηλότερα ποσοστά επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων εντοπίζονται, όπως συμβαίνει με συστηματικό τρόπο όλα τα χρόνια, στην ομάδα Β που κατά κανόνα περιλαμβάνουν χώρες χαμηλότερου βιοτικού επιπέδου αλλά και την πολυπληθέστερη ομάδα, έναντι των χωρών υψηλού εισοδήματος (ομάδα Γ). Στις χώρες με σχετικά χαμηλό βιοτικό επίπεδο, καθώς και υψηλά ποσοστά ανεργίας, η εύρεση εργασίας αποτελεί μια δύσκολη υπόθεση, με αποτέλεσμα τα άτομα να ωθούνται στην επιχειρηματικότητα για καθαρά βιοποριστικούς λόγους (ανάγκη). Συνήθως η επιχειρηματικότητα ανάγκης αφορά στην αυτοαπασχόληση και την μικροεπιχειρηματικότητα, ενώ αυτή δεν χαρακτηρίζεται από υψηλή βιωσιμότητα, κάτι που μάλιστα επισημαίνουν και οι ίδιοι οι ιδρυτές. Η έλλειψη μεγάλων επιχειρήσεων, οι δυσκολίες εύρεσης εξαρτημένης εργασίας, σε συνδυασμό με τον διευρυνόμενο εργατικό δυναμικό, ωθούν τα άτομα σε αυτή την «επιχειρηματικότητα ανάγκης» που είναι πιο ισχυρή στις αναπτυσσόμενες χώρες, όπως θα φανεί και στη συνέχεια.

Διάγραμμα 1.1: Ποσοστό ατόμων ηλικίας 18-64 ετών που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων ανά χώρα (2019)

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στην Ελλάδα το ποσοστό του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών που εντάσσεται το 2019 σε αρχικά στάδια επιχειρηματικής δραστηριότητας ενισχύεται στο 8,2% (περίπου 536 χιλιάδες άτομα) από 6,4% (418 χιλιάδες άτομα) το 2018. Πρόκειται για την υψηλότερη επίδοση της τελευταίας πενταετίας, αν και υστερεί σε σχέση με το μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (Ομάδα Γ) που γνώρισε επίσης σημαντική αύξηση το 2019 (12,3%

από 10,1% το 2018). Προφανώς το εύρημα αυτό μπορεί να αξιολογηθεί θετικά, όμως αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι να αξιολογηθούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά των νέων επιχειρημάτων, όπως η εξωστρέφεια, η καινοτομία και οι προοπτικές ανάπτυξης. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα καθορίσουν την ποιότητα και τη βιωσιμότητά τους και τελικά θα μας επιτρέψουν να διαμορφώσουμε μια ολοκληρωμένη εικόνα. **Άλλωστε όπως έχει επισημανθεί αρκετές φορές οι ποσοτικές επιδόσεις της χώρας στην επιχειρηματικότητα δεν ήταν αμελητέες. Όμως το πρόβλημα εντοπιζόταν διαχρονικά στα ποιοτικά χαρακτηριστικά της.**

Αξίζει να σημειωθεί, ότι το 2019 συνεχίστηκε για δεύτερη συνεχόμενη χρονιά η ανοδική πορεία του δείκτη, μετά από μια δύσκολη περίοδο που ξεκίνησε από το 2014, γεγονός βέβαια που συνδέεται και με την επίδραση της κρίσης στη χώρα, αλλά και με τη φορολογική επιβάρυνση στην αυτοαπασχόληση τα τελευταία χρόνια. Η ενίσχυση όμως των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2018 και η περαιτέρω ενίσχυσή της το 2019 θα πρέπει να συνδεθεί με το γεγονός ότι η οικονομία τα τελευταία χρόνια έχει σταθεροποιηθεί και μάλιστα το 2017 σημειώθηκε ρυθμός ανάπτυξης της τάξης του 1,4%, ενώ το 2018 φτάνει το 1,9% όπου και διατηρήθηκε το 2019. Μάλιστα αυτή η διατηρούμενη βελτίωση συμβαίνει ταυτόχρονα **με την ενίσχυση της προσφοράς εργασίας στην οικονομία από τον καθιερωμένο επιχειρηματικό τομέα. Η αύξηση της εξαρτημένης εργασίας ήταν της τάξης του 4,6% (μ.ο. 2019 σε σχέση με μ.ο 2018), με περίπου 118.000 θέσεις εξαρτημένης εργασίας να δημιουργούνται στη χώρα.**

Για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε επομένως ορισμένους από τους δείκτες και τις τάσεις που θα παρουσιαστούν στη συνέχεια και να ερμηνευτούν αυτές στο αντίστοιχο χρονικό τους πλαίσιο, θα πρέπει να υπενθυμίσουμε το οικονομικό περιβάλλον κατά τη στιγμή της έρευνας. Βρισκόμαστε λοιπόν μετά το καλοκαίρι του 2019, κατά το οποίο και έχει πραγματοποιηθεί μία εκλογική διαδικασία που οδήγησε σε αλλαγή κόμματος στην εξουσία και σε νέα μονοκομματική κυβέρνηση.

Σε μακροοικονομικούς όρους, όπως αναφέρεται και σε Τριμηνιαία έκθεση του IOBE εκείνης της περιόδου (04/2019)⁶ η ελληνική οικονομία βρίσκεται σε στάδιο επιταχυνόμενης πραγματικής μεγέθυνσης, με τον ρυθμό της για το 2019 να εκτιμάται στο 2%. Οι δείκτες καταναλωτικής εμπιστοσύνης και οικονομικού κλίματος ευρύτερα βελτιώνονται σε υψηλά επίπεδα, εικοσαετίας και δωδεκαετίας αντίστοιχα. Το κόστος χρηματοδότησης αποκλιμακώνεται στο δημόσιο και, σταδιακά, και στο ιδιωτικό επίπεδο. Σημαντικοί τομείς, όπως ο τουρισμός, συνεχίζουν να έχουν θετική συμβολή, ενώ άλλοι, όπως οι κατασκευές, ανακάμπτουν. Οι εξαγωγές εξακολουθούν να κινούνται θετικά, παρά το γεγονός ότι καταγράφεται σχετική επιβράδυνση στη διεθνή οικονομία. Η δημοσιονομική εξισορρόπηση

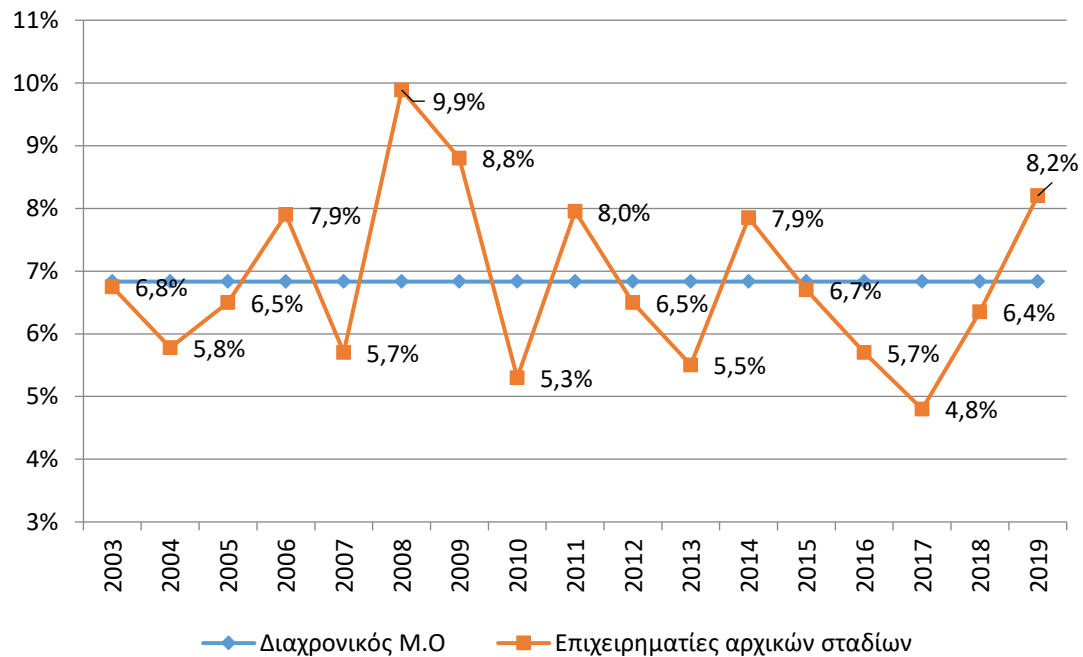
⁶ Τριμηνιαία έκθεση του IOBE για την ελληνική οικονομία (04/2019).

της χώρας έχει σε πολύ μεγάλο βαθμό επιτευχθεί, όπως επίσης έχει υπάρξει σημαντική πρόοδος και στο εξωτερικό ισοζύγιο.

Έχει άλλωστε ολοκληρωθεί το τρίτο πρόγραμμα προσαρμογής, η μερική άρση των ελέγχων κίνησης κεφαλαίων και η απομάκρυνση των άμεσων κινδύνων για την οικονομία, οπότε επανέρχεται μια ομαλότερη λειτουργία της. Από κοινού με το ακόμη ευνοϊκό διεθνές κλίμα οδηγούν, από μια χαμηλή βέβαια βάση, σε ρυθμούς μεγέθυνσης που για τα επόμενα χρόνια μπορεί να είναι σημαντικά υψηλότεροι από ό,τι στα προηγούμενα. Έχοντας εξισορροπήσει δημοσιονομικά, και επωφελούμενη από τη μείωση στο κόστος χρηματοδότησης, η οικονομία αντανακλά την αίσθηση πως η κρίση έχει παρέλθει.

Όπως αναφέρεται χαρακτηριστικά σε εκείνη την έκθεση του IOBE: *Η άρση της ακραίας αβεβαιότητας που κυριάρχησε για μια σχεδόν δεκαετία, δηλητηριάζοντας ιδίως τις αποφάσεις για επένδυση σε φυσικό και ανθρώπινο κεφάλαιο, η λήξη μιας, συχνά χωρίς πυξίδα, πορείας, έχει από μόνη της ευεργετικά αποτελέσματα. Για την ελληνική οικονομία η επόμενη χρονιά θα είναι η πρώτη μετά από μια δεκαετία, όπου θα μπορεί να είναι περισσότερο στραμμένη στις προκλήσεις του μέλλοντος παρά στα προβλήματα που κληρονομεί από το παρελθόν. Οι αγώνες της μπορούν πλέον να εστιάζονται περισσότερο στο αν και πώς θα εκμεταλλευθεί τις ευκαιρίες που δημιουργούν οι διεθνείς τεχνολογικές τάσεις και θα προσαρμοστεί στις αλλαγές στον διεθνή καταμερισμό εργασίας, παρά στο αν οι μακροοικονομικές και δημοσιονομικές ανισορροπίες της θα κινδυνεύουν να την εκτροχιάσουν πλήρως.*

Συνεπώς είναι φανερό ότι το οικονομικό κλίμα είναι σημαντικά βελτιωμένο κατά τη στιγμή της έρευνας και υπάρχουν προσδοκίες για θετικές εξελίξεις στον εγχώριο οικονομικό περιβάλλον πριν βεβαίως ενσκήψει η πανδημική κρίση που άλλαξε άρδην τα δεδομένα της οικονομίας. Σε κάθε περίπτωση όμως και παρά τη βελτίωση στον δείκτη, η επίδοσή μας εξακολουθεί να βρίσκεται χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος, αν και κινείται υψηλότερα από το διαχρονικό μέσο του δείκτη (2003-2019: 6,8%, Διάγραμμα 1.2).

Διάγραμμα 1.2: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ως ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών στην Ελλάδα

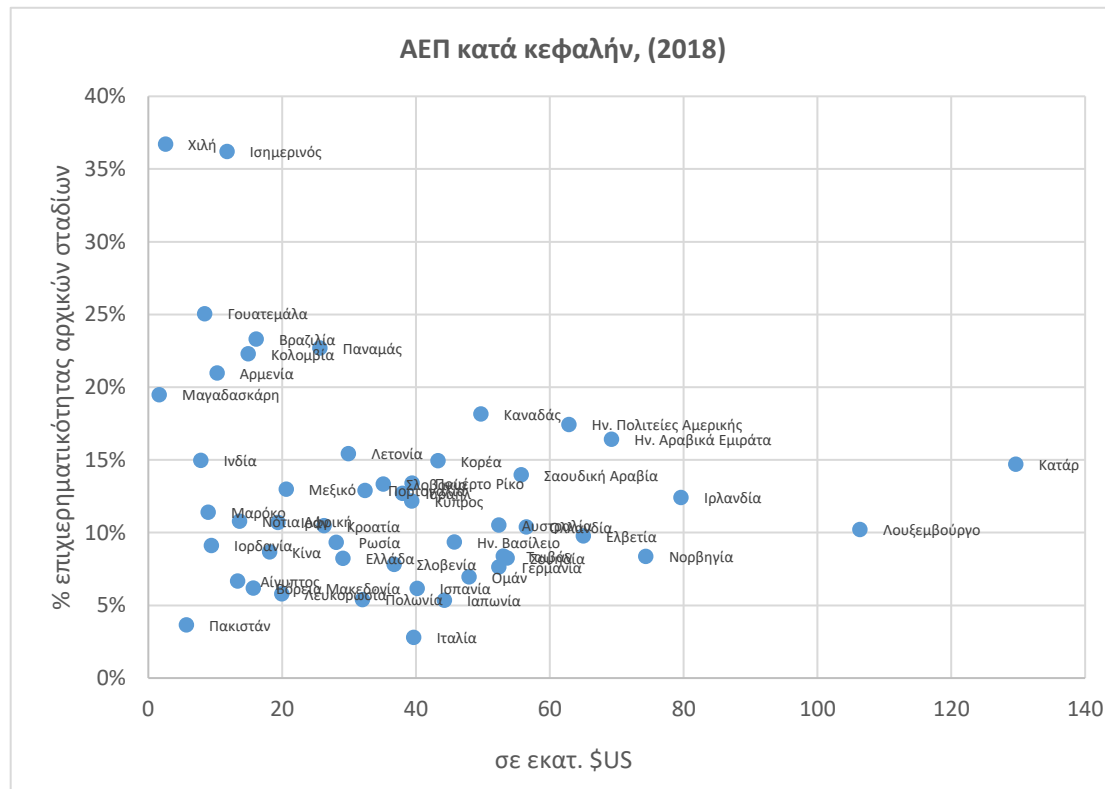
Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διακρίνοντας μεταξύ των δύο κατηγοριών επιχειρηματιών αρχικών σταδίων, δηλαδή τους επίδοξους και τους νέους επιχειρηματίες, διαπιστώνουμε ότι λίγο περισσότεροι από τους μισούς (56%) ανήκουν στην πρώτη κατηγορία, ενώ την προηγούμενη χρονιά το αντίστοιχο ποσοστό έφτανε στο 66%. **Αυτό σημαίνει ότι σχεδόν ένας στους δύο (περί τα 268 χιλ. άτομα), είχε πράγματι ξεκινήσει ενεργά το εγχείρημά του ήδη για 3 μήνες, ενώ οι υπόλοιποι βρίσκονταν στο βήμα της προεργασίας (επίδοξοι) για την έναρξη δραστηριότητας, γεγονός που μπορεί και να μην οδηγήσει τελικά σε εκδήλωση επιχειρηματικότητας.**

Εξάλλου, τα αποτελέσματα της έρευνας σε παγκόσμιο επίπεδο έδειξαν ότι στις χώρες υψηλού εισοδήματος είναι πιο εύκολη για τους επίδοξους επιχειρηματίες η πρόσβαση σε εκείνους τους χρηματοοικονομικούς πόρους και τα εργαλεία που είναι απαραίτητα για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος, ειδικά όταν οι αβεβαιότητες περιορίζονται. Από την άλλη πλευρά, στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, τα άτομα συνήθως σπεύδουν να υλοποιήσουν μια επιχειρηματική ιδέα κυρίως λόγω έλλειψης εναλλακτικών πηγών εισοδήματος. Σε αυτές στις περιπτώσεις ωστόσο, ο ανταγωνισμός από τη μία δεν είναι ιδιαίτερα υψηλός, από την άλλη δε η ζήτηση για νέα προϊόντα και υπηρεσίες αναμένεται να είναι μεγαλύτερη. Αποτέλεσμα όλων αυτών των παραγόντων είναι ότι οι χώρες υψηλού εισοδήματος να τείνουν να έχουν χαμηλότερα επίπεδα επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, ενώ στις χώρες χαμηλού εισοδήματος μπορεί ανάλογα με την ένταση των

παραπάνω παραγόντων, τα επίπεδα του δείκτη αυτού κυμαίνονται από πολύ χαμηλά έως πολύ υψηλά, επίπεδα τα οποία βεβαίως εξαρτώνται και από την ευκολία έναρξης και ανάπτυξης επιχειρήσεων στην εκάστοτε χώρα⁷.

Διάγραμμα 1.3: ΑΕΠ κατά κεφαλήν και επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, 2018

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.2.2 ΚΑΘΙΕΡΩΜΕΝΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Η **καθιερωμένη επιχειρηματικότητα** αποτελεί έναν ακόμα βασικό δείκτη του GEM, ο οποίος αναφέρεται στα άτομα (ηλικίας 18-64 ετών) τα οποία δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για τουλάχιστον 3,5 χρόνια στη χώρα και επομένως έχουν κατορθώσει να ξεπεράσουν ένα κρίσιμο πρώτο στάδιο επιβίωσης του εγχειρήματος. Ο δείκτης αυτός ουσιαστικά δίνει μια εικόνα για το επόμενο στάδιο της επιχειρηματικής ενεργοποίησης, ενώ ολοκληρώνει τελικά και το συνολικό επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα, μαζί βέβαια με αυτούς που διακόπτουν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα.

Η Ελλάδα στον δείκτη αυτόν - όπως συμβαίνει κάθε χρόνο- έτσι και το 2019, καταλαμβάνει την 1^η θέση μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος, ενώ γενικότερα βρίσκεται στις πρώτες θέσεις παγκοσμίως σε όλες τις σχετικές μετρήσεις εδώ και 15 χρόνια. Μετά την ενίσχυση του

⁷ Global Entrepreneurship Monitor, 2019/2020 Global Report

στο 14,3% το 2019 από 10,8% το 2018, βρίσκεται ακόμα σε υψηλότερο επίπεδο από τις χώρες υψηλού εισοδήματος (7,5% το 2019). Οι υψηλές επιδόσεις της χώρας στον δείκτη καθιερωμένης επιχειρηματικότητας ερμηνεύονται από την ισχυρή παρουσία της αυτοαπασχόλησης και της μικροεπιχειρηματικότητας, που κυριαρχούν στη δομή του ελληνικού παραγωγικού συστήματος. Αποτέλεσμα της υψηλής καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, είναι τελικά η Ελλάδα να κατέχει την υψηλότερη επίδοση και στη συνολική επιχειρηματικότητα μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος, όπως αυτή ορίζεται από το άθροισμα των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών. Έτσι συνολικά στην Ελλάδα, το 22,2% του πληθυσμού 18-64 ετών, περίπου 1,4 εκατ. άτομα, έχει κάποια σχέση με την επιχειρηματικότητα, είτε στα αρχικά, είτε σε επόμενα στάδια ανάπτυξης (Πίνακας 1.1).

Πίνακας 1.1: Συμμετοχή στην επιχειρηματική δραστηριότητα ανά χώρα (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2019)

	Επίδοξοι επιχειρηματίες	Νέοι επιχειρηματίες	Επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων	Καθιερωμένοι επιχειρηματίες	Συνολική επιχειρηματική δραστηριότητα
Αρμενία	14,1	7,4	21,0	7,8	28,0
Β. Μακεδονία	2,1	4,2	6,2	8,0	14,1
Γερμανία	5,3	2,6	7,6	5,2	12,5
Ελβετία	6,2	3,7	9,8	11,6	20,9
Ελλάδα	4,6	3,8	8,2	14,3	22,2
Ην. Βασίλειο	6,5	3,1	9,3	8,2	16,8
Ιρλανδία	8,4	4,3	12,4	6,6	18,5
Ισπανία	2,4	3,8	6,1	6,3	12,4
Ισραήλ	8,8	4,2	12,7	5,4	17,6
Ιταλία	1,2	1,6	2,8	4,7	7,4
Κροατία	7,0	3,5	10,5	3,6	13,9
Κύπρος	7,9	4,6	12,2	10,1	21,5
Λευκορωσία	3,0	2,8	5,8	2,7	8,4
Λετονία	10,5	5,3	15,4	12,9	27,3
Λουξεμβούργο	7,2	3,4	10,2	4,7	14,1
Ολλανδία	5,6	4,8	10,4	10,8	20,7
Πολωνία	3,6	1,8	5,4	12,8	18,1
Πορτογαλία	6,9	6,0	12,9	11,0	23,2
Ρωσία	4,5	4,8	9,3	5,1	14,3
Σλοβακία	9,2	4,2	13,3	5,9	18,9
Σλοβενία	4,4	3,6	7,8	8,5	15,9
Σουηδία	5,1	3,3	8,2	4,9	12,7
Ομάδα Α	5,4	4,5	9,7	8,0	17,4
Ομάδα Β	9,1	6,8	15,5	8,3	23,1
Ομάδα Γ	7,8	4,7	12,3	7,5	19,3

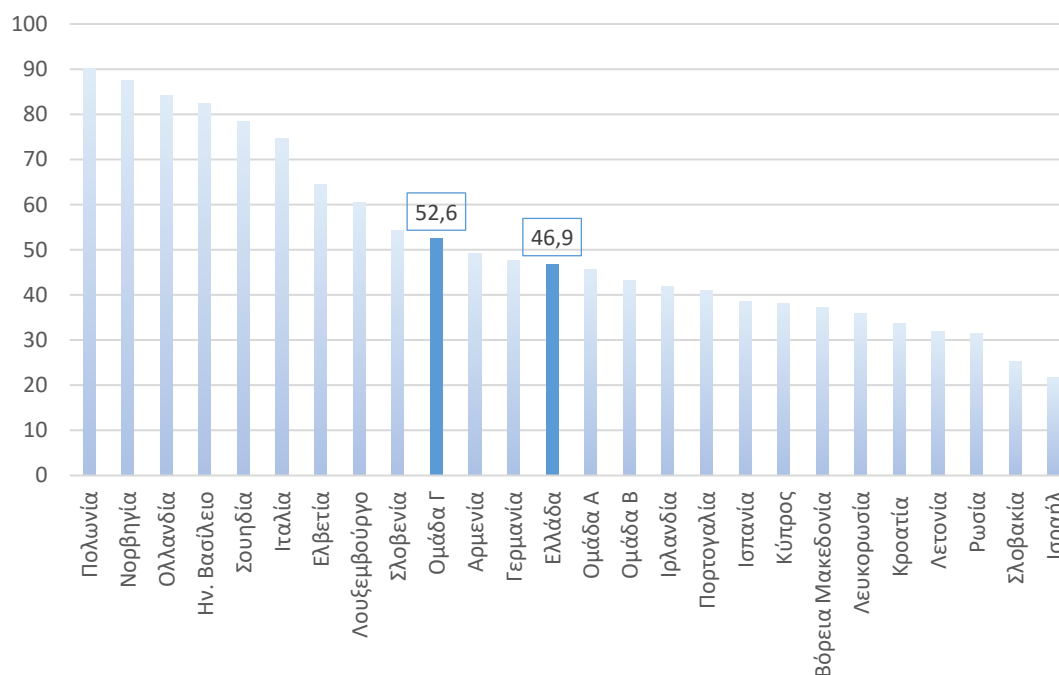
Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.2.3 ΒΑΘΜΟΣ ΕΥΚΟΛΙΑΣ ΙΔΡΥΣΗΣ ΜΙΑΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗΣ

Από το 2018 εισάγεται στο πλαίσιο του GEM ένας νέος δείκτης που σχετίζεται με την ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης όπως τουλάχιστον την αξιολογεί το σύνολο του πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών. Ο δείκτης που προκύπτει από την έρευνα είναι βεβαίως αρκετά υποκειμενικός, καθώς διαμορφώνεται βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει αφενός άτομα που όντως προσπάθησαν να ιδρύσουν επιχείρηση, αφετέρου όμως και από άτομα που κρίνουν με βάση αυτά που έχουν «ακούσει», πιθανή προηγούμενη εμπειρία τους, αλλά και τις ευρύτερες πληροφορίες που μπορεί να έχουν.

Ήδη η εναρκτήρια επίδοση της Ελλάδας το 2018 ήταν η **δυσμενέστερη ανάμεσα στις εξεταζόμενες ομάδες χωρών, με μόλις 12% του πληθυσμού να θεωρεί ότι η ίδρυση μιας επιχείρησης αποτελεί μια εύκολη διαδικασία, (Ευρώπη: 38%, Χώρες υψηλού εισοδήματος: 40%)**. Το 2019 το αντίστοιχο ποσοστό για την Ελλάδα εκτινάσσεται στο 46,9%, πολύ κοντά στο 52,6% των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το εύρημα αυτό ερμηνεύεται περισσότερο από τη βελτίωση στο γενικότερο επιχειρηματικό κλίμα και σαφώς τη σταδιακή βελτίωση των μακροοικονομικών συνθηκών, παρά σε κάποια ουσιαστική ρυθμιστική παρέμβαση.

Διάγραμμα 1.4. Ευκολία ίδρυσης μιας επιχείρησης (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2019)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Άλλωστε πρόκειται για ένα πεδίο στο οποίο η Ελλάδα παραδοσιακά υστερούσε. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ετήσιες εκθέσεις της World bank για την ευκολία στο επιχειρείν

(Doing Business) η Ελλάδα το 2019 καταλαμβάνει την 72^η θέση ανάμεσα σε 190 χώρες. Σε μελέτη του IOBE για τη βιομηχανία έχει επισημανθεί ότι παρά την πρόοδο η οποία έχει σημειωθεί εγχωρίως τα τελευταία χρόνια, ως προς την ίδρυση νέων επιχειρήσεων, παραμένουν σημαντικά αδειοδοτικά – ρυθμιστικά εμπόδια, που οφείλονται κυρίως στην έλλειψη ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού, στο ξεπερασμένο πλαίσιο περιβαλλοντικής αδειοδότησης και το ελλιπές πλαίσιο για τις «βιομηχανικές συγκεντρώσεις».⁸

1.2.4 ΔΙΑΚΟΠΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Ένα ακόμα σημαντικό ζήτημα που εξετάζεται στο πλαίσιο του GEM και σχετίζεται με την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε μία χώρα είναι βεβαίως και οι συνθήκες που οδηγούν σε διακοπή της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Ο σχετικός δείκτης αφορά στο ποσοστό του πληθυσμού 18-64 ετών που δηλώνει πως διέκοψε ή ανέστειλε την επιχειρηματική του δραστηριότητα τη χρονιά της έρευνας. Στην Ελλάδα, ο εν λόγω δείκτης για **το 2019 ανέρχεται μόλις στο 2,0% του πληθυσμού (περίπου 130 χιλιάδες άτομα)**, επίδοση που χαμηλότερη από το αντίστοιχο ποσοστό το 2018 (2,8%), και ταυτόχρονα χαμηλότερα από το μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (2,9%, Πίνακας 1.2). Είναι η καλύτερη επίδοση των τελευταίων ετών και ενδεικτική της - ασθενικής, αλλά υπαρκτής - αναπτυξιακής τροχιάς της οικονομίας όπως και τη **σταδιακή βελτίωση των συνθηκών επιχειρηματικότητας. Συγκεκριμένα για δεύτερη φορά τα τελευταία 10 χρόνια που καταγράφεται ένα σχετικά υψηλό ποσοστό επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων και ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό διακοπής της επιχειρηματικής δραστηριότητας, γεγονός που υποδηλώνει μεγαλύτερη καθαρή εισροή νέας επιχειρηματικότητας.**

Δεν θα πρέπει να αγνοηθεί ότι πρόκειται γενικά για δείκτη που η Ελλάδα εμφάνιζε υψηλές τιμές, λόγω αφενός του υψηλού επιπέδου επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων – και άρα και των υψηλών πιθανοτήτων ανεπιτυχούς προσπάθειας - αλλά και των δυσμενών συνθηκών στην οικονομία. Άλλωστε, είναι λογικό σε χώρες όπου ξεκινούν πολλά νέα εγχειρήματα και δεν χαρακτηρίζονται από προοπτικές ανάπτυξης ή να εξελίσσονται σε ένα δυσμενές επιχειρηματικό περιβάλλον, να καταγράφονται αντίστοιχα και πολλές αποτυχίες. Σε κάθε περίπτωση **υπενθυμίζεται πάντως και πάλι ότι οι υψηλές επιδόσεις σε νεοφυείς επιχειρήσεις δεν εξασφαλίζουν απαραίτητα και βιώσιμη επιχειρηματικότητα. Αντίθετα, μπορεί να δημιουργούνται λιγότερες επιχειρήσεις σε μια οικονομία, αλλά με ποιοτικότερα χαρακτηριστικά και μεγαλύτερο πολλαπλασιαστικό αποτέλεσμα στην οικονομία.**

⁸ Μελέτη IOBE (2018) «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη

Πίνακας 1.2: Διακοπή επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού ηλικίας 18-64 ετών, 2019)

	Διακοπή-Αναστολή Επιχειρηματικής Δραστηριότητας (% πληθυσμού)	Αποχώρηση από εταιρικό σχήμα (% πληθυσμού)
Αρμενία	4,3	2,1
Β. Μακεδονία	2,6	1,2
Γερμανία	2,2	1,2
Ελβετία	1,2	1,8
Ελλάδα	2,0	0,5
Ηνωμένο Βασίλειο	2,5	0,9
Ιρλανδία	2,5	1,5
Ισπανία	1,2	0,4
Ισραήλ	3,8	1,5
Ιταλία	0,5	0,3
Κροατία	2,0	1,6
Κύπρος	1,5	1,1
Λευκορωσία	1,4	0,3
Λετονία	2,7	0,8
Λουξεμβούργο	2,3	2,3
Ολλανδία	1,6	1,0
Πολωνία	2,4	0,7
Πορτογαλία	1,5	1,6
Ρωσία	2,4	0,9
Σλοβακία	2,7	1,3
Σλοβενία	1,4	0,5
Σουηδία	2,3	2,6
Ομάδα Α	3,7	1,4
Ομάδα Β	4,2	1,5
Ομάδα Γ	2,9	1,7

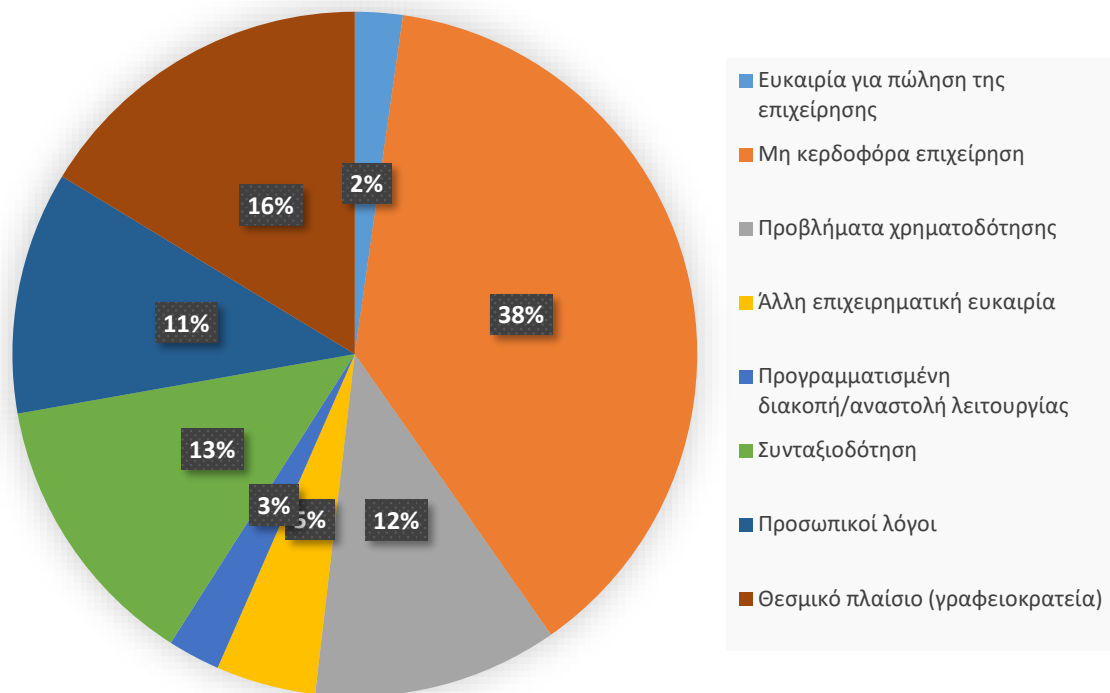
Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Επιπλέον, μόλις το 0,5% του πληθυσμού δηλώνει ότι έχει απλώς αποχωρήσει από το εταιρικό σχήμα, ενώ η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί, όταν το αντίστοιχο ποσοστό των χωρών υψηλού εισοδήματος διαμορφώνεται στο 1,7%. Συνεπώς, στην Ελλάδα μάλλον είναι σπάνιο το φαινόμενο να εγκαταλείπει κάποιος το εγχείρημα το οποίο ξεκίνησε, σε συνεργασία με κάποιον άλλο / κάποιους άλλους.

Βασικότερος λόγος διακοπής ή αναστολής λειτουργίας μιας επιχείρησης το 2019 αποτελεί η έλλειψη κερδοφορίας σε ποσοστό 38%, ενώ από τους λοιπούς παράγοντες ξεχωρίζουν το δύσκαμπτο θεσμικό πλαίσιο και η γραφειοκρατία (16%), οι προσωπικοί λόγοι και τα προβλήματα χρηματοδότησης (από 11,5%) και τέλος η συνταξιοδότηση (13%, Διάγραμμα 1.5).

Διάγραμμα 1.5: Λόγοι διακοπής ή αναστολής λειτουργίας επιχείρησης (2019)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE 2019

Θα πρέπει να σημειωθεί βεβαίως ότι η διακοπή της λειτουργίας μιας επιχείρησης μπορεί και να σχετίζεται με τη φύση και το μέγεθος της επιχείρησης ή την ευκολία μεταφοράς της επιχείρησης σε κάποιον άλλο (κλάδο, ακόμα και πρόσωπο). Ουσιαστικά δηλαδή εδώ εντάσσονται περιπτώσεις εξαγοράς ή πώλησης μιας εταιρείας, εύρημα το οποίο έχει μάλλον θετική διάσταση και καταγράφηκε με σχετικά υψηλά ποσοστά σε Σουηδία και Νορβηγία. Σε κάθε περίπτωση όμως στην πλειονότητα των περιπτώσεων η διακοπή λειτουργίας συνδέεται με αρνητικούς λόγους.

1.2.5 ΚΙΝΗΤΡΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΠΟΙΗΣΗΣ

Μία από τις βασικές εννοιολογικές διακρίσεις που γίνονται στο πλαίσιο του GEM αφορά στον εντοπισμό των κινήτρων που ωθούν ένα άτομο στην ανάληψη ενός νέου επιχειρηματικού εγχειρήματος. Ουσιαστικά μέχρι σήμερα στο πλαίσιο του GEM διακρίνονταν δύο είδη κινήτρων: α) η *επιχειρηματικότητα ευκαιρίας*, δηλαδή η επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται κυρίως για την αξιοποίηση μιας επιχειρηματικής ευκαιρίας και η οποία προκρίνεται ικανή είτε να οδηγήσει σε αύξηση του εισοδήματός του, είτε να προσφέρει εργασιακή ανεξαρτησία και β) η *επιχειρηματικότητα ανάγκης*, που αναφέρεται στην περίπτωση όπου το άτομο ωθείται στην ανάληψη επιχειρηματικής δραστηριότητας κυρίως

λόγω έλλειψης άλλων επιλογών εργασίας, δυσαρέσκεια με την υπάρχουσα απασχόληση, φόβου για πιθανή απόλυση βραχυπρόθεσμα, ή απλώς για λόγους διατήρησης του εισοδήματός του, το οποίο «απειλείται» με συρρίκνωση.

Ωστόσο το 2019 εισάγεται μία διαφορετική προσέγγιση στη σχετική μέτρηση, καθώς στην πραγματικότητα οι δύο αυτοί τύποι κινήτρων επιχειρηματικής δραστηριοποίησης αποτελούν στην ουσία δύο ακραίους πόλους: αρκετές φορές επιχειρηματικά κίνητρα των ατόμων στην πραγματικότητα μπορεί να κινούνται μεταξύ αυτών των δύο πόλων και τα όρια να είναι πολύ πιο σύνθετα και δυσδιάκριτα. Έτσι πλέον η αξιολόγηση των κινήτρων γίνεται πιο περιγραφική ώστε εμμέσως ίσως να προσεγγιστεί καλύτερα η πραγματική κινητροδότηση των ατόμων σε μία οικονομία. Έτσι μεθοδολογικά πλέον υιοθετούνται τέσσερις κατηγορίες κινήτρων, όχι αμοιβαία αποκλειόμενες όπως συνήθως γινόταν μέχρι σήμερα. Μια περισσότερο «ιδεαλιστική» προσέγγιση στην επιχειρηματική δραστηριοποίηση που σχετίζεται με το κίνητρο του «να κάνω τη διαφορά στον κόσμο». Μια πιο «ματεριαλιστική» που σχετίζεται με την ανάγκη μεγαλύτερου εισοδήματος και πλούτου και μία πιο **πραγματιστική** που σχετίζεται με την ανάγκη εύρεσης εργασίας επειδή «οι δουλειές είναι λίγες». Η τελευταία σχετίζεται σαφώς με την επιχειρηματικότητα ευκαιρίας που κατέγραφε η έρευνα στο παρελθόν. Τέλος υπάρχει και η «**παραδοσιακή**» επιλογή της συνέχισης μιας οικογενειακής επιχείρησης (παράδοσης). Οι ερωτηθέντες καλούνται πλέον να αξιολογήσουν τα κίνητρά τους για την έναρξη της επιχείρησής τους σε πενταβάθμια κλίμακα Likert 1-5 (διαφωνώ απόλυτα έως συμφωνώ απόλυτα).

Οι λόγοι υλοποίησης μιας νέας επιχειρηματικής ιδέας απεικονίζουν τις συνολικές κοινωνικοοικονομικές συνθήκες στις οποίες λειτουργούν τα άτομα: για παράδειγμα, εάν υπάρχει έντονη επιθυμία για ανεξαρτησία ή αν η εύρεση εργασίας είναι μια δύσκολη υπόθεση. Επιπρόσθετα, και οι προσδοκίες αυτών που ξεκινούν μια επιχείρηση είναι σημαντικές, συμπεριλαμβανομένου του αριθμού των ατόμων που αναμένουν να απασχοληθούν, του μεγέθους της αγοράς στην οποία απευθύνονται (π.χ. η τοπική περιοχή, η υπόλοιπη χώρα, το εξωτερικό), το ποσοστό των αναμενόμενων εσόδων από διεθνείς πωλήσεις και, τέλος, την καινοτομία των προϊόντων ή των υπηρεσιών της επιχείρησης, καθώς και την τεχνολογία και τις διαδικασίες που χρησιμοποιεί.

Όπως φαίνεται από τον Πίνακα 1.3, περισσότερο από τους μισούς δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά για βιοποριστικούς λόγους κυρίως. Όμως αντίστοιχο ποσοστό δηλώνει ότι επιθυμεί και την απόκτηση υψηλότερου εισοδήματος, με τις άλλες δύο επιλογές να δηλώνονται από περίπου έναν στους τρεις. **Συνεπώς το βασικό κίνητρο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης φαίνεται να διαμορφώνεται από έναν συνδυασμό παραγόντων που συνδέονται με τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου τους ατόμου, καθώς καταγράφεται δυσαρέσκεια από το επίπεδο αμοιβών (σε θέσεις εξαρτημένης εργασίας).**

Πίνακας 1.3: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά χώρα (2019)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	«Να κάνω τη διαφορά στον κόσμο»	Δημιουργία μεγαλύτερου εισοδήματος	Συνέχιση οικογενειακής παράδοσης	Βιοπορισμός, καθώς οι «δουλειές» είναι λίγες
Αρμενία	18,4	51,5	35,5	88,8
Β. Μακεδονία	56,9	53,7	68,4	83,6
Γερμανία	44,4	32,0	68,7	42,6
Ελβετία	43,2	38,1	17,1	50,4
Ελλάδα	32,3	48,2	35,3	51,6
Ηνωμένο Βασίλειο	49,0	51,6	5,8	64,4
Ιρλανδία	26,9	28,3	69,2	40,7
Ισπανία	49,4	59,5	13,3	42,3
Ισραήλ	42,7	72,4	19,2	53,8
Ιταλία	11,0	95,4	26,7	89,5
Κροατία	35,1	49,1	35,6	74,0
Κύπρος	45,1	73,5	30,3	58,0
Λευκορωσία	23,4	75,3	19,6	51,7
Λετονία	32,5	37,9	25,6	68,3
Λουξεμβούργο	60,5	41,2	30,0	38,3
Νορβηγία	36,6	19,5	14,5	25,5
Ολλανδία	32,3	22,0	18,0	23,6
Πολωνία	65,3	13,3	81,6	15,8
Πορτογαλία	41,7	43,6	31,4	54,4
Ρωσία	27,1	69,7	24,9	78,7
Σλοβακία	40,7	33,9	28,1	63,3
Σλοβενία	48,2	47,1	23,2	60,1
Σουηδία	50,2	55,0	33,2	38,8
Ομάδα Α	42,4	52,7	46,5	54,2
Ομάδα Β	47,3	59,7	36,8	81,9
Ομάδα Γ	45,6	51,7	32,3	54,2

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος.

Σημείωση: Καταγράφονται ως θετικές οι απαντήσεις με 4 και 5 στην κλίμακα Likert.

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα αποτελέσματα της έρευνας του GEM σε παγκόσμιο επίπεδο, καθώς οι διαφορετικές οικονομίες τείνουν να έχουν μοναδικά προφίλ κινήτρων. Αν και γενικότερα αναμένεται στις χώρες χαμηλού εισοδήματος το επικρατέστερο κίνητρο να είναι περισσότερο το «βιοποριστικό» κίνητρο, αυτό δεν αποτελεί πάντα κανόνα. Η συσχέτιση κινήτρων και επιπέδου εισοδήματος φαίνεται να είναι μάλλον αδύναμη, καθώς αντίστοιχη

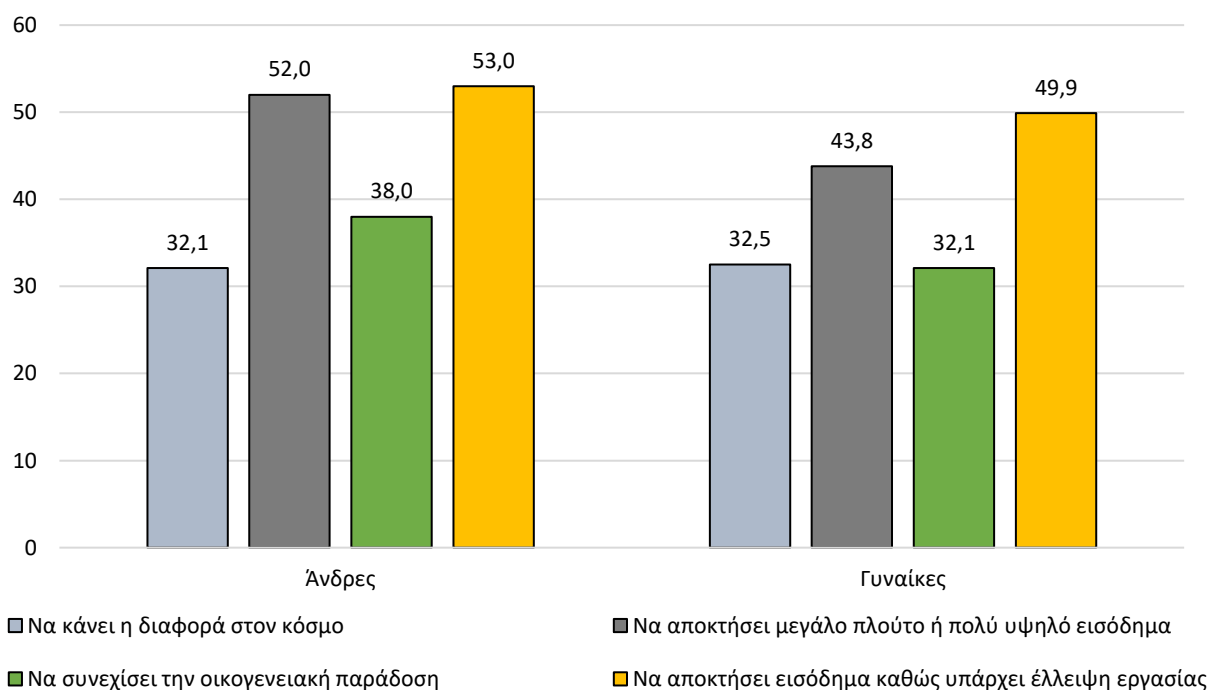
ανάγκη εμφανίζεται ως κίνητρο και σε χώρες υψηλού εισοδήματος, όπως και μεσαίου προς υψηλού εισοδήματος.

Επιπροσθέτως, εντοπίζονται έντονες διαφοροποιήσεις εντός των χωρών χαμηλού εισοδήματος ως προς τις γεωγραφικές ζώνες. Δηλαδή, το κίνητρο του υψηλού εισοδήματος, έχει πολύ υψηλότερο μερίδιο στις περισσότερες χώρες της Ασίας, αλλά και της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής, σε σχέση με την Λατινική Αμερική για παράδειγμα. Τέλος, τέσσερις από τις πέντε οικονομίες με τα υψηλότερα μερίδια στη συνέχιση της οικογενειακής παράδοσης προέρχονται από την Ευρώπη.

Σε ότι αφορά τις διαφοροποιήσεις ως προς το φύλο, φαίνεται στους άνδρες να αναδεικνύεται πιο έντονα το κίνητρο της απόκτησης υψηλότερου εισοδήματος σε σχέση με τις γυναίκες (52% έναντι 44%), ενώ στις γυναίκες το πρωτεύον κίνητρο είναι κυρίως ο βιοπορισμός.

Διάγραμμα 1.6: Κίνητρα έναρξης επιχειρηματικής δραστηριότητας ανά φύλο (2019) στην Ελλάδα

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.2.6 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΑΤΥΠΩΝ ΕΠΕΝΔΥΤΩΝ ΣΤΗ ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Όπως κάθε χρόνο έτσι και το 2019 στο πλαίσιο της έρευνας αξιολογείται η ύπαρξη στο εθνικό περιβάλλον ατόμων που λειτουργούν ως «άτυποι επενδυτές» (informal investors). **Πρόκειται για άτομα, συνήθως του κοντινού περιβάλλοντος του εν δυνάμει επιχειρηματία, που τον χρηματοδοτούν προκειμένου να υλοποιήσει μια νέα επιχειρηματική ιδέα, χωρίς όμως οι ίδιοι να εμπλέκονται ή να δραστηριοποιούνται άμεσα σε αυτή.** Ουσιαστικά πρόκειται για άτομα που τελικά υποκαθιστούν επίσημους χρηματοδοτικούς μηχανισμούς σε μια οικονομία. Αυτό συνήθως συμβαίνει στις περιπτώσεις όπου οι εν δυνάμει επιχειρηματίες δεν μπορούν να αντλήσουν κεφάλαια από άλλους χρηματοδότες π.χ. τον τραπεζικό τομέα, είτε λόγω οικονομικών δυσχερειών, είτε έλλειψης κάποιου βιώσιμου πλάνου ανάπτυξης.

Η άτυπη χρηματοδότηση είναι προφανές ότι ενισχύεται όταν μία οικονομία βρίσκεται σε συνθήκες πιστωτικής στενότητας και ο επιχειρηματίας δεν μπορεί να αντλήσει κεφάλαια από το χρηματοπιστωτικό τομέα, όπως συνέβαινε σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα. Η σημαντική μείωση των καταθέσεων, η αύξηση των μη εξυπηρετούμενων δανείων, αλλά και η συνεχιζόμενη διαδικασία απομόχλευσης των επιχειρήσεων, περιορίζουν σημαντικά τις δυνατότητες του τραπεζικού συστήματος να χρηματοδοτήσει νέες επιχειρήσεις. Αν και τα τελευταία χρόνια γίνονται προσπάθειες για την άμβλυνση του ζητήματος των μη εξυπηρετούμενων δανείων, η διάρκεια της διευθέτησης και της διαχείρισης των δανείων υπό αυτό το πλαίσιο είναι ακόμα αβέβαιη. Από την άλλη πλευρά σαφώς, το σχετικό περιβάλλον χρηματοδότησης νεοφυών επιχειρήσεων έχει αρχίσει να βελτιώνεται τα τελευταία χρόνια (JEREMIE Fund, Equifund, ΤΕΠΙΧ II, κτλ).

Σε κάθε περίπτωση ο ρόλος των άτυπων επενδυτών για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων παραμένει ισχυρός στην Ελλάδα. Όμως όπως έχει δείξει η σχετική έρευνα όλα αυτά τα χρόνια, οι άτυποι επενδυτές προέρχονται κυρίως από το στενό οικογενειακό περιβάλλον του επίδοξου επιχειρηματία. Αυτό σημαίνει ότι η αξιολόγηση της βιωσιμότητας μιας επιχειρηματικής ιδέας ενδεχομένως να μην γίνεται αντικειμενικά, αλλά περισσότερο με συναισθηματικά κριτήρια, με ότι αυτό συνεπάγεται για την ποιότητα και τελικά τις πιθανότητες βιωσιμότητας και μεγέθυνσης των επιχειρηματικών εγχειρημάτων. Ο Πίνακας 1.4 που ακολουθεί παρουσιάζει συγκριτικά δεδομένα για το ποσοστό των άτυπων επενδυτών στις χώρες υψηλού εισοδήματος.

Πίνακας 1.4: Ποσοστό «άτυπων επενδυτών» την τελευταία τριετία στο σύνολο του πληθυσμού ατόμων 18-64 ετών ανά χώρα (2018 και 2019)

Άτυποι επενδυτές (% του πληθυσμού)		
	2018	2019
Αρμενία	--	7,9
Γαλλία	3,4	--
Γερμανία	4,2	6,4
Ρωσία	1,9	5,7
Ισραήλ	5,6	5,1
Ελβετία	6,3	10,2
Ελλάδα	4,1	5,0
Ην. Βασίλειο	2,9	2,9
Ιρλανδία	4,1	5,8
Ισπανία	3,8	3,3
Ιταλία	3,7	1,0
Κροατία	4,0	5,4
Κύπρος	2,3	4,8
Λετονία	--	6,9
Λευκορωσία	--	2,6
Λουξεμβούργο	8,5	8,7
Νορβηγία	--	5,9
Ολλανδία	4,6	5,1
Πολωνία	5,1	3,6
Πορτογαλία	--	2,9
Σλοβακία	7,1	7,4
Σλοβενία	3,9	5,4
Σουηδία	9,2	12,1
Ομάδα Α	7,5	4,9
Ομάδα Β	6,3	6,0
Ομάδα Γ	5,9	7,5

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το 5,0% (περίπου 325 χιλιάδες άτομα) των ατόμων ηλικίας 18-64 ετών στην Ελλάδα το 2019 δήλωσε πως διαδραμάτισε ρόλο άτυπου επενδυτή για τη χρηματοδότηση ενός νέου εγχειρήματος, επίδοση που είναι ελαφρώς υψηλότερη του 2018 (4,1%), αλλά ακόμα υστερεί του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος (7,5%). Επιπλέον στον Πίνακα 1.5 καταγράφεται η σχέση που συνδέει αυτούς τους άτυπους επενδυτές με τους αποδέκτες της χρηματοδότησης στην Ελλάδα.

Πίνακας 1.5: Σχέση επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και άτυπων επενδυτών στην Ελλάδα

% επί των άτυπων επενδυτών

	Ποια ήταν η σχέση με το άτομο που έλαβε την πιο πρόσφατη προσωπική σας επένδυση;				
	Κοντινό μέλος της οικογένειας (σύζυγος, αδελφός, παιδί, γονέας ή εγγόνι)	Άλλος συγγενής (εξ αίματος ή εξ αγχιστείας)	Συνάδελφος	Φίλος ή γείτονας	Άγνωστος που είχε μια καλή επιχειρηματική ιδέα
2008	32,4	10,8	-	32,4	5,4
2009	65,9	14,6	-	19,5	0,0
2010	53,1	19,4	5,1	21,4	1,0
2011	58,6	11,4	8,6	18,6	2,9
2012	61,7	10,0	1,7	23,3	3,3
2013	62,7	23,5	-	9,8	3,9
2014	45,2	12,2	15,2	25,2	0,7
2015	69,0	15,5	2,8	9,9	2,8
2016	75,4	8,4	-	11,9	4,3
2017	71,7	11,5	3,8	8,2	4,8
2018	62,9	12,6	4,8	14,2	5,4
2019	55,0	11,4	3,2	27,6	2,8

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το 2019 για τρίτη συνεχή χρονιά εξασθενεί ο ρόλος της στενής οικογένειας (55,0%) προσεγγίζοντας όλο και περισσότερο το μέσο όρο διαχρονικά, αλλά ενισχύεται το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον. **Αναλυτικότερα, τουλάχιστον ένας στους δύο άτυπους επενδυτές είναι άτομα του στενού οικογενειακού κύκλου, ενώ ακόμα ένα 11,4% προέρχεται από τον ευρύτερο οικογενειακό κύκλο και ένα σημαντικό 27,6% από το ευρύτερο φιλικό περιβάλλον. Συνεπώς, ένα ποσοστό της τάξης του 66% των άτυπων επενδυτών είναι μέλη του στενότερου ή ευρύτερου οικογενειακού κύκλου, όταν στην προηγούμενη έρευνα το αντίστοιχο ποσοστό ανερχόταν στο 75%.** Αυτό μπορεί να θεωρηθεί θετική εξέλιξη, καθώς η άντληση κεφαλαίων για την υλοποίηση μια επιχειρηματικής ιδέας μπορεί να καλυφθεί και από ξένα κεφάλαια, εκτός οικογενειακού κύκλου, γεγονός που δείχνει ότι ενδεχομένως αυτά τα νέα εγχειρήματα πράγματι να συγκέντρωναν κάποιους πιο «ορθολογικούς» επενδυτές.

1.2.7 Η ΚΛΑΔΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Στο πλαίσιο του GEM, τα νέα εγχειρήματα που εντοπίζονται στην έρευνα ταξινομούνται ανάλογα με τη δραστηριότητά τους σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, σύμφωνα με την κατηγοριοποίηση του ΟΗΕ: α) τον πρωτογενή τομέα, που αναφέρεται σε δραστηριότητες σχετικές με την αγροτική και ζωική παραγωγή, ή την αλιεία, κτλ. β) την μεταποιητική

δραστηριότητα, γ) τις υπηρεσίες προς άλλες επιχειρήσεις (B2B) και τέλος δ) προϊόντα/υπηρεσίες που απευθύνονται προς τον τελικό καταναλωτή. Ο Πίνακας 1.6 συνοψίζει τα αποτελέσματα για το 2019.

Πίνακας 1.6: Ποσοστιαία κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων στις χώρες υψηλού εισοδήματος κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας (2019)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Πρωτογενής Τομέας	Μεταποιητική δραστηριότητα	Υπηρεσίες προς επιχειρήσεις	Προϊόντα/υπηρεσίες προς καταναλωτές
Αρμενία	31,1	18,6	7,9	42,4
Β. Μακεδονία	17,5	35,4	14,3	32,8
Γερμανία	3,8	10,5	26,2	59,5
Ελβετία	2,0	10,3	29,8	57,9
Ελλάδα	6,4	27,0	18,1	48,5
Ην. Βασίλειο	0,2	18,5	35,5	45,8
Ιρλανδία	4,1	18,3	28,6	49,1
Ισπανία	4,7	20,5	33,6	41,2
Ισραήλ	0,4	15,5	27,3	56,8
Ιταλία	8,9	19,0	20,9	51,2
Κροατία	10,3	23,0	33,1	33,6
Κύπρος	2,7	23,2	24,0	50,0
Λευκορωσία	3,5	39,0	10,7	46,8
Λετονία	7,7	35,8	23,9	32,7
Λουξεμβούργο	6,7	15,7	40,1	37,5
Νορβηγία	7,9	22,2	36,0	33,9
Ολλανδία	3,5	19,9	33,5	43,1
Πολωνία	4,9	28,0	21,4	45,7
Πορτογαλία	3,5	20,5	25,2	50,7
Ρωσία	3,4	37,0	9,4	50,2
Σλοβακία	3,2	15,9	27,4	53,5
Σλοβενία	2,5	29,0	33,9	34,5
Σουηδία	9,1	19,2	29,0	42,7
Ομάδα Α	24,2	21,8	2,1	52,0
Ομάδα Β	7,2	25,7	10,4	56,6
Ομάδα Γ	4,2	21,5	24,6	49,7

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Το ποσοστό των εγχειρημάτων που δημιουργούνται στον πρωτογενή τομέα αν και κινείται ελαφρά πτωτικά συνεχίζει να είναι υψηλό, καθώς διαμορφώνεται στο 6,4% το 2019, σε σύγκριση με το 2018 (7,9%). Η υψηλή αυτή επίδοση κατατάσσει τη χώρα πάνω από τις χώρες υψηλού εισοδήματος, όπου ο σχετικός δείκτης διαμορφώθηκε μόλις στο 4,2%. Σε αισθητά υψηλότερα επίπεδα, στο 18,1% σε σύγκριση με το 2018 (12,5%) εντοπίζεται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που αφορούν σε B2B, δηλαδή υπηρεσίες που απευθύνονται σε άλλες

επιχειρήσεις, επίδοση πάντως που βρίσκεται χαμηλότερα του μέσου όρου των χωρών υψηλού εισοδήματος. Από την άλλη πλευρά, περαιτέρω ανοδική τάση παρουσιάζουν τα νέα εγχειρήματα στον κλάδο της μεταποίησης, με το σχετικό δείκτη να διαμορφώνεται στο 27,0% (από 24,1% το 2017 και 24,9% το 2018), ενώ αντίθετα πτωτικά κινείται το ποσοστό των νέων εγχειρημάτων που εντάσσονται στις υπηρεσίες προς τους καταναλωτές, **με το δείκτη να εντοπίζεται στο 48,5%, μάλιστα οριακά χαμηλότερα από τις χώρες υψηλού εισοδήματος.**

Η έμφαση σε εγχειρήματα με άμεση επαφή με τον τελικό καταναλωτή (λιανική), παρόλο που είναι η συνηθέστερη μορφή επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στις περισσότερες χώρες, δεν είναι η πλέον επιθυμητή σε μια χώρα. Είναι συνήθως η κατηγορία εγχειρημάτων που επηρεάζεται πολύ έντονα από την ιδιωτική κατανάλωση, είναι εύκολα αντιγράψιμη, αφορά κυρίως σε εγχώριες αγορές, ενώ καταγράφεται ισχυρός ανταγωνισμός, στοιχεία που πλήττουν τις προοπτικές βιωσιμότητάς τους.

Συνεπώς, το 2019 η εικόνα που προκύπτει από την κλαδική διάρθρωση των νέων εγχειρημάτων είναι μάλλον ενθαρρυντική, όχι μόνο ως προς την ενίσχυση των εγχειρημάτων στον κλάδο της μεταποίησης⁹ αλλά και στις B2B. Από την άλλη πλευρά όμως θα πρέπει να σημειώσουμε ότι στις περισσότερες χώρες, ακόμα και τις χώρες υψηλού εισοδήματος, τα περισσότερα νέα εγχειρήματα εμφανίζονται στο χώρο της λιανικής. Αυτό συνήθως συμβαίνει διότι οι επιχειρήσεις λιανικής είναι πιο εύκολο να δημιουργηθούν σε μια οικονομία, καθώς απαιτούν κατά κανόνα μικρότερου ύψους κεφαλαιουχικές επενδύσεις.

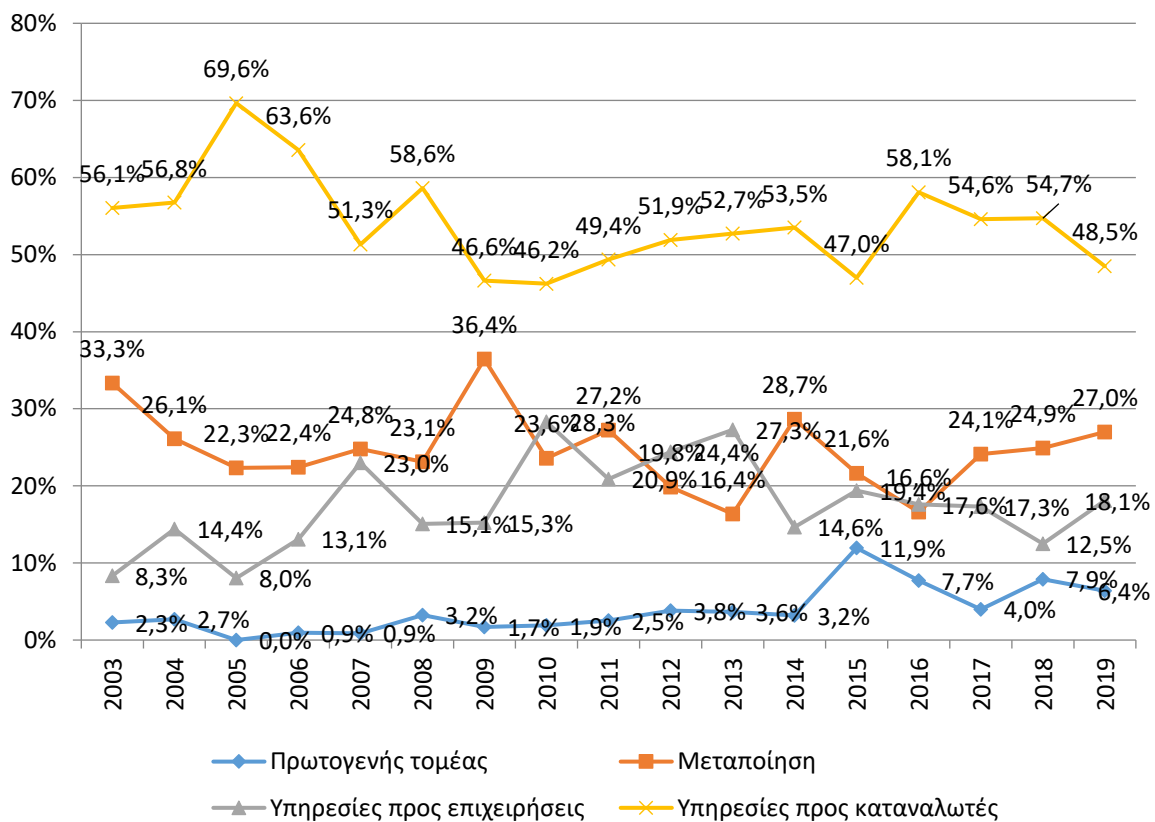
Άλλωστε η σημασία των μεταποιητικών εγχειρημάτων έχει αναδειχθεί σε πλήθος πρόσφατων μελετών του IOBE για την ελληνική βιομηχανία¹⁰. Ενδεικτικά, η ανάπτυξη και η ενίσχυση των μεταποιητικών εγχειρημάτων, και γενικότερα της βιομηχανίας, στην ελληνική οικονομία έχει αποδειχθεί ως ιδιαίτερης πολλαπλασιαστικής αξίας, καθώς για κάθε €100 κύκλου εργασιών της βιομηχανίας δημιουργούν συνολικά €94 προστιθέμενης αξίας (ΑΕΠ) στην χώρα, ενώ για κάθε €1 εκατ. κύκλου εργασιών της βιομηχανίας προσθέτει συνολικά 21 θέσεις εργασίας στην χώρα¹¹.

⁹Μια αναλυτικότερη προσέγγιση στους επιμέρους κλάδους αυτής της κατηγορίας φανερώνει ότι τουλάχιστον το 2/5 από τα νέα εγχειρήματα προέρχονται από τον κλάδο του χονδρικού / λιανικού εμπορίου.

¹⁰ ΕΡΓΟ ΣΕΒ «Χαρτογράφηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, τεχνολογικών εξελίξεων και ρυθμιστικών αλλαγών. Αποτύπωση επιδόσεων και επιπτώσεων. Κατάρτιση εκθέσεων πρόγνωσης των αλλαγών σε τομείς της βιομηχανίας»,

¹¹ IOBE (2019) «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη» και IOBE (2017) «Ο τομέας μεταποίησης στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές»

Διάγραμμα 1.7: Διαχρονική εξέλιξη της κλαδικής κατανομής των νέων επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα (% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

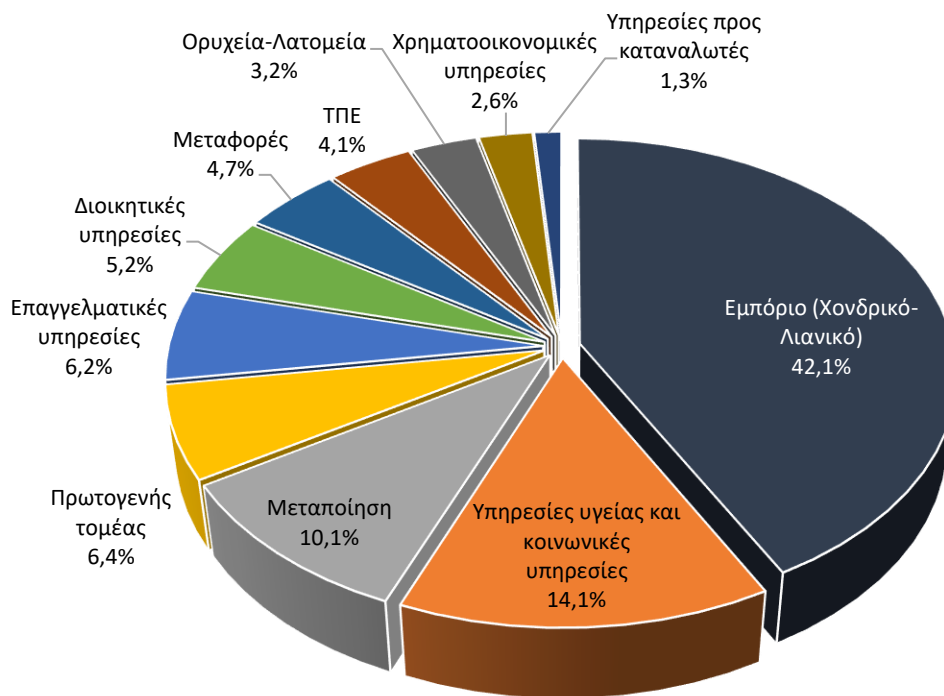
Διαχρονικά η αξιολόγηση της κλαδικής κατανομής της επιχειρηματικής δραστηριότητας στην Ελλάδα (Διάγραμμα 1.7) φανερώνει την **απότομη εξασθένιση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων που απευθύνονται στον τελικό καταναλωτή όταν ξέσπασε η κρίση**. Από το 2011 και μετά και παρά τη μεγάλη κάμψη της καταναλωτικής ζήτησης, σημειώνεται μικρή αυξητική τάση στις υπηρεσίες προς καταναλωτές, χωρίς ωστόσο να πλησιάζει στα προ κρίσης επίπεδα. Με την πάροδο των ετών πάντως φαίνεται σταδιακά να πραγματοποιείται μια διαδικασία επιχειρηματικής αναδιάρθρωσης που οδηγεί σε αύξηση των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στον τομέα της μεταποίησης, διαδικασία που σε κάθε περίπτωση είναι μάλλον αργή.

Όσο αφορά στην αναλυτικότερη κλαδική κατανομή των νέων εγχειρημάτων στην Ελλάδα το 2019, η πλειοψηφία αυτών εντοπίζεται στο Χονδρικό και Λιανικό εμπόριο (42,1%), και ακολουθούν σε μεγάλη απόσταση οι Υπηρεσίες υγείας και κοινωνικές υπηρεσίες με 14,1% (Διάγραμμα 1.8). Αξίζει να σημειωθεί το χαμηλό ποσοστό των νέων εγχειρημάτων στις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (4,1%). Τα επιμέρους χαρακτηριστικά της κάθε χώρας, ακόμα και αν ανήκουν στην ίδια κατηγορία ποικίλλουν σημαντικά, γεγονός το οποίο αποτυπώνεται σε ένα βαθμό στη νέα επιχειρηματικότητα. Τα αποτελέσματα της διεθνούς

έρευνας έδειξαν ότι τις τελευταίες δεκαετίες στις χώρες υψηλού εισοδήματος καταγράφεται μία αύξηση των επιχειρηματικών ιδεών που υλοποιούνται στον τομέα των επιχειρηματικών υπηρεσιών, ενώ εξασθένιση παρατηρείται στις υπηρεσίες προς καταναλωτές. Η εικόνα είναι διαφορετική στις χώρες χαμηλού εισοδήματος, και σε ορισμένες περιπτώσεις μεσαίου εισοδήματος, όπου τα ποσοστά επιχειρηματιών από τον τομέα των υπηρεσιών είναι ιδιαίτερα χαμηλά. Το εύρημα αυτό ενδεχομένως να αναδεικνύεται στην περίπτωση των αναδυόμενων οικονομιών, την έλλειψη γνώσης και τεχνολογίας, καθώς οι επιχειρηματικές υπηρεσίες χαρακτηρίζονται από ένταση γνώσης και τεχνολογίας, και έχουν απαιτήσεις σε υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού.

Διάγραμμα 1.8: Ποσοστιαία κατανομή της επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων στην Ελλάδα κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (2019)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΠΡΟΔΙΑΘΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ

1.3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Από τα πλέον ενδιαφέροντα θέματα που εξετάζονται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM είναι και η αποτύπωση των γενικότερων προδιαθέσεων και αντιλήψεων για την επιχειρηματικότητα, όπως τουλάχιστον διαμορφώνεται στο γενικό πληθυσμό μίας χώρας. Η σημασία των δεικτών αυτών έγκειται στην τάση κάποιων παραγόντων που εξετάζονται και οι οποίοι μπορεί να διευκολύνουν ή να δυσχεράνουν την απόφαση για την υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος. Αγγίζουν δηλαδή συμπεριφορικά (behavioral) ή προσωπικά γνωρίσματα του πληθυσμού που μπορεί να επιδρούν καθοριστικά στο είδος και στα χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας που εκδηλώνει τελικά ένα άτομο ή μια ομάδα ατόμων. Το GEM διακρίνει δύο κατηγορίες αυτών των παραγόντων:

α) τους *πολιτισμικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στις γενικές στάσεις μιας κοινωνίας απέναντι στην επιχειρηματικότητα. Συγκεκριμένα αξιολογούνται τέσσερις δείκτες που αφορούν στις αντιλήψεις που επικρατούν στον πληθυσμό για το ευρύτερο κοινωνικό και επιχειρηματικό περιβάλλον μέσα στο οποίο κινείται ο νέος επιχειρηματίας: α) το κατά πόσο πιστεύουν (τη στιγμή της έρευνας) ότι υπάρχουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στο περιβάλλον που ζουν στο επόμενο εξάμηνο, β) αν η επιχειρηματικότητα αντιμετωπίζεται από την ελληνική κοινωνία ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, γ) αν η ελληνική κοινωνία αντιμετωπίζει τους επιχειρηματίες με σεβασμό και δ) αν τα ΜΜΕ της χώρας παρουσιάζουν συχνά επιτυχημένες ιστορίες επιχειρηματιών και επιχειρηματικότητας γενικότερα.

β) τους *προσωπικούς παράγοντες*, που αναφέρονται στο πώς αντιλαμβάνεται το ίδιο το άτομο το ζήτημα της επιχειρηματικής του δραστηριοποίησης. Εδώ εξετάζονται τρεις δείκτες, που ίσως επηρεάζουν την απόφαση για επιχειρηματική δραστηριοποίηση: α) το κατά πόσον τα άτομα κρίνουν ότι διαθέτουν τις γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για να γίνουν επιχειρηματίες, β) το κατά πόσο υπάρχει γνωριμία με έναν επιχειρηματία και γ) το κατά πόσον ο φόβος της αποτυχίας θα τους απέτρεπε από το να αξιοποιήσουν μια επιχειρηματική ευκαιρία.

Ο Πίνακας 1.7 που ακολουθεί συνοψίζει τα αποτελέσματα σε αυτούς τους δείκτες για το 2019 στην Ελλάδα συγκριτικά με άλλες χώρες υψηλού εισοδήματος¹². Ένα πρώτο σημαντικό στοιχείο είναι η σημαντική βελτίωση **στο ποσοστό ατόμων που διαβλέπουν επιχειρηματικές**

¹² Επισημαίνεται πάντως ότι τα αποτελέσματα αυτά αφορούν απαντήσεις **ολόκληρου του δείγματος των συμμετεχόντων στην έρευνα**, και όχι μόνο των ατόμων που δραστηριοποιούνται ή πρόκειται να δραστηριοποιηθούν επιχειρηματικά. Συνεπώς εκφράζουν περισσότερο «εθνικά» πολιτισμικά χαρακτηριστικά των πολιτών μιας χώρας και την άποψη του γενικού πληθυσμού, ανεξαρτήτως αν δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά ή όχι.

ευκαιρίες το επόμενο βμήνο στη χώρα, το οποίο πλέον προσεγγίζει τις υπόλοιπες χώρες υψηλού εισοδήματος, όπως και το επίπεδο της αυτοπεποίθησης του πληθυσμού στις ικανότητές του. Ταυτόχρονα αν και διατηρείται υψηλά, υποχωρεί αισθητά ο δείκτης φόβου της επιχειρηματικής αποτυχίας, όπως και η αντίληψη ότι η επιχειρηματική σταδιοδρομία είναι επιθυμητή επιλογή στη χώρα, που εξακολουθεί να κινείται αρκετά χαμηλότερα συγκριτικά με τις χώρες υψηλού εισοδήματος. Η παρουσία επιτυχημένων επιχειρηματιών στα ΜΜΕ αποτιμάται πολύ μέτρια, όπως και το κατά πόσο οι επιχειρηματίες θεωρούνται καταξιωμένοι από την κοινωνία.

Αν εστιάσουμε μόνο στα άτομα που έχουν ήδη σχέση με την επιχειρηματικότητα, το διαπιστώνεται ότι το επίπεδο της αυτοπεποίθησης κινείται σε ακόμα πιο υψηλά επίπεδα, με το 51,6% των επιχειρηματιών να πιστεύει ότι έχει τις γνώσεις και τις ικανότητες να «τρέξει» μια επιχείρηση. Ταυτόχρονα όμως υψηλή επίδοση καταγράφει και ο φόβος της αποτυχίας κάτι που σημαίνει ότι οι επιχειρηματίες που ήδη «τρέχουν» μια επιχείρηση έχουν αντιληφθεί πλήρως τις δυσκολίες του εγχειρήματος και σαφώς κατανοούν και το ενδεχόμενο της αποτυχίας, ωστόσο, επειδή πρόκειται για μια συνειδητή επιλογή το ποσοστό εμφανίζεται χαμηλότερο από το σύνολο του πληθυσμού. Επίσης, το υποσύνολο των επιχειρηματιών εκτιμά σε υψηλότερο ποσοστό σε σχέση με το σύνολο του πληθυσμού τους δείκτες «αποδοχής» των επιχειρηματιών από την κοινωνία.

Στις επόμενες υποενότητες αναλύονται διαχρονικά οι παράγοντες αυτοί. Ωστόσο θα πρέπει να σημειωθεί ότι το 2019 σημειώνεται μία μεθοδολογική αλλαγή στον τρόπο μέτρησης αυτών των δεικτών. Πιο συγκεκριμένα, ενώ τα προηγούμενα χρόνια η ερώτηση ήταν διχοτομική (ΝΑΙ/ΟΧΙ) και κατέγραφε το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνούσε με τη συγκεκριμένη διατύπωση, από το 2019, η ερώτηση απαντάται σε κλίμακα Likert (1: διαφωνώ πλήρως έως 5: συμφωνώ πλήρως). **Επομένως οι εξαιρετικά οξείες μεταβολές το 2019 σε σχέση με την υπόλοιπη χρονοσειρά θα πρέπει να αντιμετωπίζονται υπό αυτό το πρίσμα.** Ουσιαστικά στις συγκριτικές επιδόσεις που αποτυπώνονται στον πίνακα 1.7α, υιοθετούμε τη μεθοδολογική μέτρηση που ακολουθείται στο Global Annual Report του GEM, σύμφωνα με την οποία αθροίζονται οι απαντήσεις 4 και 5 επί των έγκυρων απαντήσεων. Τέλος εισάγονται μια σειρά από συνδυαστικές ερωτήσεις που έχουν ενδιαφέρον όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Πίνακας 1.7α: Προσωπικοί και πολιτιστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (% θετικών απαντήσεων στον πληθυσμό 18-64 ετών, 2019)

	Προσωπικά γνωρίζει κάποιον επιχειρηματία	Επιχ/κές ευκαιρίες το προσεχές 6μηνο	Γνώσεις ικανότητα & εμπειρία επιχ/τας	Φόβος αποτυχίας	Επιχ/τα ως καλή επιλογή καριέρας	Κοινωνική καταξίωση στους επιτυχημένους επιχ/τίες	Εστίαση των ΜΜΕ στην επιχ/τα
Αρμενία	55,6	53,9	70,0	50,8	87,2	73,4	76,2
Βόρεια Μακεδονία	52,4	50,5	60,9	46,0	68,0	68,0	58,5
Γερμανία	46,4	52,2	45,8	37,4	53,6	80,7	55,3
Ελβετία	54,7	40,7	49,1	27,2	40,2	76,2	62,8
Ελλάδα	30,1	49,9	51,6	46,7	49,6	49,3	48,1
Ελλάδα (Μόνο επιχειρηματίες)	40,4	50,1	69,5	41,2	55,9	55,6	52,9
Ην. Βασίλειο	49,1	43,8	55,2	48,7	56,4	76,7	71,0
Ιρλανδία	55,8	50,2	42,0	37,6	39,9	20,7	20,3
Ισπανία	42,1	36,1	50,8	55,1	57,3	57,8	54,0
Ισραήλ	72,6	46,0	43,3	53,5	64,2	84,1	59,0
Ιταλία	44,8	45,1	48,1	30,8	19,0	13,1	36,9
Κροατία	66,2	55,7	71,2	51,0	61,5	46,4	58,5
Κύπρος	56,0	38,5	58,2	42,8	73,0	76,7	50,9
Λετονία	47,0	35,6	57,0	46,0	56,8	60,3	68,0
Λευκορωσία	50,4	29,5	42,3	36,9	70,3	69,9	50,8
Λουξεμβούργο	46,4	58,0	48,5	48,4	59,0	81,3	66,5
Νορβηγία	43,3	69,5	31,5	26,8	66,7	93,5	79,3
Ολλανδία	51,5	64,6	41,9	27,0	85,8	76,4	75,4
Πολωνία	50,3	87,3	50,4	56,8	77,6	77,0	36,7
Πορτογαλία	50,7	53,5	61,4	52,8	72,7	71,6	72,9
Ρωσία	57,2	29,6	35,6	45,2	70,8	73,7	61,5
Σλοβακία	65,2	36,0	53,1	45,7	42,3	58,4	54,6
Σλοβενία	60,4	47,6	57,5	43,7	63,4	84,0	82,5
Σουηδία	54,6	79,8	50,7	44,5	62,7	78,7	71,2
Ομάδα Α	55,5	57,2	60,3	39,0	71,0	68,7	61,7
Ομάδα Β	51,9	49,5	62,6	44,6	73,3	75,6	67,4
Ομάδα Γ	53,2	52,7	54,8	42,6	59,7	69,9	64,0

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Ανάλυση επί του δείγματος των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Πίνακας 1.8β Προσωπικοί και πολιτιστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (% θετικών απαντήσεων στον πληθυσμό 18-64 ετών, 2019)

	Φόβος αποτυχίας, (ως % αυτών που διαβλέπουν ευκαιρίες)	Σπάνια διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες	Ακόμη και αν αντιληφθεί μια επικερδή ευκαιρία, σπάνια δρα	Οι άλλοι θεωρούν ότι είναι υψηλά καινοτόμος	Κάθε απόφαση είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιου επιχειρηματικού πλάνου
Αρμενία	48,2	58,4	59,4	71,9	67,4
Βόρεια Μακεδονία	47,2	56,2	62,8	67,7	75,8
Γερμανία	29,7	45,9	47,8	49,7	48,6
Ελβετία	23,9	33,1	39,4	44,9	38,2
Ελλάδα	40,6	66,0	51,2	48,6	77,2
Ην. Βασίλειο	44,5	39,3	61,3	50,3	54,9
Ιρλανδία	31,4	36,7	25,5	22,4	23,4
Ισπανία	48,2	50,9	56,3	50,9	62,1
Ισραήλ	55,4	42,2	57,7	62,1	48,9
Ιταλία	27,6	25,0	27,9	24,4	26,1
Κροατία	50,7	53,9	56,7	47,2	65,6
Κύπρος	36,4	32,6	33,2	45,9	57,3
Λετονία	46,6	51,2	58,3	52,0	61,3
Λευκορωσία	38,0	39,3	49,1	48,0	32,7
Λουξεμβούργο	45,7	45,1	58,9	38,6	60,9
Νορβηγία	30,2	36,0	70,2	26,7	45,8
Ολλανδία	27,1	28,5	42,7	43,4	41,3
Πολωνία	45,9	45,5	51,8	51,5	48,8
Πορτογαλία	52,6	51,3	56,5	57,0	77,1
Ρωσία	45,2	42,3	51,3	30,2	36,7
Σλοβακία	43,7	49,5	58,9	41,8	60,0
Σλοβενία	42,2	44,0	61,0	58,6	64,3
Σουηδία	42,9	30,6	56,6	47,2	37,1
Ομάδα Α	44,7	53,3	49,4	50,1	65,1
Ομάδα Β	43,4	53,6	56,1	60,1	66,5
Ομάδα Γ	39,7	44,1	51,3	49,4	58,0

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

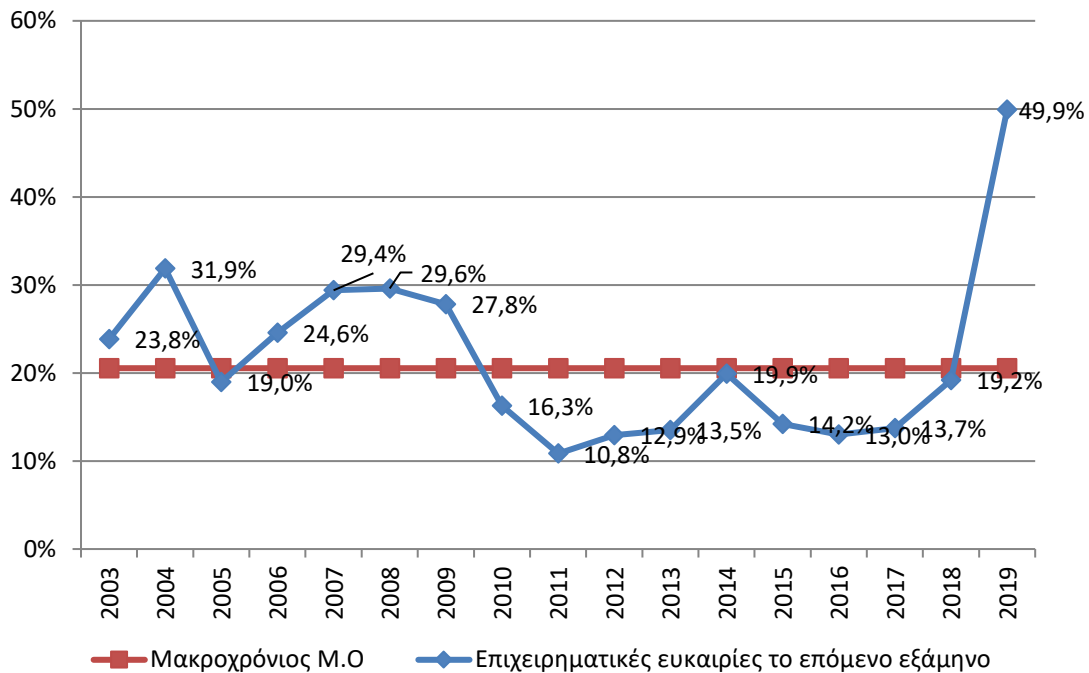
Ανάλυση επί του δείγματος των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων και των καθιερωμένων επιχειρηματιών Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗ ΧΩΡΑ

Η Ελλάδα στο δείκτη επιχειρηματικών ευκαιριών το 2019 – σύμφωνα με τη μεθοδολογία του GEM Global report που απλώς αθροίζει τις απαντήσεις 4 και 5- καταγράφει κατακόρυφη ενίσχυση, **καθώς αυτός ανέρχεται στο 49,9% από 19,2% το 2018** (Διάγραμμα 1.9), την υψηλότερη επίδοση από το 2003 που συμμετέχει η Ελλάδα στην έρευνα του GEM. Αν υιοθετήσουμε μία σταθμισμένη όμως μέτρηση, δηλαδή δώσουμε βαρύτητα 0,5 στην απάντηση 4 και 1.0 στην απάντηση 5, τότε το ποσοστό «εκλογικεύεται» σε 33,3% . Σε κάθε περίπτωση καταγράφεται πάντως βελτίωση σε σχέση με πέρυσι.

Μετά την εκδήλωση της κρίσης το 2008, και για μια τριετία ο δείκτης παρουσίαζε μια συνεχή εξασθένηση, ενώ μετά το 2011 φαίνεται να ανακάμπτει, καθώς το ποσοστό θετικών απαντήσεων στην ερώτηση για την ύπαρξη επιχειρηματικών ευκαιριών στο επόμενο εξάμηνο ενισχύθηκε σταθερά, με μικρές διακυμάνσεις. Καθώς το καλοκαίρι του 2019, υπήρξε μία εκλογική διαδικασία η οποία οδήγησε σε κυβερνητική αλλαγή, είναι φανερό ότι το αποτέλεσμα αποτιμήθηκε θετικά από τον πληθυσμό, καθώς κατά τα άλλα σε όρους μεγέθυνσης της οικονομίας οι επιδόσεις ήταν ήπιες. Συνεπώς το οικονομικό κλίμα βελτιώθηκε σημαντικά, γεγονός που αποτυπώθηκε άλλωστε και στην έρευνα οικονομικής συγκυρίας που εκπονεί το IOBE. Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Δείκτης Οικονομικού Κλίματος είχε κινηθεί τον Ιούλιο του 2019, στις 105,3 μονάδες και τον Σεπτέμβριο στις 107,2 μονάδες, επίδοση που ήταν η υψηλότερη από τον Μάρτιο του 2008. Η βελτίωση των προσδοκιών αφορούσε όλους τους επιχειρηματικούς τομείς, ανεξαιρέτως, ενώ και η καταναλωτική εμπιστοσύνη είχε φθάσει στο υψηλότερο επίπεδο σχεδόν εικοσαετίας. Σημειώναμε μάλιστα στο Δελτίο ότι *«Καθώς πρόκειται για την πρώτη μετεκλογική έρευνα είναι φανερό ότι η αρχική επίδραση του αποτελέσματος στις προσδοκίες πολιτών και επιχειρήσεων είναι θετική. Αυτό συμβαίνει βέβαια συστηματικά σχεδόν σε όλες τις εκλογικές διαδικασίες των τελευταίων ετών. προσδοκίες πολιτών και επιχειρήσεων. Βέβαια, σε αυτή τη μέτρηση αξιολογούνται ευνοϊκά, προς το παρόν, περισσότερο οι προγραμματικές κατευθύνσεις της νέας κυβέρνησης, ...»*¹³.

¹³ Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας IOBE, Ιούλιος 2019 και Σεπτέμβριος 2019.

Διάγραμμα 1.9: Επιχειρηματικές ευκαιρίες το επόμενο εξάμηνο (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

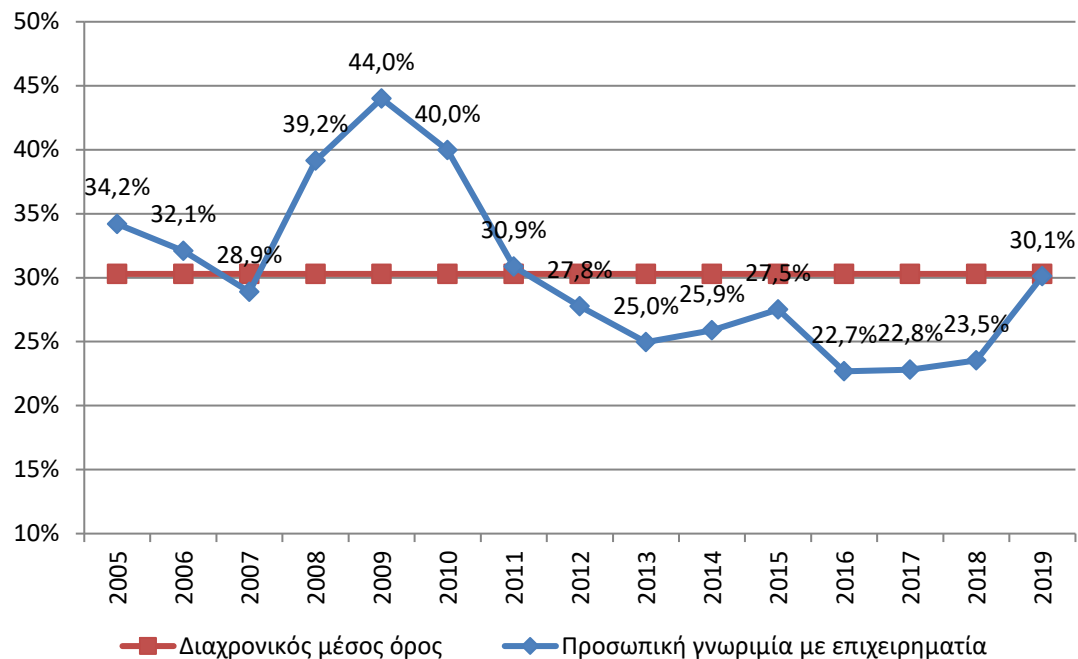
Για πρώτη φορά στην έρευνα του GEM καταγράφεται και το ποσοστό του πληθυσμού το οποίο δηλώνει ότι γενικά – και ανεξαρτήτως από τη χρονική συγκυρία της έρευνας - σπανίως διαβλέπει επιχειρηματικές ευκαιρίες. Αυτός ο δείκτης στην Ελλάδα ανέρχεται στο 66%, και είναι μάλλον απογοητευτικό και ένδειξη της περιορισμένης δυναμικής υλοποίησης νέων επιχειρηματικών σχεδίων, όταν στις χώρες υψηλού εισοδήματος ο αντίστοιχος δείκτης διαμορφώνεται στο 44,1%. Προς αυτήν κατεύθυνση συνηγορεί και ο επόμενος δείκτης όπου καταγράφει το ποσοστό του πληθυσμού που ακόμη και αν αντιληφθεί μια επικερδή ευκαιρία, σπάνια να προχωρήσει στην υλοποίηση της, και στην περίπτωση της Ελλάδας ανέρχεται σχεδόν στο 51,3%, όσο πάντως και στις χώρες υψηλού εισοδήματος.

1.3.3 ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΑ

Στο πλαίσιο του GEM, έχει επισημανθεί διαχρονικά ότι η προσωπική γνωριμία ενός ατόμου με έναν νέο επιχειρηματία που έχει ξεκινήσει πρόσφατα τη δραστηριότητά του, δημιουργεί πρότυπα εξοικείωσης με την επιχειρηματική δραστηριοποίηση. Αυτή η επαφή στο στενό κοινωνικό του περίγυρο μπορεί να λειτουργήσει ενδεχομένως ως παράδειγμα και για αυτούς για να κινηθούν σε αντίστοιχη κατεύθυνση. Επιπροσθέτως η γνωριμία με κάποιον επιχειρηματία μπορεί να του προσδώσει πληροφορίες, σχετικά με τον τρόπο και τα βήματα υλοποίησης της επιχειρηματικής ιδέας, αλλά και να τον ενθαρρύνει και τον παροτρύνει για

ένα επιχειρηματικό σχέδιο. Εκτός, όμως από την παρότρυνση ενδεχομένως μέσα από τη γνωριμία να αποκτήσει και επιχειρηματική δικτύωση, γεγονός που βελτιώνει και τις προοπτικές ανάπτυξης του νέου εγχειρήματος. Στην έρευνα προέκυψε ότι μόλις το 30% των ερωτηθέντων απάντησε θετικά στο ερώτημα το 2019, όσο περίπου διαχρονικά. Το εύρημα αυτό ενδεχομένως να αναδεικνύει την περιορισμένη επιχειρηματική δικτύωση που μεταφράζεται ενδεχομένως και σε έλλειψη παρότρυνσης υλοποίησης μιας νέας επιχειρηματικής ιδέας ή ακόμα και σε έλλειψη προτύπου για το γενικότερο πληθυσμό. Το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες υψηλού εισοδήματος εντοπίζεται στην περιοχή του 53%.

Διάγραμμα 1.10: Προσωπική γνωριμία με επιχειρηματία (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

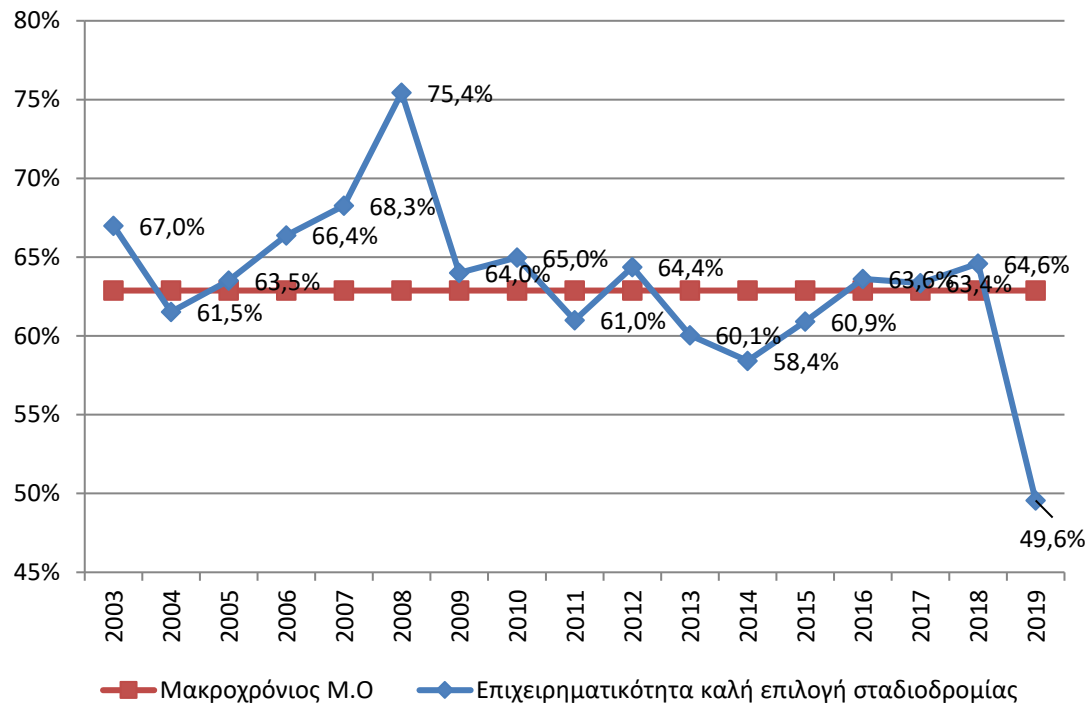
1.3.4 Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΩΣ ΚΑΛΗ ΕΠΙΛΟΓΗ ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑΣ

Όσον αφορά στην αντίληψη για το κατά πόσο οι Έλληνες γενικά εκτιμούν ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, αυτή φαίνεται να υποχωρεί ελαφρά το 2019 (Διάγραμμα 1.11). Από την εκδήλωση της κρίσης και μετά, όταν και σημειώνεται μια απότομη πτώση, έκτοτε καταγράφεται διακύμανση του δείκτη κοντά στο μακροχρόνιο μέσο όρο, με εξαίρεση το 2014 όπου σημειώνεται η χαμηλότερη διαχρονικά τιμή έως σήμερα. Έτσι, το 2019, ο μισός πληθυσμός της χώρας (49,6%) δηλώνει ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί καλή επιλογή σταδιοδρομίας, το οποίο αποτελεί τη χαμηλότερη διαχρονικά τιμή από το 2003 που συμμετείχε η Ελλάδα για πρώτη φορά στην

έρευνα του GEM. Με βάση τη δική μας σταθμισμένη προσέγγιση το ποσοστό αυτό βρίσκεται στο 37%

Η εξέλιξη αυτή, αντανακλά τις δυσκολίες και τις αβεβαιότητες που εξακολουθεί να έχει η επιλογή της επιχειρηματικότητας, σε σχέση πάντα με την επιλογή μιας θέσης εξαρτημένης εργασίας.

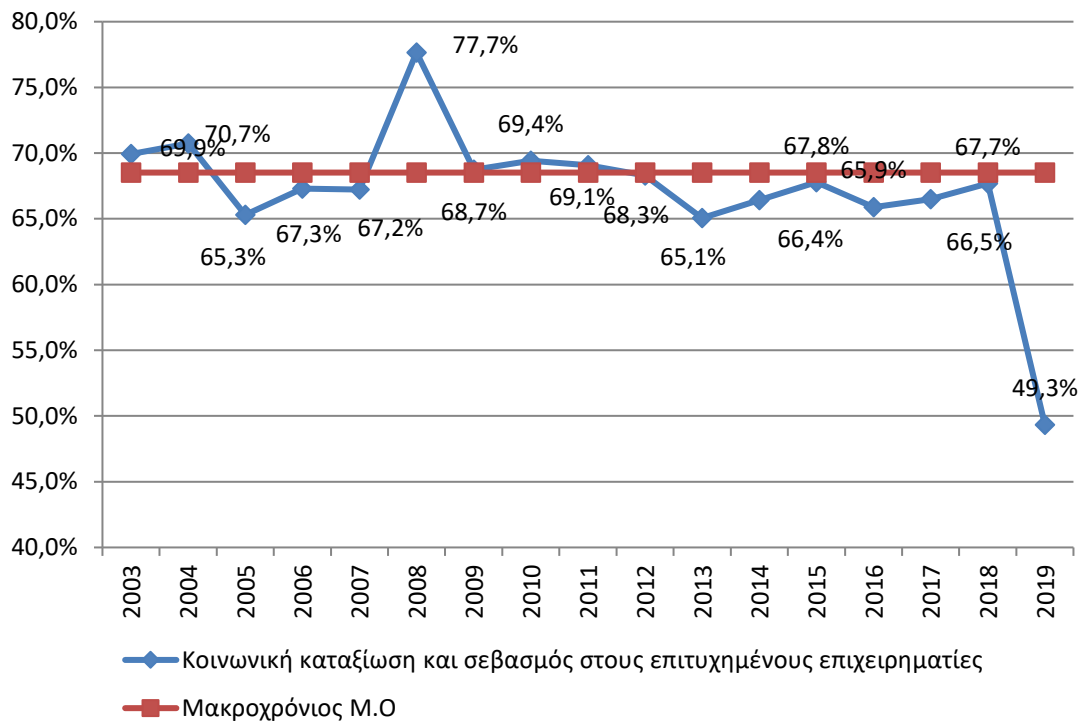
Διάγραμμα 1.11: Επιχειρηματικότητα: καλή επιλογή σταδιοδρομίας (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.5 ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΚΑΤΑΞΙΩΣΗ ΚΑΙ ΣΕΒΑΣΜΟΣ ΣΤΟΥΣ ΕΠΙΤΥΧΗΜΕΝΟΥΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΕΣ

Αντίστοιχη υποχώρηση σημειώνεται και στην αντίληψη ότι οι επιτυχημένοι επιχειρηματίες αντιμετωπίζονται με σεβασμό στη χώρα και διαθέτουν κοινωνική καταξίωση. Έτσι λοιπόν, ενώ το 2018 το ποσοστό των θετικών απαντήσεων στη σχετική ερώτηση διαμορφωνόταν στο 64,6%, προσεγγίζοντας τον διαχρονικό μέσο όρο, το 2019 υποχώρησε στο 49,3% (Διάγραμμα 1.12) ή 36,3% με βάση τη σταθμισμένη μέτρηση. Σε μια χώρα όπου κυριαρχούν οι πολύ μικρές επιχειρήσεις και η αυτοαπασχόληση, είναι λογικό ένα σημαντικό μερίδιο του πληθυσμού να αντιμετωπίζει με σεβασμό εκείνους που έχουν καταγράψει επιτυχημένη πορεία στον επιχειρηματικό στίβο. Ωστόσο, η αντίληψη αυτή αμβλύθηκε μετά την έκρηξη της κρίσης και μάλιστα το 2013 είχε καταγραφεί η χαμηλότερη τιμή. Έκτοτε όμως καταγράφεται μια οριακή, αλλά σταθερή βελτίωση, μέχρι και το 2019.

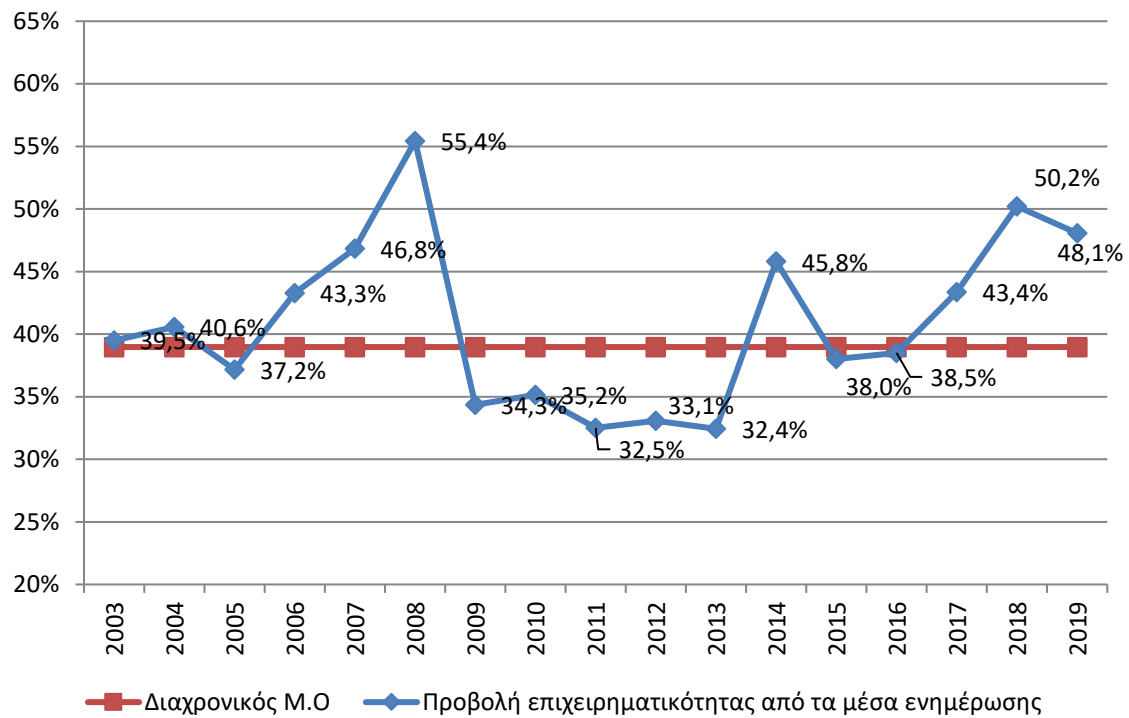
Διάγραμμα 1.12: Κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.6 ΠΡΟΒΟΛΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ

Ως προς την προβολή επιτυχημένων περιπτώσεων επιχειρηματιών από τα μέσα ενημέρωσης, η Ελλάδα συνεχίζει να καταγράφει μία από τις χαμηλότερες επιδόσεις μεταξύ των χωρών υψηλού εισοδήματος. Το 2019, μετά από τρεις συνεχείς χρονιές ανοδικής πορείας, το ποσοστό του πληθυσμού που συμφωνεί με αυτή την άποψη υποχωρεί, με το ποσοστό να διαμορφώνεται στο **48,1%** (ή 34,6% στη σταθμισμένη μέτρηση). Αν και παραμένει αρκετά υψηλότερα από τον μακροχρόνιο μέσο όρο της χώρας, κινείται πολύ χαμηλότερα από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (Διάγραμμα 1.13).

Διάγραμμα 1.13: Προβολή επιχειρηματικότητα από τα μέσα ενημέρωσης (% πληθυσμού)

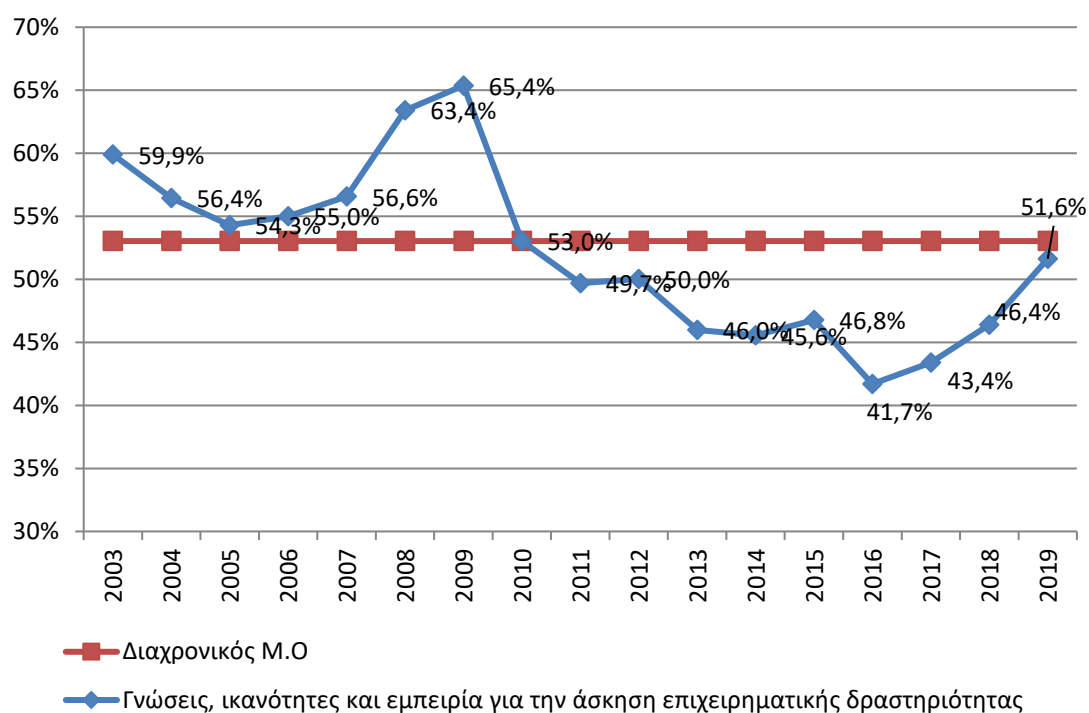

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.7 ΓΝΩΣΕΙΣ, ΙΚΑΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΜΠΕΙΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΛΗΨΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Σχετικά με τους προσωπικούς παράγοντες, η Ελλάδα διαχρονικά καταγράφει υψηλές επιδόσεις στον «δείκτη αυτοπεποίθησης», δηλαδή στο ποσοστό του πληθυσμού που θεωρεί ότι διαθέτει τις ικανότητες, τις γνώσεις και την εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (Διάγραμμα 1.14). Από το 2010 και μέχρι το 2016, ο δείκτης ακολουθούσε μια πτωτική πορεία. **Όμως έκτοτε, σημειώνεται σταδιακή βελτίωση, με το σχετικό δείκτη το 2019, να ανέρχεται στο 51,6% (40,9% στη σταθμισμένη μέτρηση) από 46,4% το 2018 και 43,4% το 2017.** Το εύρημα αυτό σε κάποιο βαθμό οφείλεται στο δυσμενές οικονομικό περιβάλλον που επηρέασε αρνητικά τις αντιλήψεις των ατόμων για την επάρκεια γνώσεων και ικανοτήτων. Ωστόσο, η βελτίωση του ρυθμού οικονομικής ανάπτυξης το 2018 και έπειτα φαίνεται να τονώνει και το επίπεδο αυτοπεποίθησης των νέων επιχειρηματιών.

Διάγραμμα 1.14: Γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας (% πληθυσμού)

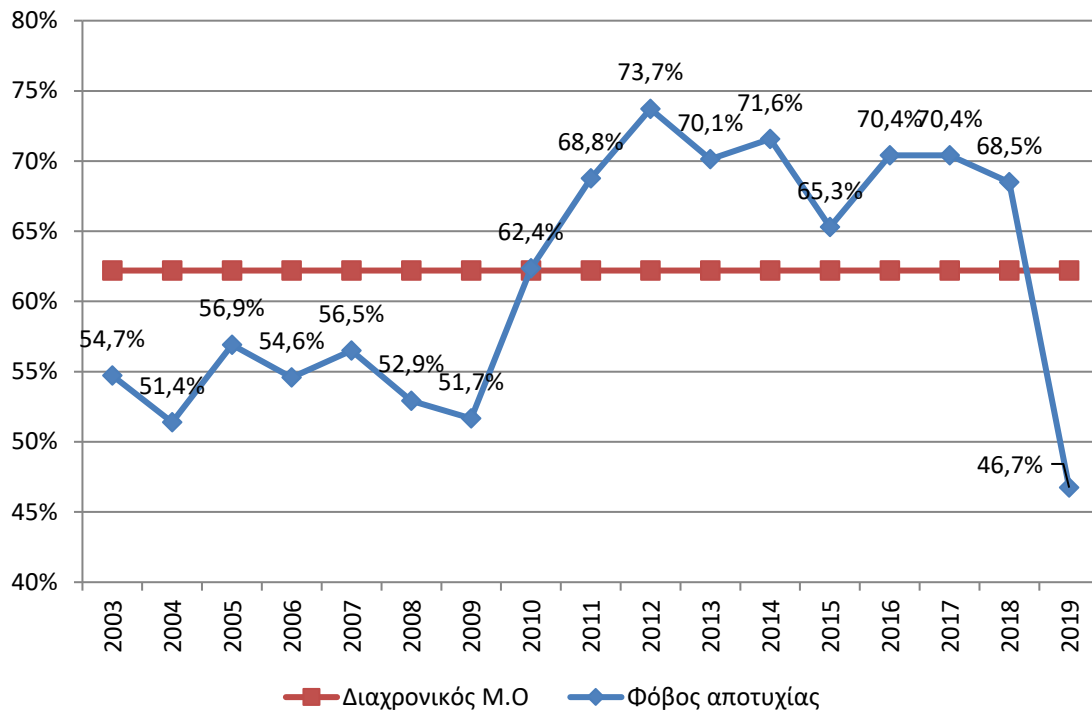

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.3.8 ΦΟΒΟΣ ΑΠΟΤΥΧΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΗΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ

Αναφορικά με το φόβο της αποτυχίας ως παράγοντα που μπορεί να αποτρέψει δυνητικούς επιχειρηματίες να προχωρούν στην υλοποίηση των επιχειρηματικών τους σχεδίων, ο δείκτης διαχρονικά στην Ελλάδα – ακόμα και πριν την έλευση της κρίσης - κινούνταν σε υψηλότερα επίπεδα από τις περισσότερες χώρες που συμμετείχαν στην έρευνα του GEM. **Μάλιστα το 2012 σημειώνει την υψηλότερη τιμή του διαχρονικά στο 73,7%** (Διάγραμμα 1.15), ενώ στη συνέχεια φαίνεται να βελτιώνεται φθάνοντας το 2019 στη τιμή 46,7% (ή 40,9% σταθμισμένη).

Διάγραμμα 1.15: Φόβος αποτυχίας (% πληθυσμού)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η εστίαση στο βαθμό φόβου αποτυχίας σε αυτούς που διαβλέπουν γενικά επιχειρηματικές ευκαιρίες. Ο δείκτης σε αυτή την περίπτωση ανέρχεται στο 40,6%, δηλαδή 2 στους 5 επίδοξους επιχειρηματίες, ενώ διαβλέπουν ευκαιρίες διστάζουν ή ακόμα και απορρίπτουν την υλοποίηση επιχειρηματικών σχεδίων υπό το φόβο της αποτυχίας. Η Ελλάδα σε αυτό τον δείκτη καταγράφει μεν υψηλό ποσοστό, αλλά συγκρίσιμο με τον αντίστοιχο δείκτη στις χώρες υψηλού εισοδήματος που ανέρχεται στο 39,7%. Το εύρημα αυτό υποδηλώνει το στίγμα της αποτυχίας ή της μη ύπαρξης δεύτερης ευκαιρίας σε επιχειρηματίες, πεδίο που η Ευρωπαϊκή κοινότητα έχει στρέψει το ενδιαφέρον της συνδέοντάς το με το πτωχευτικό δίκαιο¹⁴.

Για να μπορέσουμε να αξιολογήσουμε πλήρως τις απαντήσεις που καταγράφησαν στην έρευνα, ανεξαρτήτως της μεθοδολογικής προσέγγισης του GEM Global report, παραθέτουμε και τον επόμενο πίνακα (Πίνακας 1.9). Το ενδιαφέρον εδώ έχει το σταθμισμένο ισοζύγιο που συνεκτιμά όσους διαφωνούν και συμφωνούν με τη συγκεκριμένη διατύπωση (κλίμακα Likert όπου 1: διαφωνώ πλήρως έως 5: συμφωνώ πλήρως). Έτσι βλέπουμε αρνητικές τιμές στο ισοζύγιο της κοινωνικής καταξίωσης των επιχειρηματιών και της προβολής του από τα ΜΜΕ,

¹⁴ Ήδη υπάρχουν σχετικές οδηγίες που σταδιακά θα ενσωματώνονται στο εθνικό δίκαιο των κρατών μελών. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L1023&from=EN>

που υποδεικνύει και τη μέτρια απήγηση που έχουν οι επιχειρηματίες στη χώρα μας. Επίσης καταγράφεται η ισχυρή αυτοπεποίθηση, καθώς και οι θετικές προσδοκίες για επιχειρηματικές ευκαιρίες, αλλά και ο έντονος φόβος της αποτυχίας.

Πίνακας 1.9: Προσωπικοί και πολιτιστικοί παράγοντες επιχειρηματικής δραστηριοποίησης (πληθυσμός 18-64 ετών, 2019 σε 5βάθμια κλίμακα Likert)

	Μέσος όρος	Σταθμισμένο Ισοζύγιο*
Θα υπάρξουν επιχειρηματικές ευκαιρίες στη χώρα στο επόμενο εξάμηνο	3,01	0,32
Διαθέτω τις γνώσεις, ικανότητες και εμπειρία για την άσκηση επιχειρηματικής δραστηριότητας	3,06	2,83
Ο φόβος αποτυχίας με αποτρέπει από την έναρξη μιας επιχείρησης	3,02	1,14
Η επιχειρηματικότητα θεωρείται μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας	3,01	0,34
Στη χώρα μου υπάρχει κοινωνική καταξίωση και σεβασμός στους επιτυχημένους επιχειρηματίες	3,00	-0,03
Στη χώρα μου η προβολή επιχειρηματικότητας από τα μέσα ενημέρωσης είναι ευρεία	2,96	-2,03

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Υπολογισμός ισοζυγίου: $(-1) \times (\% \text{ απαντήσεων στο 1}) + (-0,5) \times (\% \text{ απαντήσεων στο 2}) + (0,5) \times (\% \text{ απαντήσεων στο 4}) + (1) \times (\% \text{ απαντήσεων στο 5})$

Τέλος σε δύο άλλα χαρακτηριστικά της έρευνας εξετάζεται ο βαθμός καινοτομίας των νεών εγχειρημάτων, με έναν διαφορετικό όμως μεθοδολογικά τρόπο σε σχέση με το παρελθόν. Οι ερωτηθέντες κλήθηκαν να απαντήσουν αν οι άλλοι τους θεωρούν καινοτόμους. Σαφώς η πληροφορία που εξάγεται, μπορεί να θεωρηθεί ως υποκειμενική, καθώς καταγράφεται μόνο η άποψη του ίδιου του επιχειρηματία, χωρίς να καταγράφεται κάποιος άλλος πιο «σκληρός» δείκτης, που να επιβεβαιώνει την εκτίμηση του επιχειρηματία. Παρόλα αυτά όμως, ο δείκτης έχει μια αναλυτική αξία λόγω της συγκριτικής αξιολόγησης με άλλες χώρες. **Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες στην Ελλάδα δηλώνουν ότι θεωρούν ότι οι «τρίτοι» τους χαρακτηρίζουν ως καινοτόμους, όπως και στις χώρες υψηλού εισοδήματος.**

Τέλος, σε μία ερώτηση για το αν κάθε απόφαση του ατόμου είναι αποτέλεσμα μακροχρόνιου επιχειρηματικού πλάνου, το 77% απαντάει θετικά, επίδοση που είναι πολύ υψηλότερη πάντως από τις χώρες υψηλού εισοδήματος (58%).

1.4 ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΩΝ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΔΙΩΝ

Στην ενότητα αυτή εξετάζονται τα βασικά δημογραφικά χαρακτηριστικά των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εντοπίστηκαν στην έρευνα του 2019. Από την αξιολόγηση αυτών των παραμέτρων μπορούν να εξαχθούν συμπεράσματα για το προφίλ των ατόμων που αποφασίζουν να ασχοληθούν με την επιχειρηματικότητα και άρα τελικά να βοηθήσουν στην κατανόηση κρίσιμων παραμέτρων και να τροφοδοτήσουν έναν πιο αποτελεσματικό σχεδιασμό προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας. Ουσιαστικά, λαμβάνουμε μια εικόνα για το ποια τελικά είναι η «επιχειρηματική ύλη», ποιο είναι ουσιαστικά το πεδίο – φάσμα εφαρμογής αυτών των πολιτικών, ποια η δεξαμενή των ανθρώπων στα οποία απευθύνονται δυννητικά τα προγράμματα αυτά και τελικά αν μπορεί να διαμορφωθεί μία συσχέτιση του προφίλ του επιχειρηματία με τα διάφορα είδη και χαρακτηριστικά της επιχειρηματικότητας που εκδηλώνουν.

1.4.1 ΗΛΙΚΙΑ

Η κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε ηλικιακές ομάδες στο πλαίσιο του GEM, αποτυπώνεται με δύο τρόπους: α) είτε ως ποσοστό του αντίστοιχου ηλικιακού πληθυσμού που ασχολείται με την επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων, β) είτε με τη διαρθρωτική κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων σε αντίστοιχα ηλικιακά κλιμάκια (Πίνακες 1.10α και β). **Με βάση την πρώτη προσέγγιση το 2019 στην Ελλάδα το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα αρχικά στάδια έναρξης μιας επιχείρησης εντοπίζεται στην ηλικία των 18-24 ετών (13,2%), έναντι 12,1% στις χώρες υψηλού εισοδήματος.** Σε όλες τις ηλικιακές ομάδες καταγράφεται χαμηλότερη συμμετοχή στην επιχειρηματικότητα σε σύγκριση τουλάχιστον με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, με εξαίρεση τη νεότερη ηλικιακή ομάδα.

Πίνακας 1.10α: Ποσοστό πληθυσμού ανά ηλικιακό κλιμάκιο που εμπλέκεται σε επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων (2019)*% επί του αντίστοιχου πληθυσμού*

	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αρμενία	18,4	30,2	20,4	16,3	15,0
Βόρεια Μακεδονία	7,0	7,6	7,0	5,5	3,7
Γερμανία	10,1	11,8	7,3	6,2	4,4
Ελβετία	12,1	10,8	9,9	9,1	7,8
Ελλάδα	13,2	6,3	6,5	9,8	6,7
Ην. Βασίλειο	12,2	10,0	10,9	9,8	4,2
Ιρλανδία	14,2	14,9	12,6	11,6	8,6
Ισπανία	5,0	8,5	6,9	5,7	4,2
Ισραήλ	9,3	16,2	13,8	12,8	9,2
Ιταλία	1,9	7,6	2,6	1,8	0,7
Κροατία	13,5	18,0	13,6	5,7	3,2
Κύπρος	10,6	16,8	13,9	9,0	8,3
Λετονία	18,9	22,5	19,9	12,2	5,1
Λευκορωσία	6,5	12,3	5,1	3,8	1,1
Λουξεμβούργο	7,7	13,4	11,4	12,1	4,0
Νορβηγία	8,6	9,0	9,2	8,7	6,0
Ολλανδία	14,2	15,6	11,6	6,7	5,9
Πολωνία	3,0	11,1	5,2	3,7	2,3
Πορτογαλία	16,7	18,7	14,1	9,4	6,8
Ρωσία	13,1	15,0	10,3	5,2	3,6
Σλοβακία	18,6	18,9	15,8	9,7	4,7
Σλοβενία	3,6	13,8	9,5	8,6	2,1
Σουηδία	13,2	10,8	8,3	5,9	4,4
Ομάδα Α	9,4	11,1	10,7	8,6	6,2
Ομάδα Β	14,3	19,8	16,8	13,3	9,8
Ομάδα Γ	12,1	15,5	14,1	11,1	7,9

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στον Πίνακα 1.10β, καταγράφεται η αντίστοιχη ποσοστιαία σύνθεση των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων. Το 25,7% αυτών προέρχεται από την ηλικιακή ομάδα 18-24 ετών, ποσοστό που είναι αρκετά υψηλό για αυτή την κατηγορία σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, όπου ο σχετικός δείκτης μόλις που ανέρχεται στο 14,0%, ενώ είναι ελαφρά χαμηλότερο σε σχέση με πέρυσι που ήταν 29,1%. Όμως γενικά θα λέγαμε ότι έχει περιοριστεί η συμμετοχή των πιο νέων στην επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων σε σύγκριση με το 2018, καθώς συνολικά το 45% των επιχειρηματιών βρίσκεται στο ηλικιακό κλιμάκιο 18-34 ετών έναντι 56% πέρυσι. Ως αποτέλεσμα αυτής της εξέλιξης **η μέση ηλικία του επιχειρηματία αρχικών σταδίων που διαχρονικά κινείται στα 36 έτη, το 2019 πλησιάζει τα 38 έτη.**

Πίνακας 1.10β: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων κατά ηλικιακά κλιμάκια (2019)*% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων*

	18-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών
Αρμενία	11,9	39,4	20,3	14,0	14,4
Βόρεια Μακεδονία	15,7	28,6	25,7	18,6	11,3
Γερμανία	16,2	32,0	18,6	19,4	13,8
Ελβετία	15,3	24,0	22,2	22,5	16,0
Ελλάδα	25,7	18,8	17,6	23,9	14,0
Ην. Βασίλειο	18,5	24,1	24,5	24,4	8,6
Ιρλανδία	15,5	26,0	26,1	20,2	12,1
Ισπανία	8,6	25,3	29,1	23,2	13,9
Ισραήλ	13,3	31,8	24,9	18,6	11,5
Ιταλία	7,6	48,7	21,4	16,6	5,7
Κροατία	17,0	36,8	27,3	12,5	6,5
Κύπρος	13,7	35,4	24,7	14,9	11,2
Λετονία	12,4	34,1	28,8	17,4	7,3
Λευκορωσία	12,3	50,1	19,7	13,8	4,2
Λουξεμβούργο	9,7	30,2	26,0	26,9	7,2
Νορβηγία	14,9	24,1	23,7	23,5	13,6
Ολλανδία	19,2	30,3	22,3	15,9	12,3
Πολωνία	6,5	47,3	23,7	13,2	9,3
Πορτογαλία	15,7	31,0	26,4	16,4	10,5
Ρωσία	15,3	40,7	24,7	11,0	8,3
Σλοβακία	16,1	31,9	29,9	15,0	7,2
Σλοβενία	4,9	34,6	28,9	25,6	6,0
Σουηδία	21,6	30,9	21,3	15,9	10,2
Ομάδα Α	27,7	29,7	21,3	15,1	6,1
Ομάδα Β	16,7	36,4	24,0	14,9	7,9
Ομάδα Γ	14,0	30,8	26,1	18,7	10,4

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνεπώς το συστηματικό εύρημα των τελευταίων ετών της ενίσχυσης της συμμετοχής ατόμων από τις νεότερες ηλικίες μάλλον περιορίζεται, παρόλο που στο αντίστοιχο ηλικιακό κλιμάκιο η συμμετοχή είναι υψηλή. Όπως έχουμε επισημάνει πολλές φορές στις έρευνες του GEM η ευρεία συμμετοχή των πολύ νέων στη νεοφυή επιχειρηματικότητα δεν είναι απαραίτητα επιθυμητή: μπορεί να χαρακτηρίζονται από μεγαλύτερο πάθος και δυναμισμό, όμως συνήθως στερούνται εκείνης της εμπειρίας και γνώσης καθώς και κατάλληλης δικτύωσης που ενδεχομένως να βελτίωνε τις πιθανότητες επιτυχίας στο εγχείρημά τους. Άλλωστε η σχετική βιβλιογραφία για την Ελλάδα δείχνει ότι η ηλικία του επιχειρηματία σχετίζεται θετικά με την πιθανότητα εμπλοκής τους στη λεγόμενη φιλόδοξη αναπτυξιακή επιχειρηματικότητα, δηλαδή την επιχειρηματικότητα που μπορεί να δημιουργήσει πολλές

θέσεις εργασίας¹⁵. Από την άλλη πλευρά, η υψηλή ανεργία των νέων στη χώρα μας, καθιστά όλο και πιο δύσκολη τη διαδικασία εύρεσης μισθωτής εργασίας, με αποτέλεσμα οι νέοι να οδηγούνται όλο και περισσότερο στην επιχειρηματικότητα για βιοποριστικούς λόγους. Ουσιαστικά δηλαδή θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η επιχειρηματικότητα αποτελεί έσχατη λύση για τους νέους, πράγμα βέβαια που όχι μόνο δεν εξασφαλίζει τη βιωσιμότητα της νέας επιχείρησης, αλλά ενδεχομένως να αυξάνει και την πιθανότητα αποτυχίας.

Και πράγματι αν εξετάσουμε τις υπόλοιπες ομάδες χωρών διαπιστώνεται ότι, στις χώρες με χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα, ενεργοποιούνται μικρότερες ηλικίες στην επιχειρηματικότητα, εύρημα που συσχετίζεται με την παραπάνω υπόθεση. Παρατηρούμε ότι σχεδόν το 60% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων στις χώρες της ομάδας Α και περισσότεροι από τους μισούς από τις χώρες της ομάδας Β είναι νεότεροι των 34 ετών όταν αντίθετα, στις χώρες υψηλού εισοδήματος (ομάδα Γ), το ποσοστό αυτό είναι 44%. **Άρα στις πιο ανεπτυγμένες περιοχές του πλανήτη η έναρξη επιχειρηματικής δραστηριότητας φαίνεται να είναι υπόθεση μεγαλύτερων ηλικιών, ενώ στις αναπτυσσόμενες χώρες η ανάγκη βιοπορισμού οδηγεί περισσότερους νέους σε ηλικία στην επιλογή επιχειρηματικότητας.** Αυτό προϊδεάζει ότι η επιχειρηματικότητα αρχικών σταδίων στις αναπτυσσόμενες περιοχές θα αφορά – κατά κανόνα - σε υψηλότερης ποιότητας ανθρώπινο κεφάλαιο, δηλαδή άτομα με πλουσιότερη επαγγελματική εμπειρία και πιθανόν υψηλότερο εκπαιδευτικό επίπεδο.

Άλλωστε οι μικρότεροι ηλικιακά νέοι επιχειρηματίες μπορεί πράγματι από τη μία πλευρά να έχουν αδύναμη πρόσβαση σε πόρους, συμπεριλαμβανομένων κεφαλαίων, γνώσεων και εμπειριών, **αλλά ταυτόχρονα συνήθως έχουν και λιγότερες ευθύνες. Καθώς ακόμα ίσως δεν έχουν δημιουργήσει οικογένεια και δεν έχουν εξαρτημένα μέλη ή δανειακές υποχρεώσεις, ούτε ρισκάρουν ιδιαίτερα υψηλούς μισθούς στην καριέρα τους, είναι ενδεχομένως πιο πρόθυμοι να αναλάβουν κινδύνους.** Οι νεότεροι έχουν μεγαλύτερη γνώση θεμάτων που αφορούν τις τελευταίες τεχνολογίες, παγκοσμίων τάσεων και σύγχρονων ιδεών ενώ χαρακτηρίζονται από περισσότερη ενέργεια και ενθουσιασμό. **Αλλά ακόμα και στην περίπτωση όπου το νέο τους εγχείρημα δεν αποβεί επιτυχές, έχουν ακόμα ευκαιρίες στο μέλλον.** Από την άλλη πλευρά, οι μεγαλύτεροι ηλικίας νέοι επιχειρηματίες μπορεί να έχουν περισσότερους διαθέσιμους πόρους, συμπεριλαμβανομένου ενός καλά ανεπτυγμένου δικτύου, και να είναι σε πλεονεκτικότερη θέση ως προς το να εντοπίζουν και να αξιολογούν νέες επιχειρηματικές ευκαιρίες. Τα αποτελέσματα της διεθνούς έρευνας έδειξαν ότι οι νέοι επιχειρηματίες στις χώρες υψηλού εισοδήματος φαίνεται να προέρχονται κυρίως από τη μεσαία ηλικιακή ομάδα, καθώς από τη μία οι νεότεροι σπουδάζουν, ενώ οι μεγαλύτερης ηλικίας έχουν ικανοποιητικό μορφωτικό επίπεδο. Η εικόνα διαφέρει στην περίπτωση των

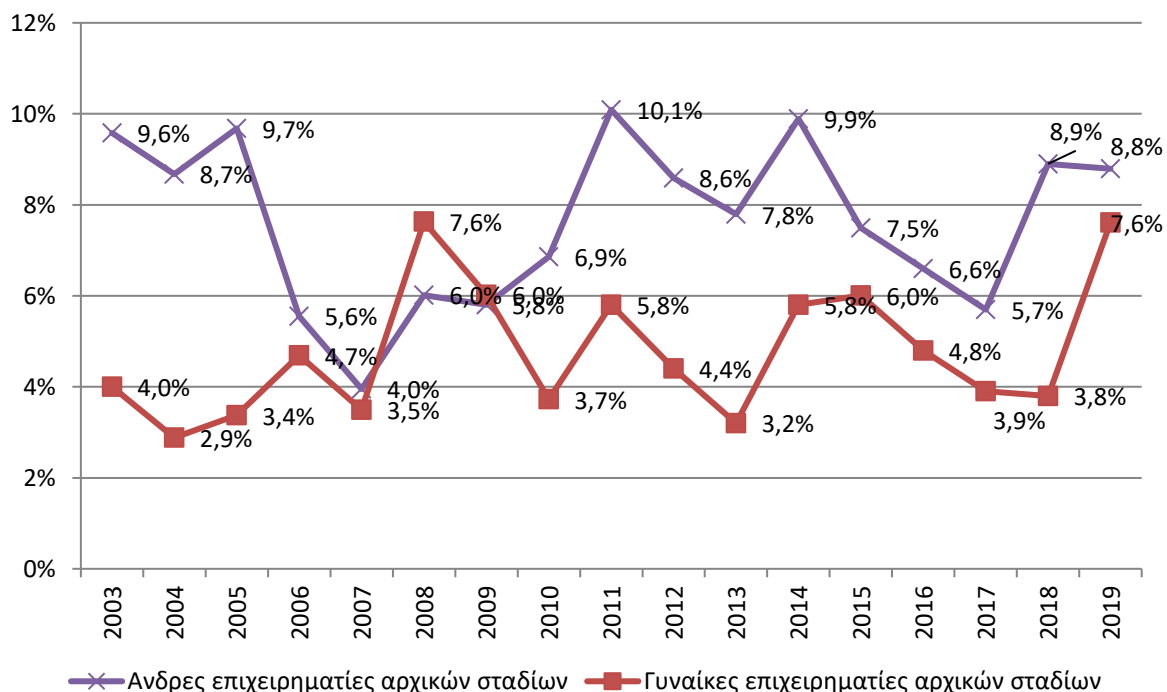
¹⁵ “Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητα 2016-2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα”, IOBE, Νοέμβριος 2017

χωρών χαμηλού εισοδήματος, όπου τα νεότερης ηλικίας άτομα καταφεύγουν στην υλοποίηση ενός νέου εγχειρήματος κυρίως για βιοποριστικούς λόγους.

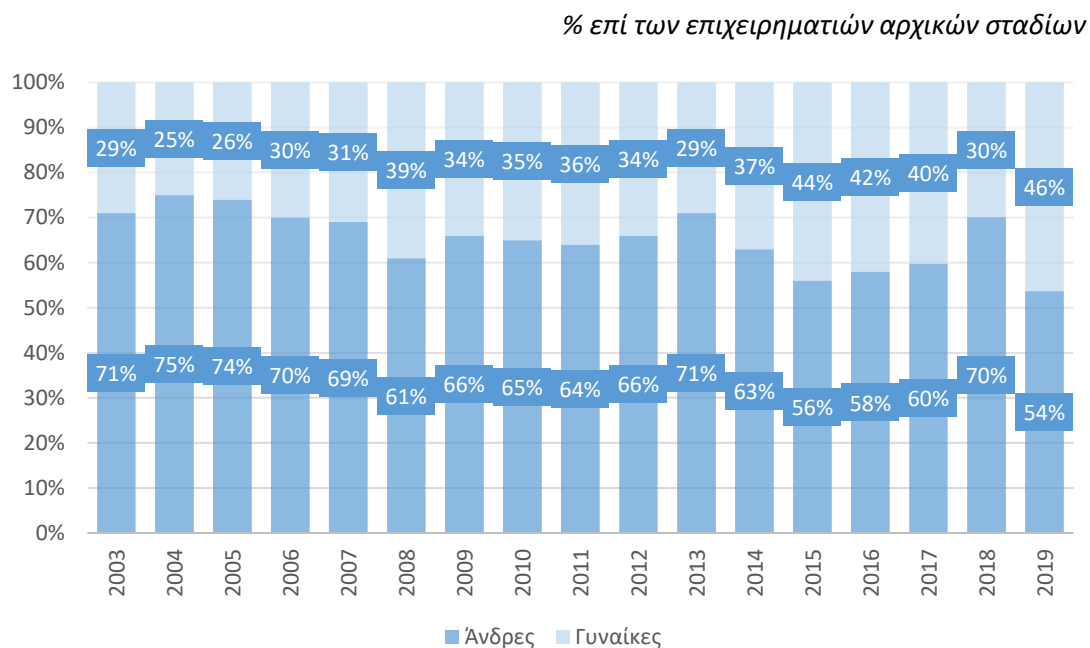
1.4.2 ΦΥΛΟ

Στο Διάγραμμα 1.16 αποτυπώνεται το ποσοστό του πληθυσμού γυναικών και ανδρών ηλικίας 18-64 ετών που βρίσκονται σε αρχική φάση επιχειρηματικής δραστηριοποίησης. Διαπιστώνεται ότι το ποσοστό του πληθυσμού των γυναικών που ξεκινούν μια επιχειρηματική δραστηριότητα διαχρονικά κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Όμως στην έρευνα του 2019, το ποσοστό της γυναικείας επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων διπλασιάστηκε σε 7,6% (περίπου 254 χιλιάδες γυναίκες) από 3,8% το 2018, ενώ στους άνδρες υποχώρησε οριακά σε 8,9% (περίπου 285 χιλιάδες άνδρες) από 8,9% το 2018. Συνεπώς η σημαντική άνοδος του δείκτη επιχειρηματικότητας που καταγράφεται το 2019 εκπορεύεται σχεδόν αποκλειστικά από την έντονη ενίσχυση των γυναικών επιχειρηματιών, καθώς ακόμα και σε απόλυτους όρους οι άντρες επιχειρηματίες μειώθηκαν (ήταν περί τις 289 χιλιάδες πέρυσι)

Διάγραμμα 1.16: Διαχρονική εξέλιξη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων ανά φύλο (% αντίστοιχου πληθυσμού) στην Ελλάδα

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.17: Κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων ανά φύλο στην Ελλάδα, 2003-2019

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι άνδρες να αποτελούν πλέον το 54% του συνόλου των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2019, ενώ οι γυναίκες στο 46%, επίδοση που είναι από τις υψηλότερες διαχρονικά (Διάγραμμα 1.17).

1.4.3 ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

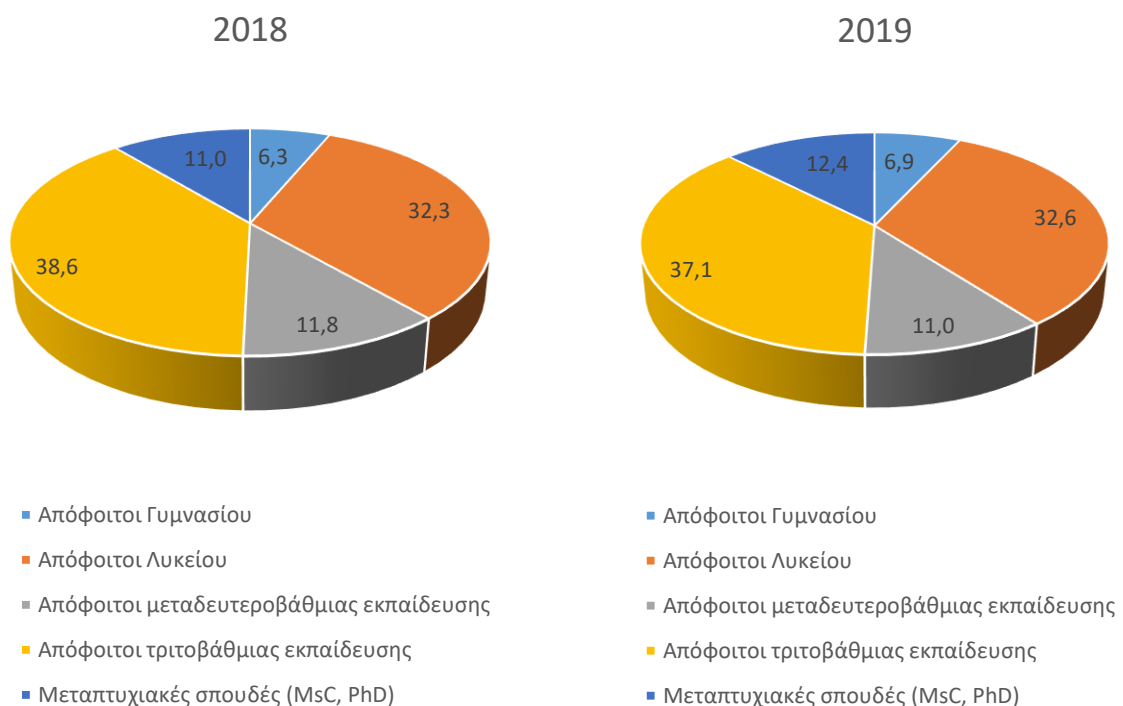
Στο Διάγραμμα 1.18 που ακολουθεί παρουσιάζεται η ποσοστιαία κατανομή των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων με βάση το επίπεδο εκπαίδευσής τους, διακρίνοντας τα εξής στρώματα: α) μέχρι απόφοιτοι Γυμνασίου, β) απόφοιτοι λυκείου, γ) απόφοιτοι μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (δηλαδή κάποιου είδους ΙΕΚ, ΚΕΚ, κτλ) δ) απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ΑΕΙ, ΤΕΙ) και ε) άτομα με μεταπτυχιακές σπουδές.

Στην Ελλάδα το 37,1% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων το 2019 διαθέτει τουλάχιστον ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ ακόμα ένα 12,4% έχει και κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση. Αυτό σημαίνει δηλαδή ότι σχεδόν οι μισοί επιχειρηματίες αρχικών σταδίων διαθέτουν πανεπιστημιακή εκπαίδευση, όσο και το προηγούμενο έτος Έτσι τελικά ένας στους τρεις επιχειρηματίες είναι απλός απόφοιτος Λυκείου, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ποσοτική αύξηση της επιχειρηματικότητας το 2019 τροφοδοτήθηκε περισσότερο από χαμηλότερες κατηγορίες μορφωτικού και λιγότερο από κινητοποίηση

στην επιχειρηματικότητα ατόμων από δεξαμενές υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου, που θα έπρεπε να είναι και ένας διαρκής στόχος των πολιτικών για την επιχειρηματικότητα.

Το εύρημα αυτό ωστόσο πιθανόν να συνδέεται με τα ποσοστά ανεργίας στις αντίστοιχες ομάδες μορφωτικού επιπέδου. Σύμφωνα με τα στοιχεία των Ερευνών Εργατικού Δυναμικού της ΕΛΣΤΑΤ, όσο υψηλότερο το επίπεδο της εκπαίδευσης, τόσο μικρότερο το ποσοστό ανεργίας, εύρημα το οποίο εντοπίζεται και στις χώρες της Ευρώπης¹⁶, και πιθανόν να ερμηνεύει σε ένα βαθμό το μικρό ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που βρίσκεται στο εν λόγω μορφωτικό επίπεδο. Φαίνεται, δηλαδή ότι στα άτομα με ένα πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή κάποιου είδους μεταπτυχιακή ειδίκευση η αναζήτηση εργασίας είναι σχετικά εύκολη υπόθεση, και μάλιστα, σύμφωνα με τα ευρήματα της συγκεκριμένης μελέτης, υπάρχει μεγαλύτερη συνάφεια της εκπαίδευσης με την εργασία σε σύγκριση με τα άτομα με μέτριο ή χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο.

Διάγραμμα 1.18: Ποσοστιαία κατανομή επιχειρηματιών αρχικών-σταδίων ως προς το εκπαιδευτικό τους επίπεδο

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

¹⁶ Μελέτη IOBE «Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα: Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις», 2018

1.5 ΤΑ ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΩΝ

Όπως έχει επισημανθεί συχνά στις Ετήσιες Εκθέσεις για την Επιχειρηματικότητα που εκδίδει το IOBE το να δημιουργεί κανείς απλά νέες επιχειρήσεις δεν αποτελεί βιώσιμη λύση για την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και τη δημιουργία θέσεων εργασίας. Είναι προτιμότερο οι φορείς διαμόρφωσης πολιτικής να επικεντρωθούν στην υποστήριξη εκείνου του υποσυνόλου επιχειρήσεων που χαρακτηρίζονται από αναπτυξιακή δυναμική, αντί να επιδοτούν τη δημιουργία μιας τυπικής επιχειρηματικής μονάδας με χαμηλή προστιθέμενη αξία (Shane, 2009; Hözl, 2014).. Έχει επιβεβαιωθεί από διάφορες εμπειρικές μελέτες που έχουν πραγματοποιηθεί πρόσφατα σε διεθνές επίπεδο, πως η ποιοτική επιχειρηματικότητα με επιχειρήσεις ταχείας ανάπτυξης είναι πιθανό να είναι πιο ανθεκτική σε υφεσιακούς οικονομικούς κύκλους, αποτελώντας ταυτόχρονα μια σημαντική κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάπτυξη (Giotoroulos et. Al. 2017, Caloghirou et al.). Η «επιδότηση» της αυτοαπασχόλησης χωρίς επομένως κάποια ποιοτικά κριτήρια (π.χ. βαθμός καινοτομικότητας, εξωστρέφειας κλπ.) και της επιχειρηματικότητας ανάγκης που χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα από χαμηλές αναπτυξιακές προοπτικές είναι πιθανό να αποδειχθεί μια αναποτελεσματική πολιτική (Giotoroulos et al., 2017b). Συνεπώς η εξέταση αυτών των ποιοτικών χαρακτηριστικών των νέων εγχειρημάτων στην ενότητα που ακολουθεί έχει εξαιρετικό ενδιαφέρον.

1.5.1 ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ

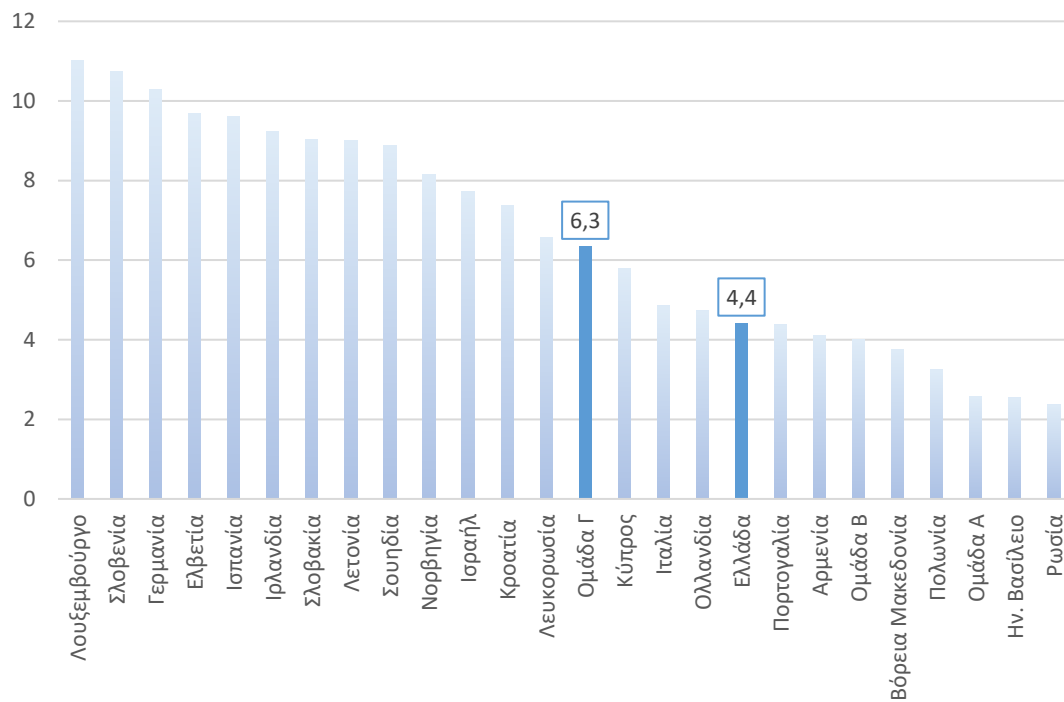
Ένα λοιπόν από τα ποιοτικά γνωρίσματα που εξετάζεται στο πλαίσιο της έρευνας του GEM σχετίζεται με την καινοτομία που αυτά έχουν, κυρίως ως δείκτης όμως εισροής, και όχι ως εκροής όπως προηγουμένως, αφορά στο τεχνολογικό επίπεδο των επιχειρηματικών εγχειρημάτων στην Ελλάδα. Μέχρι το 2018 ο δείκτης αφορούσε το αν οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων χρησιμοποιούσαν νέες τεχνολογίες/διεργασίες για την παραγωγή των προϊόντων τους / παροχή των υπηρεσιών τους. Στόχος ήταν να καταγράφεται μία εικόνα για την ταχύτητα με την οποία αναβαθμίζεται συνολικά η τεχνολογική ταυτότητα του επιχειρηματικού ιστού μιας οικονομίας.

Από το 2019 ο δείκτης αναδιαμορφώνεται και αυτό που ζητείται πλέον είναι να αξιολογηθεί το κατά πόσο τα νέα εγχειρήματα είναι μέτριας / υψηλής τεχνολογικής έντασης, μια πιο κλασσική αποτίμηση της τεχνολογικής ταυτότητας μιας επιχείρησης. Πρόκειται δηλαδή για μια μεταβλητή που παίρνει την τιμή 1 όταν το νέο εγχείρημα είναι μέτριας ή υψηλής τεχνολογίας και μηδέν στην αντίθετη περίπτωση.

Το Διάγραμμα 1.19 αποτυπώνει τα τεχνολογικά δεδομένα ανά χώρα. Η Ελλάδα βρίσκεται σχεδόν στην μέση της κατάταξης με μόλις το 4,4% των εγχειρημάτων της να αφορούν εγχειρήματα μέτριας/υψηλής τεχνολογικής έντασης.

Διάγραμμα 1.19: Ποσοστό νέων και επίδοξων επιχειρηματικών εγχειρημάτων που είναι μέτριας /υψηλής τεχνολογικής έντασης (2019)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

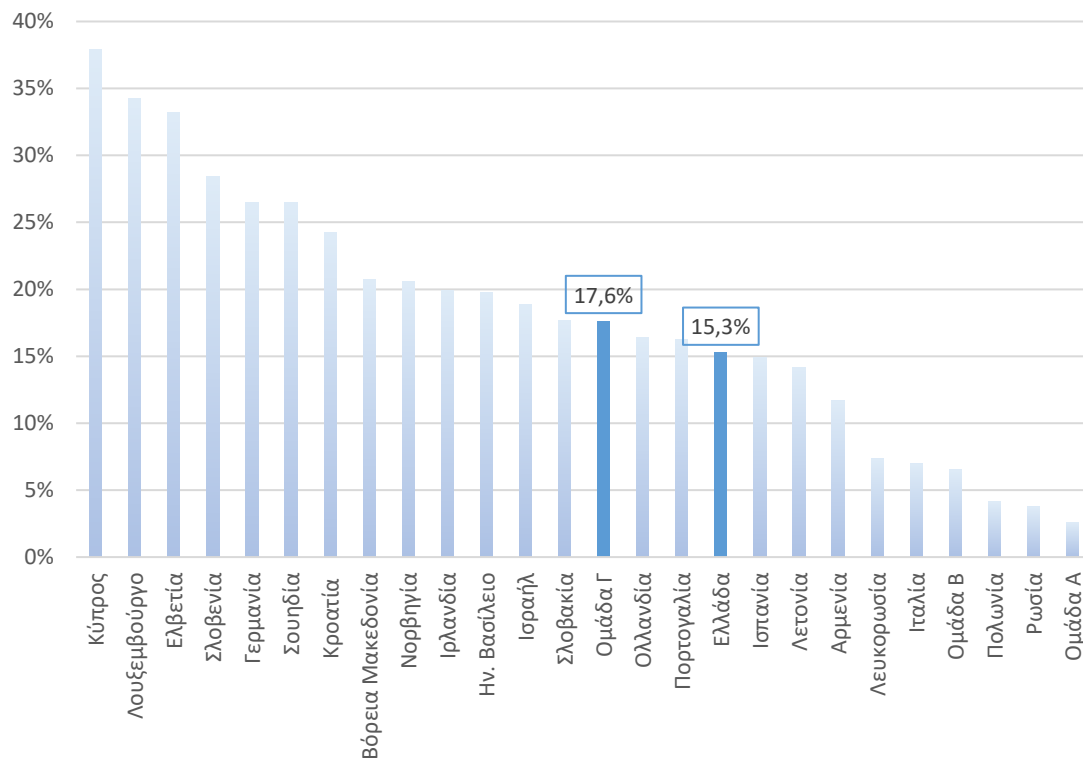
1.5.2 ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΑΡΧΙΚΩΝ ΣΤΑΣΙΩΝ

Η καινοτόμος επιχειρηματικότητα αποτελεί σημαντικό πεδίο ανάλυσης καθώς μπορεί να συμβάλει στην οικονομική ανάπτυξη, στην ενίσχυση της απασχόλησης και στη βελτίωση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας των εθνικών οικονομιών (Audretsch, 1995; Grossman & Helpman, 1993; Aghion & Howitt, 1992). Η καινοτομία εκτός από τη βελτίωση της παραγωγικότητας και τη μεγέθυνση του προϊόντος της, μπορεί να έχει συμβολή και στη διαφοροποίηση του προϊόντος, είτε δημιουργώντας νέα προϊόντα τα οποία οι καταναλωτές προτιμούν σε σύγκριση με τα ήδη υπάρχοντα (καινοτομία προϊόντος), είτε εισάγοντας νέες διεργασίες που μειώνουν το κόστος παραγωγής και αυξάνουν την αποτελεσματικότητα της οικονομίας (καινοτομία διεργασιών).

Αναφορικά με την προσέγγιση του βαθμού καινοτομίας των επιχειρηματικών εγχειρημάτων, η σχετική ερώτηση προς τους επιχειρηματίες μέχρι το 2018 διατυπωνόταν ως εξής: εάν

πολλοί, λίγοι ή κανένας από τους πελάτες τους θεωρούν πως το προϊόν ή υπηρεσία που παρέχουν στην αγορά είναι νέο και πρωτοποριακό. Το 2019 πλέον ο βαθμός καινοτομίας προσεγγίζεται διαφορετικά. Δεν ζητείται το πλήθος των πελατών, αλλά το αν τα προϊόντα ή οι διαδικασίες είναι νέα σε εθνικό και σε διεθνές επίπεδο. Σε εθνικό επίπεδο η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλά στην κατάταξη καινοτομικότητας προϊόντων και διαδικασιών, καθώς μόλις το 15,3% των προϊόντων/διαδικασιών είναι νέα για την χώρα, όταν το αντίστοιχο μέσο ποσοστό για τις χώρες υψηλού εισοδήματος φθάνει σχεδόν στο 18%.

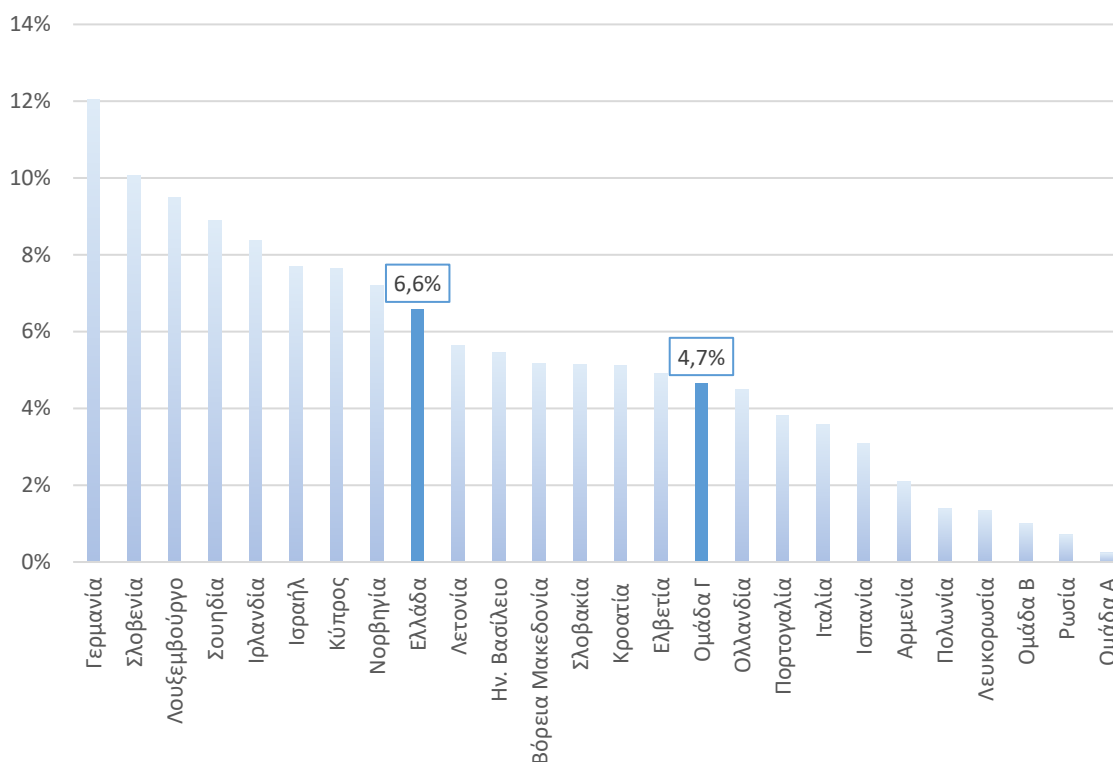
Διάγραμμα 1.20: Νέα προϊόντα ή διαδικασίες σε εθνικό επίπεδο (2019)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αν εστιάσουμε όμως στην καινοτομία σε παγκόσμιο επίπεδο, η Ελλάδα βρίσκεται σε υψηλότερο επίπεδο από το μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (4,7%), επίδοση που μάλλον πρέπει να ερμηνεύεται με προσοχή.

Διάγραμμα 1.21: Νέα προϊόντα ή διαδικασίες σε παγκόσμιο επίπεδο (2019)

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.3 ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

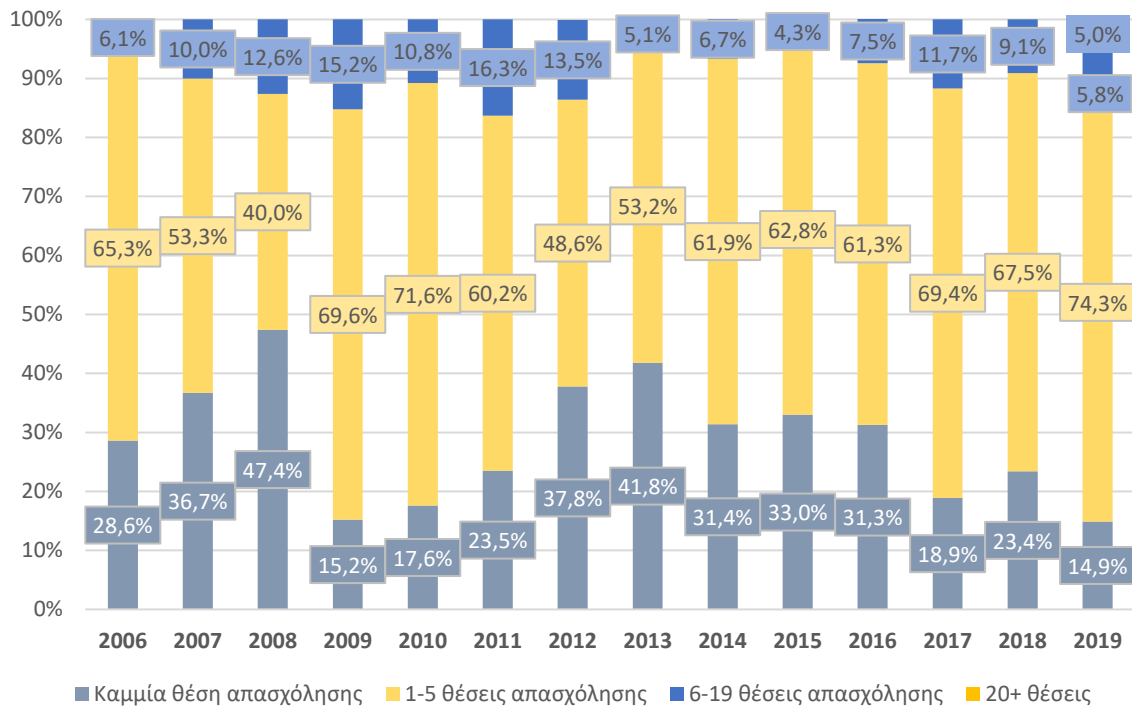
Ένα από τα σημαντικότερα στοιχεία στη ανάλυση των νέων εγχειρημάτων σε μια χώρα είναι το μέγεθός τους σε όρους απασχόλησης, καθώς και οι προοπτικές μεγέθυνσής τους. Εδώ εξετάζεται ο αριθμός των θέσεων εργασίας που προσφέρουν τα νέα εγχειρήματα που εντόπισε η έρευνα το 2019 κατά την έναρξη της λειτουργίας τους (πλην των ίδιων / ιδρυτών), αλλά και οι προοπτικές που οι επιχειρηματίες διαβλέπουν πως θα δημιουργήσει δυνητικά το νέο τους εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, με βάση βεβαίως τις τρέχουσες προσδοκίες τους.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα (Διάγραμμα 1.22) **μόλις το 14,9% δηλώνει ότι πέρα από τους ιδρυτές, κανείς άλλος δεν εργάζεται στο εγχείρημα αυτό, τουλάχιστον κατά τη στιγμή της έναρξης, όταν το αντίστοιχο ποσοστό στην προηγούμενη έρευνα ήταν 23,4%**. Η πλειονότητα των εγχειρημάτων δηλώνει ότι απασχολεί 1 έως 5 άτομα (74,3% από 67,5% το 2018), ενώ περιορίζεται και το ποσοστό των εγχειρημάτων που απασχολούν πάνω από έξι άτομα, στο 5,8% από 9,1% το 2018. Επίσης, για πρώτη φορά από την συμμετοχή της χώρας

μας στην συγκεκριμένη έρευνα, υπάρχει και ένα 5% που απασχολεί περισσότερα από 20 άτομα κατά την έναρξη του νέου εγχειρήματος. **Συνεπώς η αύξηση του αριθμού των νέων εγχειρημάτων το 2019 συνοδεύεται από βελτίωση των όρων απασχόλησης, καθώς περισσότερα νέα εγχειρήματα προσφέρουν απασχόληση και πέραν των ιδρυτών τους.**

Διάγραμμα 1.22: Αριθμός θέσεων εργασίας κατά την έναρξη της επιχείρησης

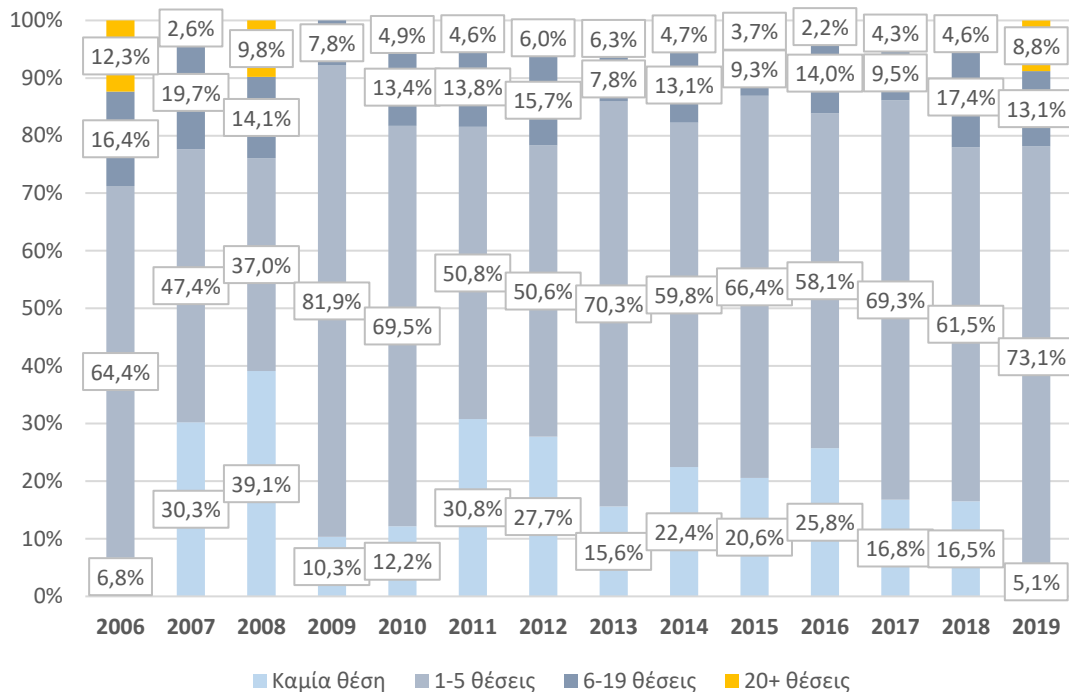
% επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 1.23: Προοπτικές δημιουργίας θέσεων απασχόλησης εντός της επόμενης πενταετίας

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Παράλληλα, σε ότι αφορά στις προσδοκίες που έχουν οι ίδιοι οι επιχειρηματίες για τις θέσεις εργασίας που διαβλέπουν ότι μπορεί να δημιουργήσει το νέο τους επιχειρηματικό εγχείρημα εντός της επόμενης πενταετίας, αυτές δείχνουν αρκετά πιο αισιόδοξες σε σχέση με πέρυσι¹⁷.

Πιο συγκεκριμένα το 95% των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι την επόμενη πενταετία θα δημιουργήσουν τουλάχιστον μια θέση εργασίας, με το 22% να δηλώνει ότι θα προσφέρει μάλιστα από 6 θέσεις και πάνω. Όπως δείχνει το διάγραμμα 1.23 που αποτυπώνει τη διαχρονική εξέλιξη αυτού του δείκτη για την Ελλάδα, από την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μετά το ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων που εκτιμούσαν ότι θα ήταν σε θέση να προσφέρουν στην επόμενη πενταετία τουλάχιστον μία θέση εργασίας, άρχισε σταδιακά να περιορίζεται από 90% το 2009 σε 70% το 2011. Το 2013 η τάση αυτή ανακόπηκε, χωρίς ωστόσο να επανέλθει σε προ κρίσης επίπεδα (~90%). Όμως κατά μέσο όρο φαίνεται οι προοπτικές απασχόλησης των νέων εγχειρημάτων να βελτιώνονται το 2018 και το 2019, παρόλο που η **υφιστάμενη απασχόληση (κατά την έναρξη δηλαδή) είναι χαμηλή, εξέλιξη**

¹⁷ Με βάση το σχεδιασμό της έρευνας, η ερώτηση διερευνά αν οι επιχειρηματίες αρχικών σταδίων προσδοκούν, σε βάθος πενταετίας, να δημιουργήσουν 1 έως 5 θέσεις εργασίας, 6 έως 19, πάνω από 20 νέες θέσεις εργασίας, ή καμία θέση εργασίας.

που είναι θετική για την οικονομία με δεδομένο ότι τα νέα εγχειρήματα του 2019 είναι και περισσότερα αριθμητικά σε σχέση με πέρυσι.

Όμως παρά τη βελτίωση με βάση τα συγκριτικά αποτελέσματα μόνο 19,3% των επιχειρηματιών εκτιμούν ότι θα δημιουργήσουν στην επόμενη πενταετία τουλάχιστον πέντε θέσεις εργασίας έναντι 33% κατά μέσο όρο στο σύνολο των χωρών υψηλού εισοδήματος. Η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις και σε έναν ακόμα πιο δυναμικό δείκτη, στις προσδοκίες απασχόλησης για πάνω από 10 θέσεις και 50% αύξηση της απασχόλησης στα επόμενα 5 χρόνια (8,9% έναντι 22,2%).

Πίνακας 1.11: Ποσοστό νέων θέσεων απασχόλησης τώρα ή σε βάθος πενταετίας (2019)

	Τουλάχιστον μία θέση τώρα ή μέσα στα επόμενα 5 χρόνια	Περισσότερες από 5 θέσεις στα επόμενα 5 χρόνια	Περισσότερες από 10 θέσεις τώρα και πάνω από 50% αύξηση σε 5 χρόνια)
	% πληθυσμού	% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων	
Αρμενία	15,8	32,8	26,4
Βόρεια Μακεδονία	4,8	39,5	22,9
Γερμανία	5,5	28,7	20,8
Ελβετία	7,8	32,5	22,0
Ελλάδα	7,4	19,3	8,9
Ην. Βασίλειο	6,0	29,7	24,7
Ιρλανδία	9,8	43,2	33,7
Ισπανία	4,1	18,6	5,3
Ισραήλ	7,6	26,3	17,8
Ιταλία	2,3	29,2	10,5
Κροατία	8,3	28,5	16,7
Κύπρος	10,6	34,8	17,0
Λετονία	12,4	39,2	28,4
Λευκορωσία	4,2	29,2	23,2
Λουξεμβούργο	8,0	38,7	24,1
Νορβηγία	4,9	26,8	17,2
Ολλανδία	7,3	24,5	15,3
Πολωνία	4,2	32,9	16,5
Πορτογαλία	9,0	21,6	13,0
Ρωσία	8,4	43,8	30,2
Σλοβακία	10,2	28,8	21,4
Σλοβενία	5,8	23,3	14,8
Σουηδία	4,6	19,9	13,3
Ομάδα Α	6,9	18,0	10,1
Ομάδα Β	12,6	30,8	20,4
Ομάδα Γ	9,9	34,2	22,2

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

1.5.4 ΕΞΩΣΤΡΕΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΕΓΧΕΙΡΗΜΑΤΟΣ

Ένα άλλο σημαντικό ποιοτικό χαρακτηριστικό της ανάλυσης των νέων εγχειρημάτων είναι η εξωστρέφειά τους. Η ενίσχυση της εξωστρέφειας της ελληνικής οικονομίας ακόμα και η υποκατάσταση μέρους των εισαγωγών της, αποτελούν άλλωστε βασικά χαρακτηριστικά στην κατεύθυνση της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας της χώρας. Συνεπώς αναζητούμε προϊόντα/υπηρεσίες που διαθέτουν ή μπορούν να δημιουργήσουν εξωτερική ζήτηση. Σαφώς και η εξωστρέφεια δεν είναι εύκολη διαδικασία, καθώς απαιτεί την προσαρμογή της παραγωγής στις ευρύτερες τεχνολογικές, οικονομικές, κοινωνικές και γεωπολιτικές μεταβολές, και προϋποθέτει τη βελτίωση των δυνατοτήτων που έχουν οι επιχειρήσεις της να παράγουν, και να αξιοποιούν τη γνώση, ούτως ώστε να μπορεί να καινοτομούν. Ειδικά σε χώρες με οικονομική κρίση, η εξωστρέφεια έχει αποδειχθεί καθοριστική για τη βιωσιμότητα νέων εγχειρημάτων (Giotopoulos, I., & Vettas, N., 2018).

Πίνακας 1.12: Εξαγωγικός προσανατολισμός των νέων εγχειρημάτων (2019)

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

	Μόνο εγχώριοι πελάτες	<25% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	26-75% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό	76-100% των εσόδων προέρχονται από το εξωτερικό
Αρμενία	70,3	9,3	13,1	7,2
Βόρεια Μακεδονία	66,0	13,1	11,1	9,8
Γερμανία	54,1	27,4	13,8	4,7
Ελβετία	60,3	13,1	18,9	7,7
Ελλάδα	69,6	11,7	8,9	9,8
Ην. Βασίλειο	65,9	14,4	12,3	7,5
Ιρλανδία	58,7	17,1	14,7	9,6
Ισπανία	76,1	16,8	4,6	2,6
Ισραήλ	70,4	12,4	9,7	7,6
Ιταλία	78,4	7,9	10,8	2,9
Κροατία	67,7	7,4	13,6	11,2
Κύπρος	65,3	15,0	11,6	8,1
Λετονία	65,8	13,7	10,5	10,0
Λευκορωσία	66,7	11,4	14,3	7,6
Λουξεμβούργο	53,8	13,6	15,7	16,9
Νορβηγία	77,9	13,2	4,0	4,8
Ολλανδία	73,1	14,7	8,1	4,0
Πολωνία	90,9	5,5	2,9	0,7
Πορτογαλία	56,3	23,3	13,4	7,1
Ρωσία	85,5	10,4	3,7	0,5
Σλοβακία	68,2	15,7	8,7	7,5
Σλοβενία	54,9	22,3	12,0	10,8
Σουηδία	55,5	15,9	16,3	12,3

Ομάδα Α	94,1	2,4	2,8	0,7
Ομάδα Β	84,4	6,7	5,6	3,3
Ομάδα Γ	71,5	12,5	9,7	6,3

Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

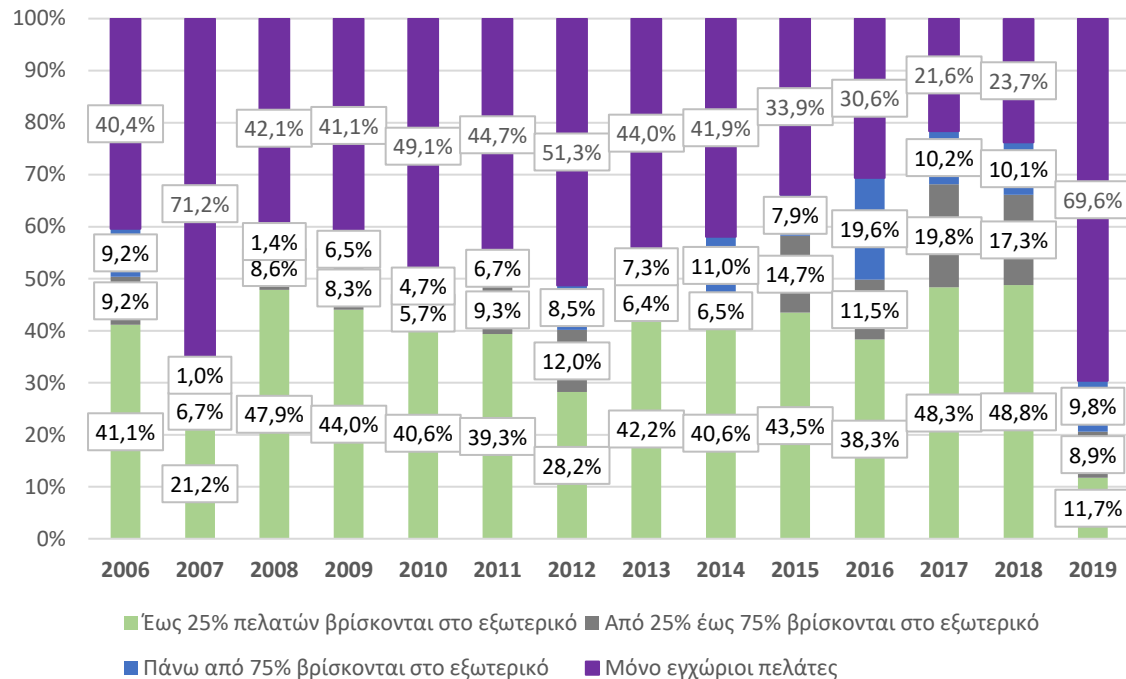
Στο πλαίσιο της έρευνας του GEM, η ένταση της εξωστρέφειας των νέων επιχειρημάτων προκύπτει από το ποσοστό του κύκλου εργασιών που προέρχεται από πελάτες εξωτερικού. Έτσι, λοιπόν το 2019 στην Ελλάδα το **69,6% των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων δηλώνει ότι απευθύνεται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, έναντι 23,7% πέρυσι. Συνεπώς σημειώνεται έντονη επιδείνωση σε αυτό το χαρακτηριστικό παρόλο που το αντίστοιχο ποσοστό στις χώρες υψηλού εισοδήματος είναι ελαφρά υψηλότερο (71,5%). Πέρα από την έκταση της εξωστρέφειας και η ένταση επιδεινώνεται καθώς το 18,7% των επιχειρήσεων δηλώνει ότι πάνω από το ¼ του τζίρου τους προέρχεται από πελάτες εξωτερικού, έναντι 27,5% πέρυσι, παρόλο που και αυτή η επίδοση είναι καλύτερη (ελαφρώς υψηλότερη) από τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος (ομάδα Γ) (16,0%).** Η περιορισμένη εξωστρέφεια των νέων επιχειρημάτων ενδεχομένως να οφείλεται στη φύση των κλάδων στους οποίους εντάσσονται και οι οποίοι είναι εμπορικοί, όπως φάνηκε και προηγούμενα.

Και σε αυτό το σημείο θα πρέπει να σημειωθεί η κομβική παρουσία των μεταποιητικών αγαθών στις εξαγωγές της χώρας, με το μερίδιό τους το 2019 να διαμορφώνεται στο 88,3% του συνόλου των εξαγωγών αγαθών, εξαιρουμένων των πετρελαιοειδών γεγονός που αναδεικνύει τη δυναμική ενός νέου μεταποιητικού εγχειρήματος ως προς την εξωστρέφεια¹⁸. Μάλιστα, εξετάζοντας τα επιμέρους προϊόντα της μεταποίησης ως προς την εξωστρέφειά τους, προκύπτει ότι σημαντικό πλήθος αυτών διακρίνεται για το συγκριτικό πλεονέκτημά τους έναντι των αντίστοιχων ευρωπαϊκών προϊόντων, εύρημα που σίγουρα αποτελεί μια θετική ένδειξη για την ποιότητα των εγχώριων μεταποιητικών αγαθών, αλλά και για τις προοπτικές που δύναται να έχουν τα νέα μεταποιητικά επιχειρήματα. Συνεπώς, χρειαζόμαστε τέτοιου τύπου παραγωγικές επενδύσεις για να ενισχύσουμε και τους όρους εξωστρέφειας της χώρας.

¹⁸ Μελέτη IOBE «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη», 2018

Διάγραμμα 1.24: Εξαγωγικός προσανατολισμός νέων επιχειρήσεων

% επί των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων

Πηγή: GEM, Entrepreneurship Monitor, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος και σε όσον αφορά τη διαχρονική εξέλιξη του δείκτη εξωστρέφειας, (Διάγραμμα 1.24) από το 2012 η αύξηση των νέων επιχειρημάτων που απευθύνονται αποκλειστικά στην εγχώρια αγορά, διακόπτει μια πτωτική πορεία του δείκτη των τελευταίων ετών. Το 2019 η αύξηση αυτή ξεπέρασε κάθε προηγούμενο και κυμάνθηκε στα επίπεδα του 2017 που είχε και την υψηλότερη τιμή της.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι πλέον η εξωστρέφεια αποκτά και άλλα χαρακτηριστικά που συνδέονται όχι απλώς με τις εμπορικές συναλλαγές εισαγωγών – εξαγωγών, αλλά με τη λειτουργική συμμετοχή των επιχειρήσεων σε παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (Global Value Chains). Οι παγκόσμιες αλυσίδες αξίας αποτελούν τα παγκόσμια παραγωγικά δίκτυα στα οποία και συμμετέχουν και συνεργάζονται επιχειρήσεις από διάφορες χώρες, στο πλαίσιο της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας. Ως λειτουργική χαρακτηρίζεται μια συμμετοχή βασισμένη στις ικανότητες και τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της εκάστοτε επιχείρησης (ή χώρας), η οποία και επιτρέπει την εξασφάλιση των καλύτερων δυνατών μεριδίων από τον καταμερισμό της προστιθέμενης αξίας κατά μήκος της αλυσίδας (IOBE, 2020). Πρόσφατη εμπειρική έρευνα υπογράμμισε την σημασία της συμμετοχής σε παγκόσμιες αλυσίδες αξίας στις επιδόσεις παραγωγικότητας των χωρών της ΕΕ, αναδεικνύοντας παράλληλα και τη σημασία των άυλων περιουσιακών (intangible assets) προς αυτή την κατεύθυνση (Tsakanikas et al., 2020a). Τα άυλα περιουσιακά στοιχεία περιλαμβάνουν μια ευρεία γκάμα παραγόντων που ξεχωρίζουν από το φυσικό κεφάλαιο των επιχειρήσεων και σχετίζονται περισσότερο με

εσωτερικές ικανότητες όπως η έρευνα και ανάπτυξη (R&D), το marketing, οι οργανωσιακές δομές, η χρήση βάσεων δεδομένων κα. Αυτοί οι παράγοντες γνώσης και τεχνολογίας σχετίζονται σε σημαντικό βαθμό τόσο με την παραγωγικότητα όσο και με την παραγωγή καινοτομίας για τις επιχειρήσεις, έχοντας μάλιστα σημαντικό αντίκτυπο στις ανταγωνιστικές τους επιδόσεις στις παγκόσμιες αγορές (Tsakanikas et al., 2020b).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΤΟ ΕΓΧΩΡΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΩΝ ΕΜΠΕΙΡΟΓΝΩΜΟΝΩΝ

Στο πλαίσιο του GEM διεξάγεται κάθε χρόνο και μια πρόσθετη εμπειρική έρευνα με ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε εθνικούς εμπειρογνώμονες. Πρόκειται για την πρόσθετη εμπειρική έρευνα στα ζητήματα επιχειρηματικότητας που απευθύνεται σε ειδικούς (national entrepreneurship experts), οι οποίοι επιλέγονται λόγω της γνώσης και της εμπειρίας που κατέχουν σε διάφορες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα η ομάδα των εθνικών εμπειρογνώμωνων, συνήθως περιλαμβάνει 36 άτομα, κυρίως πανεπιστημιακούς, επιχειρηματίες, επενδυτές, διαμορφωτές πολιτικής, κ.α., τα οποία κατανέμονται ισοβαρώς (τέσσερις ανά κατηγορία) στις παρακάτω 9 διαστάσεις.

1. Χρηματοδοτική Υποστήριξη

- Επιχειρηματικά κεφάλαια συμμετοχών, επιχειρηματικοί άγγελοι, άτυποι επενδυτές
- Τραπεζικός δανεισμός, πληθοπορισμός, IPOs

2. Κυβερνητικές Πολιτικές για την επιχειρηματικότητα

- Εθνικές Πολιτικές και προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα
- Εθνικές Πολιτικές σε θέματα γραφειοκρατίας και φορολογίας

3. Κυβερνητικά Προγράμματα για την επιχειρηματικότητα

4. Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης

- Υψηλή τεχνολογία και σύγχρονα εγχειρήματα
- Επιστημονικό δυναμικό και διάχυση γνώσης

5. Εκπαίδευση και Κατάρτιση

- Πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση
- Μεταλυκειακή εκπαίδευση

6. Εμπορικές και Επαγγελματικές Υποδομές

7. Εσωτερική αγορά

- Δυναμική –Ταχύτητα μεταβολών
- Ανοιχτότητα (openness) της Αγοράς /Εμπόδια Εισόδου

8. Πρόσβαση σε Υλική Υποδομή

9. Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα

Προκειμένου να είναι δυνατή η πιο αξιόπιστη ανάλυση των σχετικών ευρημάτων, πέντε από τις εννέα διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος διακρίνονται σε δύο υποδιαστάσεις η κάθε μία. Έτσι, η εκπαίδευση υποδιαιρείται σε πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση αφενός, και σε μεταλυκειακή εκπαίδευση, αφετέρου. Οι

κυβερνητικές πολιτικές υποδιαιρούνται σε γενικές πολιτικές για την ενίσχυση της νέας επιχειρηματικότητας, καθώς και σε πολιτικές που αφορούν τη ρύθμιση των αγορών, όπως η γραφειοκρατία και η φορολογία. Η χρηματοδότηση διακρίνεται σε επιμέρους μηχανισμούς άντλησης κεφαλαίων για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις. Επιπρόσθετα, η μεταφορά έρευνας & ανάπτυξης διακρίνεται σε επιμέρους υποδιαστάσεις που αφορούν στην υιοθέτηση υψηλής τεχνολογίας και σύγχρονων εγχειρημάτων αλλά και στη διάχυση της γνώσης και το επιστημονικό δυναμικό. Τέλος, η διάσταση της εσωτερικής αγοράς υποδιαιρείται στη διάσταση της ταχύτητας των μεταβολών και σε εκείνη που αφορά στο πόσο ανοιχτή είναι.

Σκοπός της συγκεκριμένης έρευνας του προγράμματος του GEM είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με το επιχειρηματικό περιβάλλον σε κάθε χώρα που συμμετέχει στην έρευνα, πληροφόρηση την οποία δεν είναι πάντα σε θέση να παρέχουν τα ίδια τα άτομα που δραστηριοποιούνται επιχειρηματικά και τα οποία απαντούν στην έρευνα πληθυσμού. Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να απαντήσουν στις περισσότερες ερωτήσεις το βαθμό συμφωνίας τους με μία θέση / άποψη (item statement), με βάση μια εννιαβάθμια κλίμακα Likert (όπου 1: απόλυτα λάθος και 9: απόλυτα σωστό), με τις αντίστοιχες διατυπώσεις να έχουν σχεδόν σε όλες τις περιπτώσεις θετική χροιά. Έτσι για παράδειγμα απαντήσεις κοντά στο 5 σημαίνουν πρακτικά, ουδέτερη απάντηση, δηλαδή η συγκεκριμένη θέση δεν είναι ούτε σωστή ούτε λάθος. Στις επόμενες σελίδες παρουσιάζονται οι αντίστοιχες αξιολογήσεις, σε σύγκριση με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες.

Τέλος, στο πλαίσιο της έρευνας εμπειρογνομένων, το GEM αναπτύσσει έναν ενιαίο δείκτη που να αντικατοπτρίζει την **υγεία του επιχειρηματικού περιβάλλοντος** της κάθε χώρας. Για τη δημιουργία του δείκτη οι εμπειρογνώμονες αρχικά καλούνται να βαθμολογήσουν 12 παράγοντες βάσει της σημαντικότητάς τους λαμβάνοντας υπόψη την τρέχουσα κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Βάσει των απαντήσεων που έχουν δώσει, καθώς και των σταθμίσεων που αφορούν στην επίδραση αυτών στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Σκοπός του ενιαίου δείκτη (NECI) είναι η δημιουργία ενός αποτελεσματικού σημείου αναφοράς για το επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας.

2.1 ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΔΕΙΚΤΩΝ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι αξιολογήσεις των εμπειρογνομόνων, σε σύγκριση με επιλεγμένες ευρωπαϊκές χώρες, όπως και με συγκεκριμένες ομάδες χωρών¹⁹.

Ως προς την **επάρκεια πηγών για τη χρηματοδότηση επιχειρηματικών εγχειρημάτων**, και συγκεκριμένα τη χρηματοδότηση μέσω επιχειρηματικών κεφαλαίων συμμετοχών (venture capitals), επενδυτικών αγγέλων (business angels) αλλά και από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, συνάδερφοι, φίλοι) η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο 4,6 ο οποίος είναι ελαφρώς χαμηλότερος από εκείνον των χωρών υψηλού εισοδήματος, αλλά σταθερός σε σύγκριση με το 2018²⁰. Την υψηλότερη θέση στην κατάταξη καταλαμβάνει η Ολλανδία με μέσο όρο 6,2, χώρα με έντονη επιχειρηματική δραστηριότητα (Διάγραμμα 2.1). Η εικόνα είναι ελαφρώς διαφορετική για τον τραπεζικό δανεισμό, τον πληθοπορισμού και την άντληση κεφαλαίων μέσω της αρχικής εισαγωγής νέων επιχειρήσεων στο χρηματιστήριο, με τη χώρα να συγκεντρώνει μέσο όρο μόλις 3,0, επίδοση που την κατατάσσει στην τελευταία θέση μεταξύ των χωρών²¹ (Διάγραμμα 2.2).

Η χρηματοδότηση επιχειρήσεων εκτός των «παραδοσιακών» μορφών, δηλαδή των τραπεζικών δανείων ή ακόμα και των κρατικών επιδοτήσεων, μπορεί να αφορά σε σύγχρονους μηχανισμούς, όπως ο πληθοπορισμός, οι επαγγελματίες business angels ή ακόμα και venture funds. Ωστόσο, παρά την ονομαστική πληθώρα χρηματοδοτικών εργαλείων στη χώρα, η διαθεσιμότητα και πιθανόν και η πρόσβαση σε αυτά κρίνεται από τους εμπειρογνώμονες περιορισμένη. Θα πρέπει ωστόσο να σημειωθεί ότι πρόκειται για ένα ζήτημα που ενδεχομένως αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα για την ανάπτυξη νέων εγχειρημάτων όχι μόνο στην Ελλάδα, αλλά συνολικά στην Ευρώπη, καθώς η χρηματοπιστωτική κρίση έχει επηρεάσει δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες.

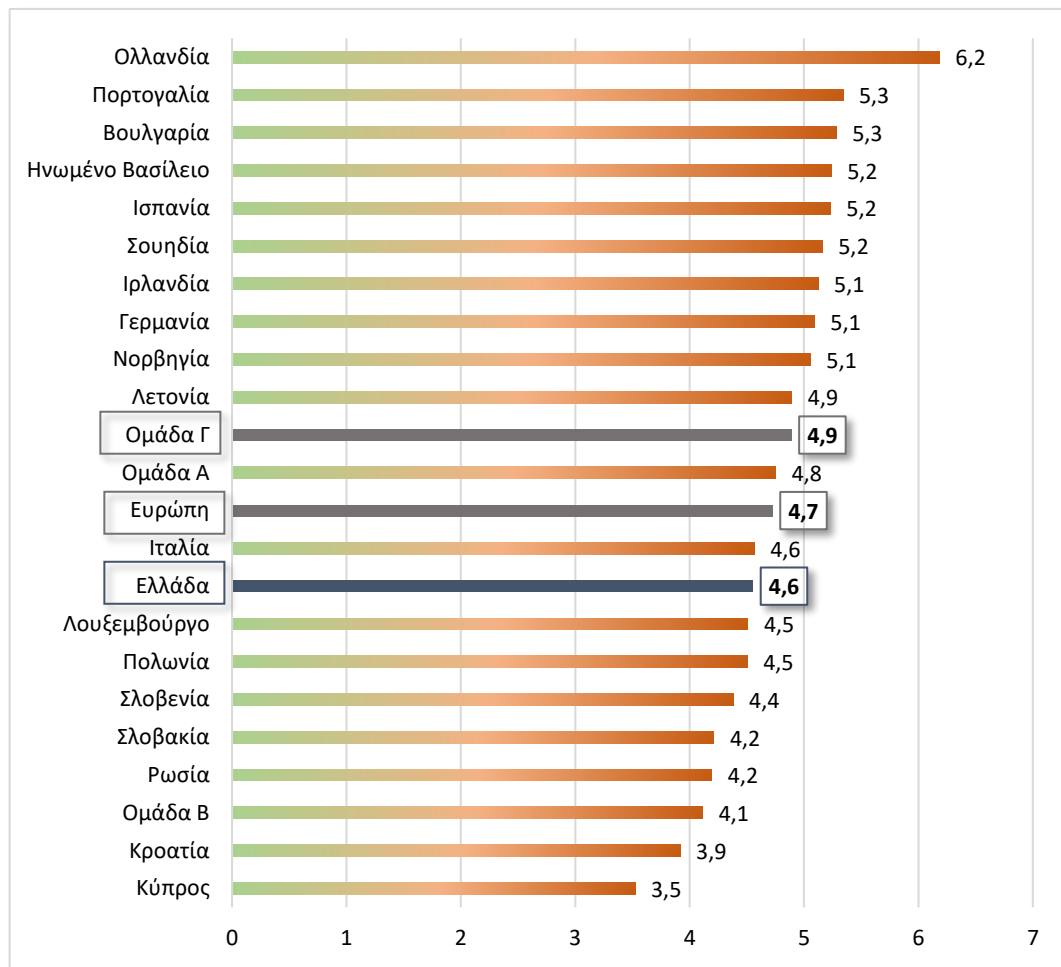
¹⁹ Ομάδα Α: Χώρες χαμηλού εισοδήματος, Ομάδα Β: Χώρες μεσαίου εισοδήματος, Ομάδα Γ: Χώρες υψηλού εισοδήματος

²⁰ Παραδείγματα ερωτήσεων σε αυτή τη διάσταση είναι τα εξής: α) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από άτυπους επενδυτές (οικογένεια, φίλοι και συνάδελφοι) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) υπάρχει επάρκεια σε διαθέσιμη χρηματοδότηση από επαγγελματίες Επιχειρηματικούς Αγγέλους για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, γ) υπάρχει επάρκεια σε χρηματοδότηση μέσω κεφαλαίων επιχειρηματικών συμμετοχών (venture capital) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις

²¹ Ενδεικτικά παρατίθενται οι ερωτήσεις: α) χρηματοδότηση δανείων για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) διαθέσιμη χρηματοδότηση μέσω αρχικής εισαγωγής των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων στο χρηματιστήριο (IPOs), γ) διαθέσιμη χρηματοδότηση μέσω πληθοπορισμού (crowdfunding) για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις

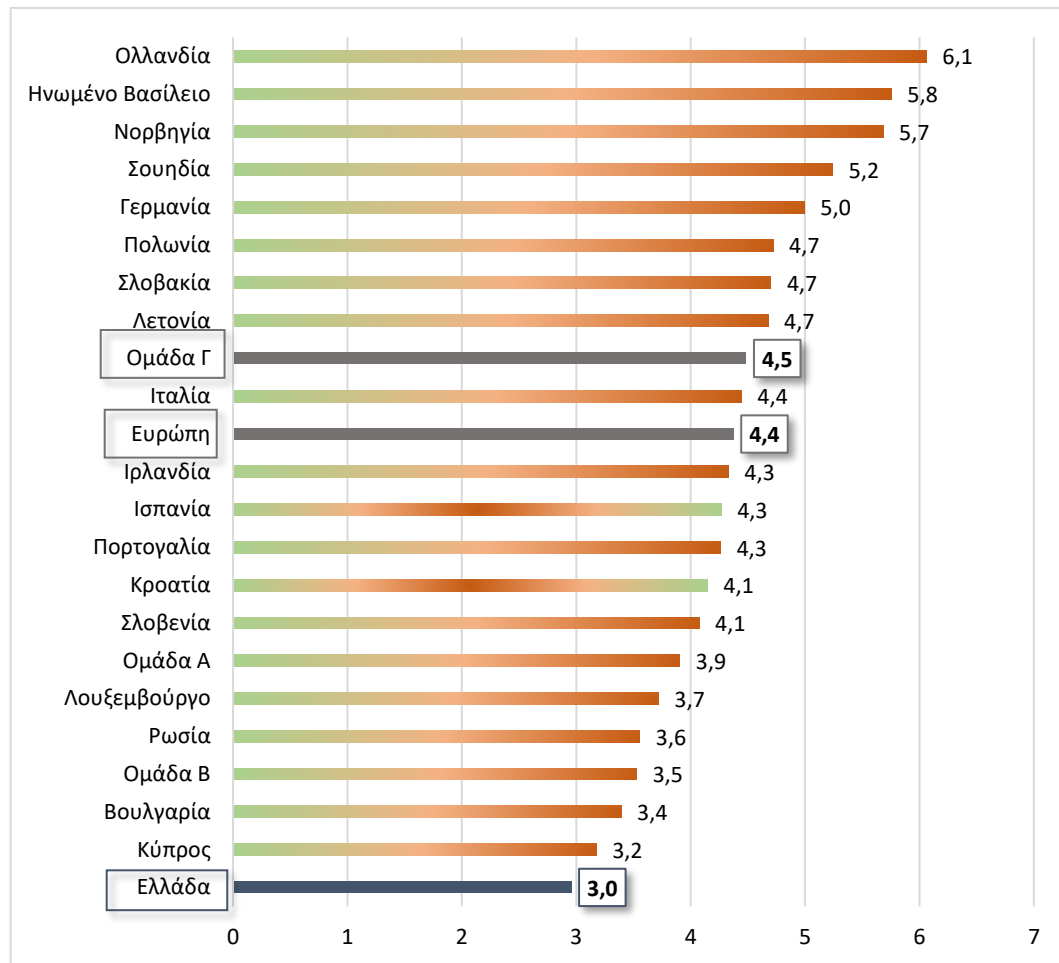
Διάγραμμα 2.1: Χρηματοδοτική στήριξη (άτυποι επενδυτές, business angels, venture capitals)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Από την άλλη όμως, οι χώρες που διακρίνονται, αν και σε χαμηλά επίπεδα, όπως προαναφέρθηκε, για την επάρκεια πηγών χρηματοδότησης είναι η Ολλανδία, με μέσο όρο οριακά πάνω από 6,0 επίδοση και στις δύο διαστάσεις της χρηματοδοτικής στήριξης, καθώς και το Ηνωμένο Βασίλειο στην περιοχή 5,2 και 5,8, αντίστοιχα. Στον αντίποδα, η Κύπρος καταγράφει τις χαμηλότερες επιδόσεις σε όλες τις πηγές χρηματοδότησης, εύρημα που εντοπίζεται και στην περίπτωση της Ρωσίας, με ελαφρώς βελτιωμένους ωστόσο τους σχετικούς δείκτες.

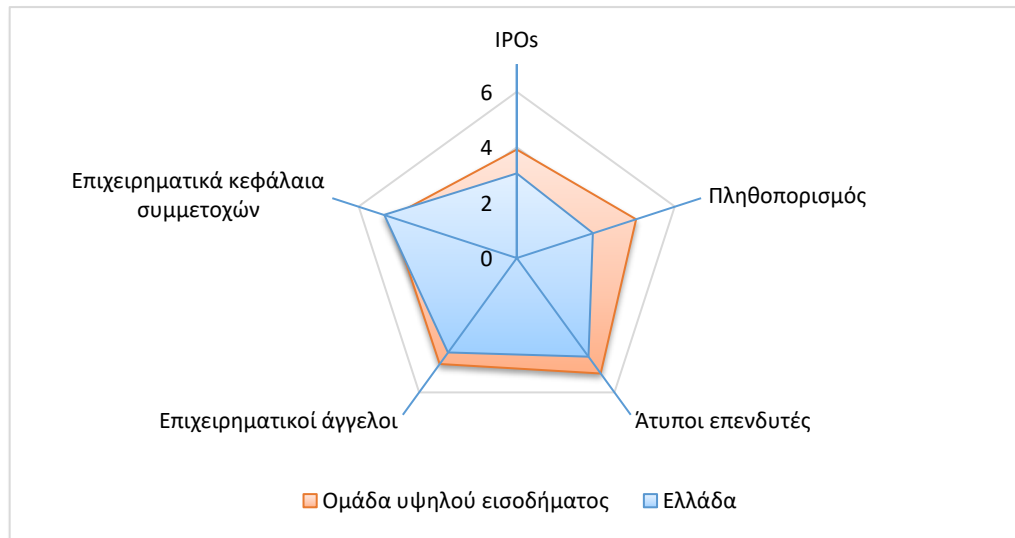
Διάγραμμα 2.2: Χρηματοδοτική στήριξη (τραπεζικός δανεισμός, IPOs, πληθοπορισμός)*(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)*

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχουν ωστόσο οι επιδόσεις που καταγράφει η Ελλάδα σε επιμέρους κατηγορίες πηγών χρηματοδότησης σε σύγκριση με την ομάδα χωρών υψηλού εισοδήματος. Αναλυτικά, από την έρευνα φαίνεται ότι η Ελλάδα δεν υστερεί στα επιχειρηματικά κεφάλαια συμμετοχών (venture capitals) σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, ενώ η απόκλιση στον δείκτη αναφορικά με την άντληση κεφαλαίων από επιχειρηματικούς αγγέλους (business angels) προκύπτει οριακή (Διάγραμμα 2.3). Συνεπώς, η πρόσβαση σε χρηματοδότηση μέσω των συγκεκριμένων μηχανισμών φαίνεται να είναι περιορισμένη όχι μόνο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις εγχωρίως, αλλά και στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Από την άλλη, ο πληθοπορισμός όπως και, σε ηπιότερο βαθμό, η αρχική εισαγωγή νέων επιχειρήσεων στο χρηματιστήριο φαίνεται να μην αποτελεί και τόσο δημοφιλή μηχανισμό άντλησης κεφαλαίων στην Ελλάδα σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος, εύρημα το οποίο αποτυπώνει ενδεχομένως και την έλλειψη των ηλεκτρονικών μέσων για να υποστηρίξουν την εν λόγω πηγή χρηματοδότησης.

Διάγραμμα 2.3: Διαστάσεις χρηματοδότησης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων (2019)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

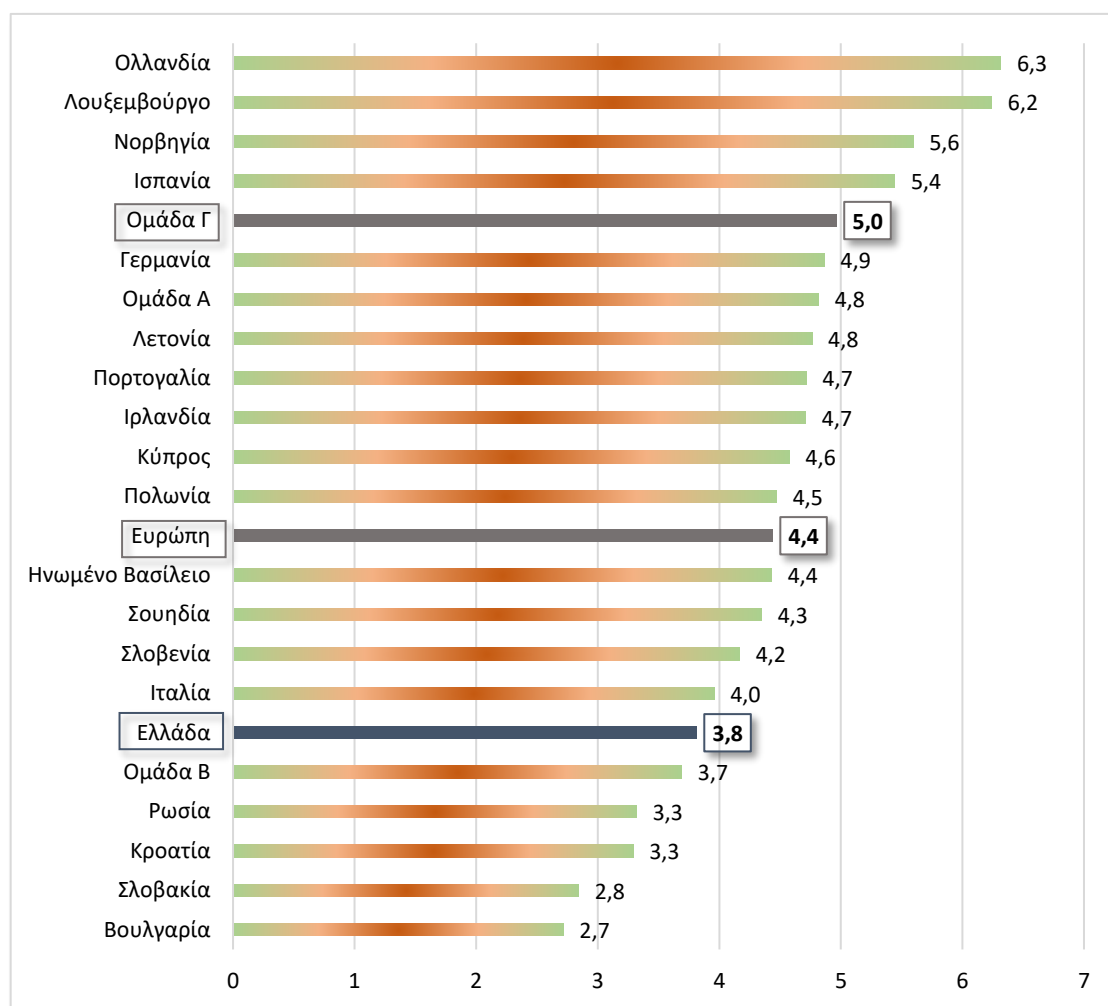

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αναφορικά με την αξιολόγηση **πολιτικών για την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας**, στην Ελλάδα φαίνεται αυτές να μην είναι επαρκείς, με τη χώρα να καταλαμβάνει την πέμπτη θέση από το τέλος με μέσο όρο 3,8 (έναντι 3,4 το 2018) μεταξύ άλλων ευρωπαϊκών χωρών (Διάγραμμα 2.4). Συνεπώς, παρατηρείται μία ήπια βελτίωση του δείκτη, σε συνέχεια σημαντικότερης ωστόσο βελτίωσης τη διετία 2016-17 (από 2,7 το 2016, σε 3,5 το 2017), εύρημα που πιθανόν να οφείλεται στην υλοποίηση δημοσίων προγραμμάτων για την απορρόφηση ευρωπαϊκών κονδυλίων που αποσκοπούσαν στην στήριξη νέων επιχειρηματικών ιδεών τα τελευταία έτη.

Διάγραμμα 2.4: Εθνικές Πολιτικές και Προτεραιότητες για τη νέα επιχειρηματικότητα

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

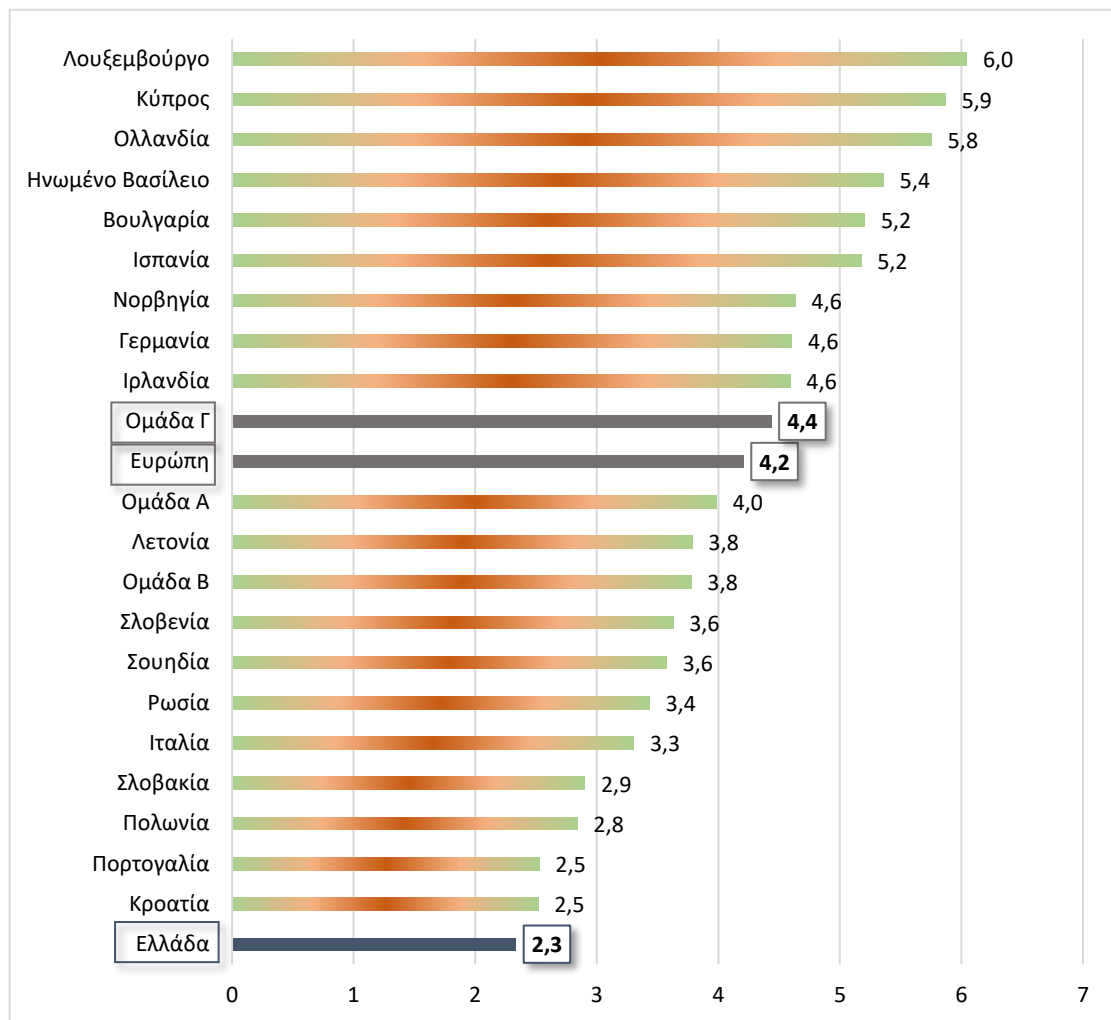
Τις χαμηλότερες επιδόσεις παρουσιάζει η Ελλάδα και σε **θέματα επάρκειας πολιτικών για τη μείωση της γραφειοκρατίας και τη συνεκτικότητα της φορολογικής πολιτικής για τις νέες επιχειρήσεις**. Συγκεκριμένα, ο μέσος όρος των απαντήσεων σε αυτό το πλέγμα των ερωτήσεων είναι μόλις 2,3, ελαφρώς χαμηλότερος από το μέσο όρο του 2018 (2,6), κατατάσσοντας την χώρα στην τελευταία θέση²². Πάντως θα πρέπει να σημειωθεί ότι λίγες είναι οι χώρες με μέσο όρο πάνω από το 5 σε αυτόν τον παράγοντα, γεγονός που αναδεικνύει

²² Ενδεικτικά παρατίθεται η ερώτηση: α) Το ύψος της φορολογίας ΔΕΝ αποτελεί εμπόδιο στη δημιουργία και ανάπτυξη των επιχειρήσεων, β) Οι φόροι και οι άλλοι κυβερνητικοί κανονισμοί εφαρμόζονται στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις με προβλέψιμο και συνεπή τρόπο, γ) Δεν είναι εξαιρετικά δύσκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να αντιμετωπίσουν την κυβερνητική γραφειοκρατία, τους κανονισμούς και τις απαιτήσεις αδειοδότησης.

τη γραφειοκρατία σε βασικό ανασταλτικό παράγοντα επιχειρηματικότητας γενικότερα στην Ευρώπη (Διάγραμμα 2.5).

Διάγραμμα 2.5: Εθνικές Πολιτικές σε θέματα Γραφειοκρατίας και Φορολογίας

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

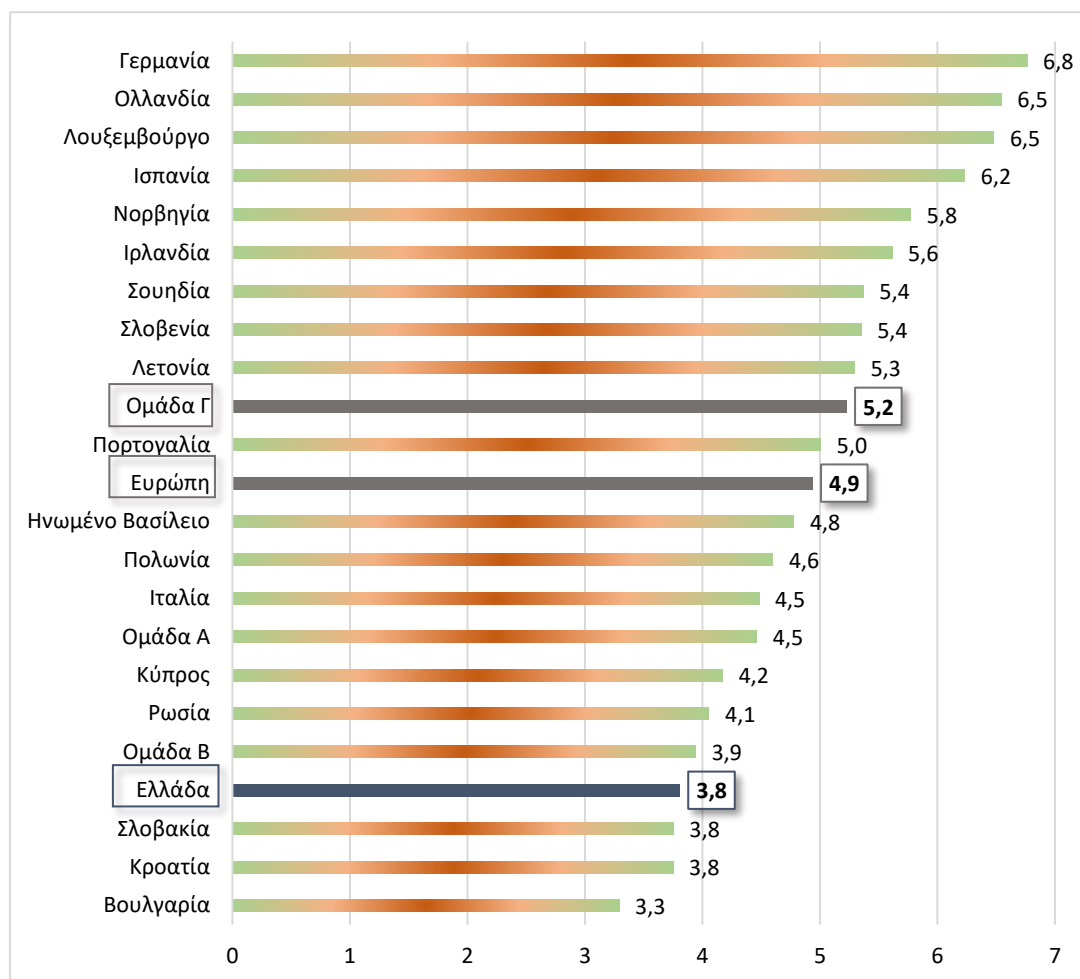
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να αξιολογήσουν και την εφαρμογή **κυβερνητικών προγραμμάτων στήριξης της επιχειρηματικότητας** τα οποία έχουν να κάνουν π.χ. με υπηρεσίες μιας στάσης, θερμοκοιτίδες και γενικώς την υποστήριξη της νέας επιχειρηματικότητας. Σύμφωνα με τις απαντήσεις, η Ελλάδα καταγράφει μια στασιμότητα σε σύγκριση με το 2018 παραμένοντας την τέταρτη θέση από το τέλος, ελαφρώς υψηλότερα ωστόσο από την προπερυσινή (3,8 από 3,5 το 2017, Διάγραμμα 2.6). Αδυναμίες εντοπίζονται

αναφορικά με το πλήθος και τη στόχευση των κρατικών προγραμμάτων, αλλά και την αποτελεσματική διαχείρισή τους²³.

Διάγραμμα 2.6: Κυβερνητικά Προγράμματα στήριξης νέας επιχειρηματικότητας

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Η ίδια εικόνα εντοπίζεται και στα θέματα εκπαίδευσης, όπου η Ελλάδα καταλαμβάνει χαμηλή θέση, με την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση να θεωρείται ότι δεν προάγει επαρκώς την επιχειρηματικότητα²⁴. Γενικότερα στις ευρωπαϊκές χώρες που ανήκουν στην

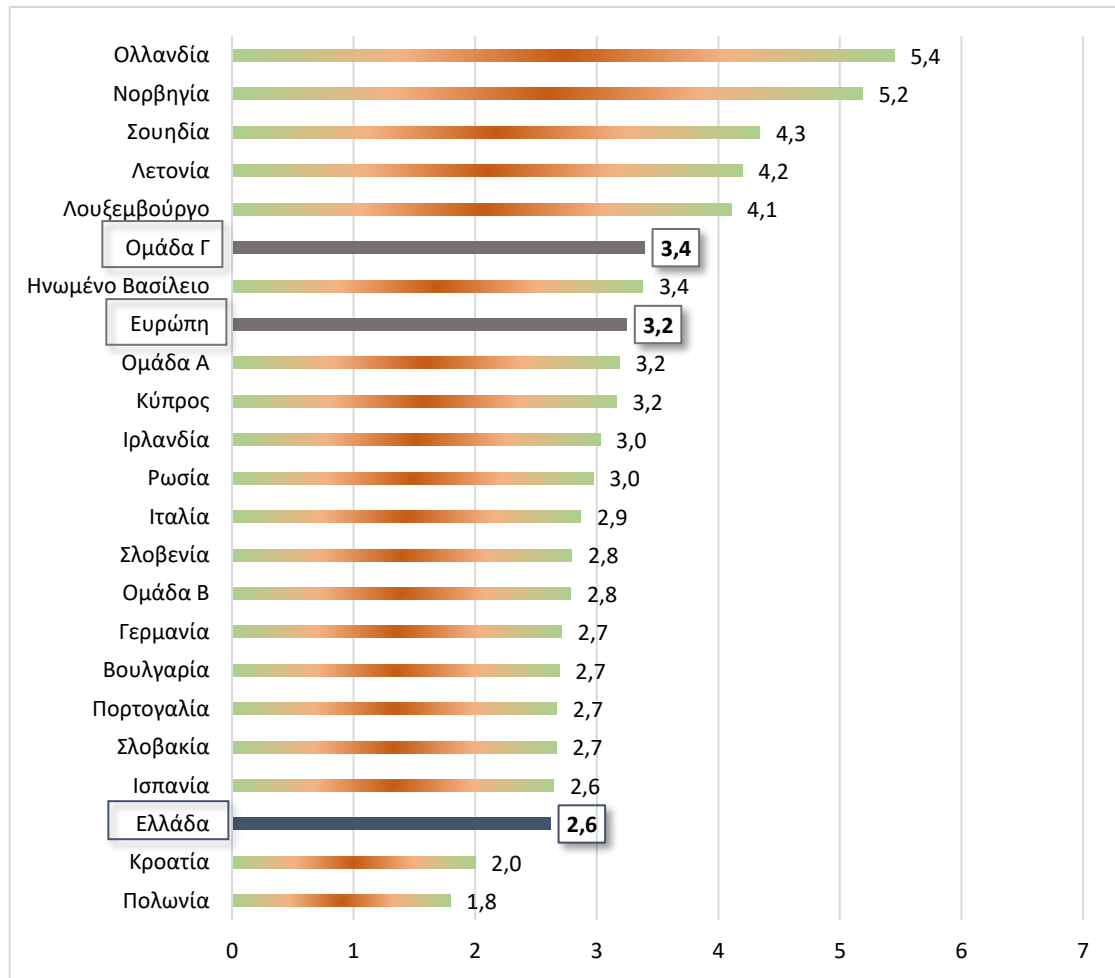
²³ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Τα επιστημονικά πάρκα και οι επιχειρηματικές θερμοκοιτίδες παρέχουν αποτελεσματική υποστήριξη στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Υπάρχει ένας ικανοποιητικός αριθμός κρατικών προγραμμάτων για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, γ) Οι απασχολούμενοι των κρατικών οργανισμών είναι ικανοί και αποτελεσματικοί στην υποστήριξη νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων.

²⁴ Ενδεικτικά παρατίθενται οι ερωτήσεις: α) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση παρέχει επαρκή εκπαίδευση σχετικά με τις οικονομικές αρχές της αγοράς, β) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια

ομάδα των χωρών υψηλού εισοδήματος το σύστημα εκπαίδευσης σε αυτές τις βαθμίδες, δεν φαίνεται να συμβάλλει επαρκώς στην προώθηση της επιχειρηματικότητας. Πιο θετικά αξιολογείται το εκπαιδευτικό σύστημα στην Ολλανδία και τη Νορβηγία, οι οποίες αποτελούν και τις μόνες χώρες όπου ο μέσος όρος των απαντήσεων ξεπερνά το 5 (Διάγραμμα 2.7).

Διάγραμμα 2.7: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Πρωτοβάθμια –Δευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

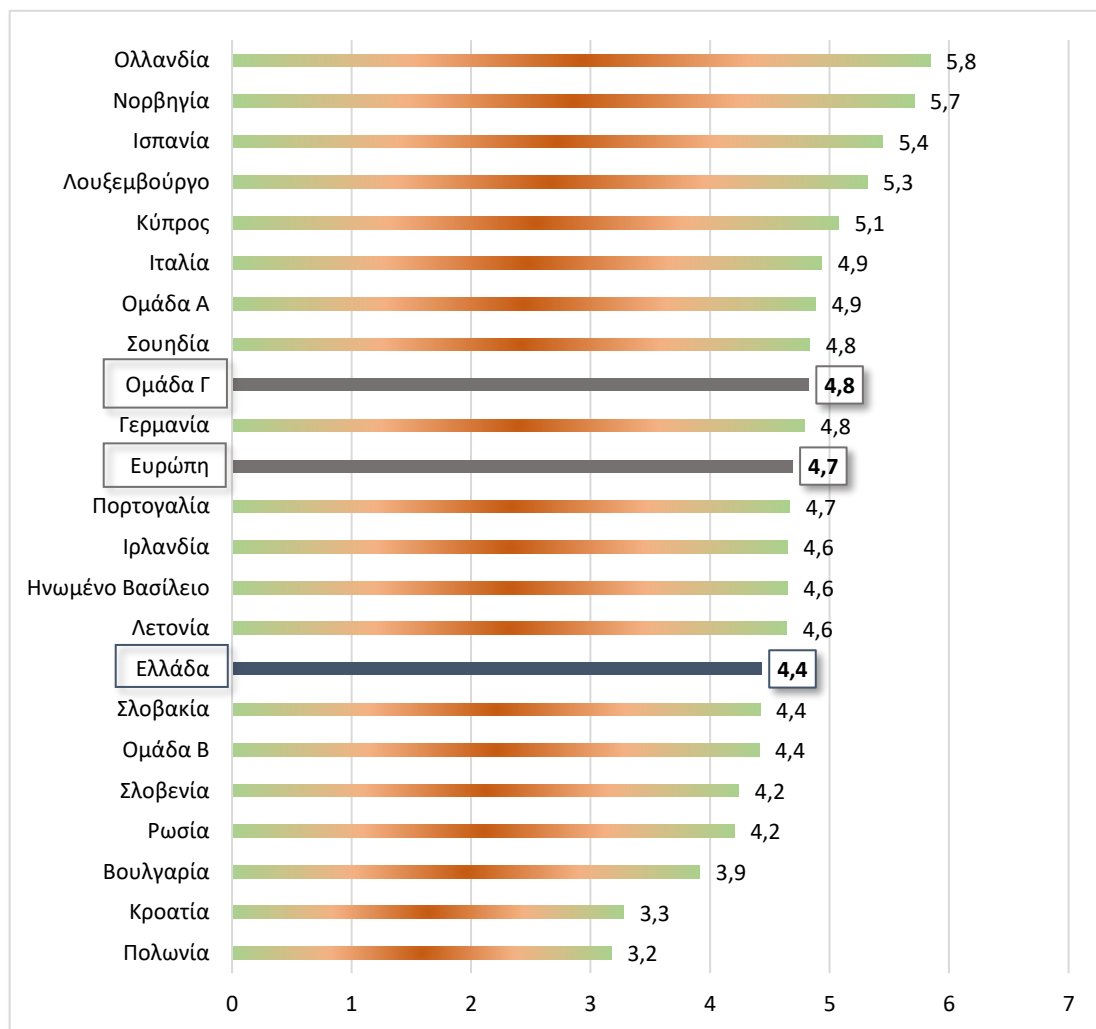
Εξίσου περιορισμένη φαίνεται να είναι η συμβολή της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και κατάρτισης στην επιχειρηματικότητα, καθώς η Ελλάδα κατατάσσεται χαμηλότερα από

και δευτεροβάθμια εκπαίδευση προάγει τη δημιουργικότητα, την αυτάρκεια και την πρωτοβουλία, γ) Η διδασκαλία στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση εστιάζει επαρκώς στην επιχειρηματικότητα και στη δημιουργία νέων επιχειρήσεων.

το μέσο όρο των ευρωπαϊκών χωρών²⁵. Ο δείκτης καταγράφει βελτίωση και από 4 το 2018, το 2019 φτάνει στο 4,4 (Διάγραμμα 2.8).

Διάγραμμα 2.8: Εκπαίδευση και Κατάρτιση (Μεταδευτεροβάθμια)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

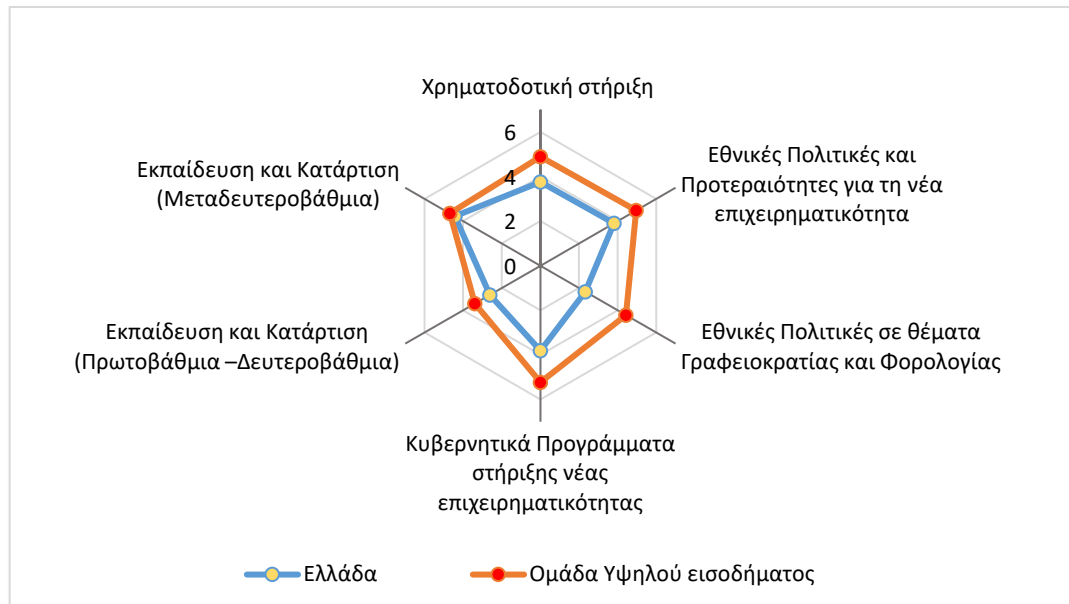
Συνοψίζοντας και σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων, οι επιδόσεις της Ελλάδας σε σχέση με τον μέσο όρο των απαντήσεων στις χώρες υψηλού εισοδήματος, για τις πρώτες έξι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος φαίνεται να υστερούν στις συγκεκριμένες διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Εξαιρέση σε αυτό αποτελεί ο τομέας της μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στον οποίο σημειώνεται, για πρώτη φορά

²⁵ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Τα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για τη δημιουργία και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, β) Το επίπεδο της εκπαίδευσης στη διοίκηση επιχειρήσεων παρέχει καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων, γ) Τα συστήματα επαγγελματικής, τεχνικής, και δια βίου εκπαίδευσης παρέχουν καλή και επαρκή προετοιμασία για την ίδρυση και ανάπτυξη νέων επιχειρήσεων.

το 2019 σύγκλιση στο μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος. Από την άλλη, οι μεγαλύτερες υστερήσεις εντοπίζονται στις Εθνικές Πολιτικές σχετικά με θέματα γραφειοκρατίας και φορολογίας, καθώς και στα Κυβερνητικά Προγράμματα (Διάγραμμα 2.9).

Διάγραμμα 2.9: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος Ι (2019)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

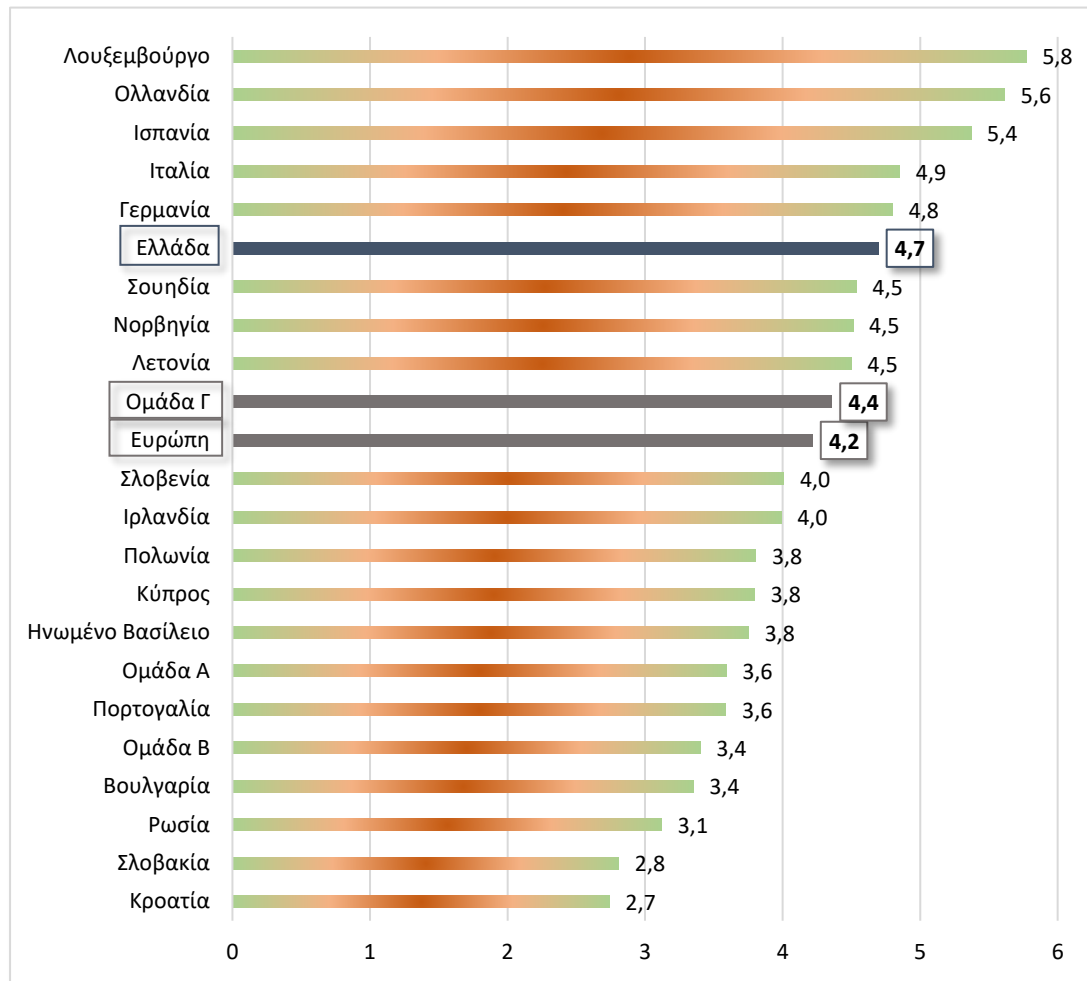
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Αναφορικά με τη **μεταφορά έρευνας και ανάπτυξης** και συγκεκριμένα με το πεδίο που αφορά στην υιοθέτηση υψηλής τεχνολογίας στις νέες επιχειρήσεις²⁶, η Ελλάδα καταγράφει μία αύξηση στον συγκεκριμένο δείκτη με μέσο όρο 4,7 (από 4,3 το 2018), ενώ την πρώτη θέση καταλαμβάνει και πάλι η το Λουξεμβούργο και η Ολλανδία με μέσο όρο 5,8 και 5,6, αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.10). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις συγκεκριμένες ερωτήσεις η Ελλάδα υπερτερεί έναντι των χωρών υψηλού εισοδήματος και των χωρών της Ευρώπης, των οποίων οι επιδόσεις, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων, διαμορφώνονται κατά μέσο στο 4,4 και 4,2, αντίστοιχα.

²⁶ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στην υιοθέτηση της σύγχρονης τεχνολογίας, β) Υφίστανται επαρκείς κρατικές επιδοτήσεις προς τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις για την υιοθέτηση σύγχρονης τεχνολογίας, γ) Η επιστημονική και τεχνολογική βάση υποστηρίζει αποτελεσματικά τη δημιουργία εγχειρημάτων παγκόσμιας κλάσης βασισμένων σε νέες τεχνολογίες, σε τουλάχιστον ένα θεματικό πεδίο.

Διάγραμμα 2.10: Μεταφοράς Έρευνας & Ανάπτυξης (νέες τεχνολογίες, κρατικές επιδοτήσεις, εγχειρήματα υψηλής τεχνολογίας)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

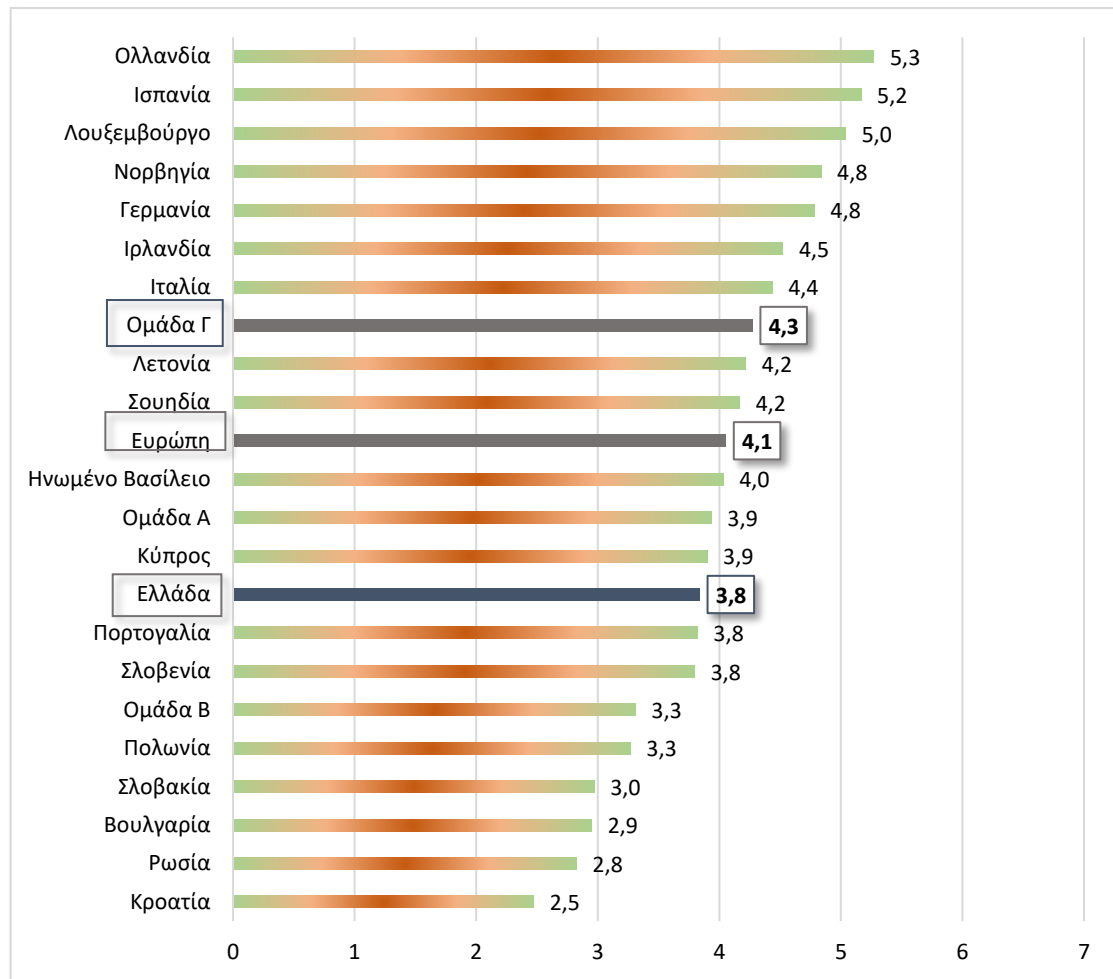
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Από την άλλη όμως και όσο αφορά την επιστημονική υποστήριξη και την πρόσβαση σε έρευνα των νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων, η Ελλάδα συγκεντρώνει μέσο όρο μόλις 3,8, επίδοση που την κατατάσσει σε μία από τις χαμηλότερες θέσεις²⁷ (Διάγραμμα 2.11). Ωστόσο, η περιορισμένη επιστημονική υποστήριξη και η πρόσβαση στην έρευνα εντοπίζεται σε ένα βαθμό σε όλες τις χώρες, καθώς οι περισσότερες σημειώνουν μέσο όρο κάτω του 5. Εξάιρεση σε αυτό αποτελούν η Ολλανδία και η Ισπανία, οι οποίες συγκεντρώνουν μέσο όρο 5,3 και 5,2, αντίστοιχα.

²⁷ Ενδεικτικά παρατίθενται οι ερωτήσεις: α) Νέα τεχνολογική και επιστημονική γνώση μεταδίδεται αποτελεσματικά από τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα προς νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις απολαμβάνουν πρόσβαση σε νέες έρευνες και τεχνολογία στον ίδιο βαθμό με τις μεγάλες, καθιερωμένες επιχειρήσεις, γ) Διατίθεται επαρκής υποστήριξη σε μηχανικούς και επιστήμονες προκειμένου οι ιδέες τους να εμπορευματοποιηθούν μέσω νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων.

Διάγραμμα 2.11: Μεταφοράς Έρευνας & Ανάπτυξης (σύνδεση πανεπιστημίων με επιχειρήσεις, πρόσβαση σε έρευνα και τεχνολογία, στήριξη ανθρώπινου δυναμικού)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

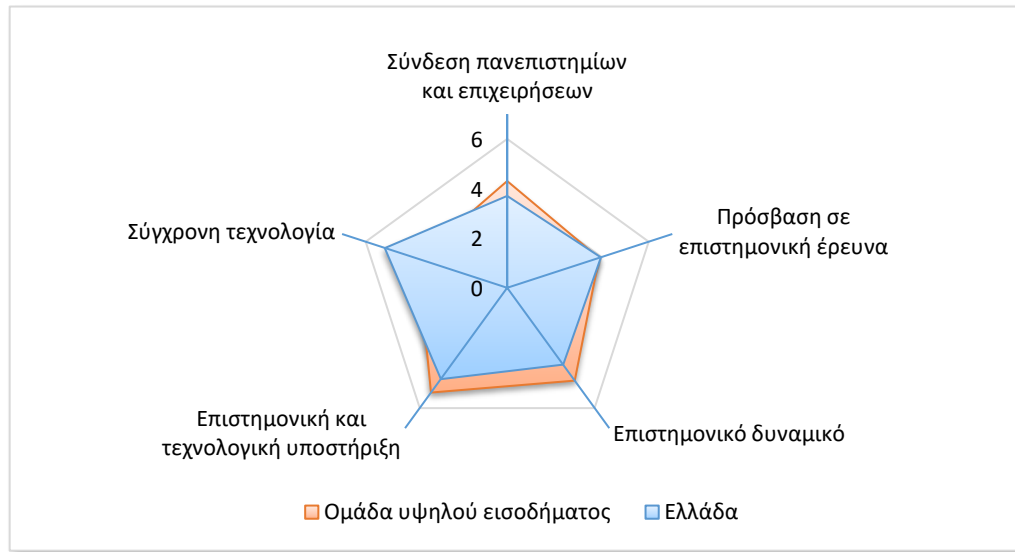

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Εξετάζοντας τις επιμέρους διαστάσεις του πλέγματος ερωτήσεων σχετικά με την Έρευνα και Ανάπτυξη, η Ελλάδα δεν φαίνεται να σημειώνει μια μικρή υστέρηση σχετικά με την επιστημονική υποστήριξη και το επιστημονικό προσωπικό σε σύγκριση με τις χώρες υψηλού εισοδήματος (Διάγραμμα 2.12). Η ίδια εικόνα προκύπτει και στην περίπτωση της διάχυσης της τεχνολογικής και επιστημονικής γνώσης από τα πανεπιστήμια και τα ερευνητικά κέντρα προς τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, σε αντίθεση με την πρόσβαση σε επιστημονική έρευνα και τη χρήση σύγχρονης τεχνολογίας, όπου οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις εγχωρίως υπερτερούν έναντι αυτών στις χώρες υψηλού εισοδήματος.

Διάγραμμα 2.12: Διαστάσεις στη μεταφορά Έρευνας & Ανάπτυξης (2019)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

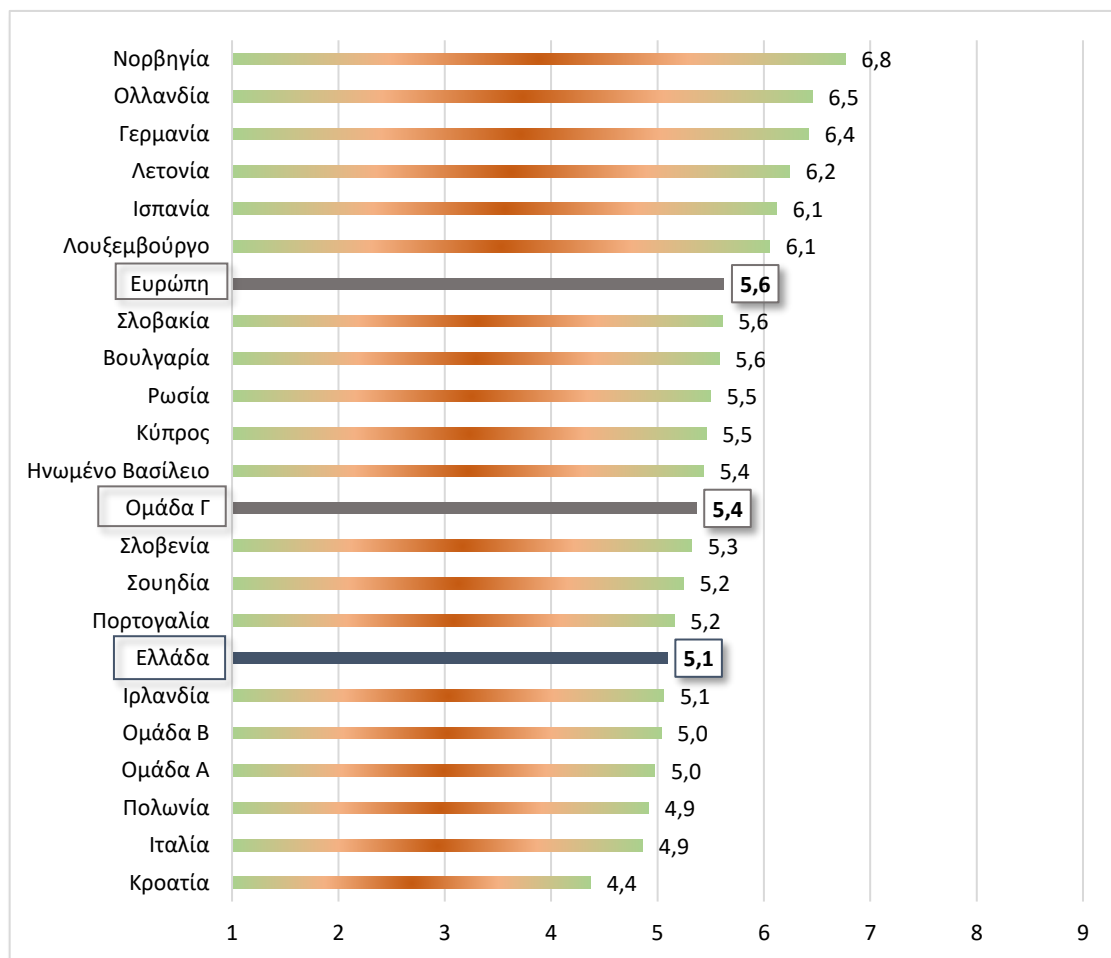
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Στη συνέχεια ακολουθεί ένα πλέγμα ερωτήσεων που αφορά στην αξιολόγηση και την **επάρκεια των εμπορικών υποδομών και υπηρεσιών** για τη στήριξη της επιχειρηματικότητας, με την έννοια της διαθεσιμότητας σε βοηθητικές υπηρεσίες που χρειάζονται οι επιχειρήσεις για τη λειτουργία τους (consulting, τραπεζικές, νομικές, λογιστικές υπηρεσίες, κτλ). Γενικότερα, σε αυτό το πλέγμα ερωτήσεων οι κρίσεις είναι θετικές σε όλες της χώρες, σε σύγκριση με τις άλλες διαστάσεις των επιχειρηματικού περιβάλλοντος²⁸. Παρόλα αυτά και πάλι η εικόνα της Ελλάδας συγκριτικά με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες είναι δυσμενής, από την στιγμή που με μέσο όρο απαντήσεων στο 5,1 (υψηλότερο από το 4,6 του 2018) καταλαμβάνει την πέμπτη θέση από το τέλος (Διάγραμμα 2.13).

²⁸ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε καλούς υπεργολάβους, προμηθευτές και συμβούλους, β) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να έχουν πρόσβαση σε σωστές επαγγελματικές νομικές και λογιστικές υπηρεσίες, γ) Είναι εύκολο για τις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να

Διάγραμμα 2.13: Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

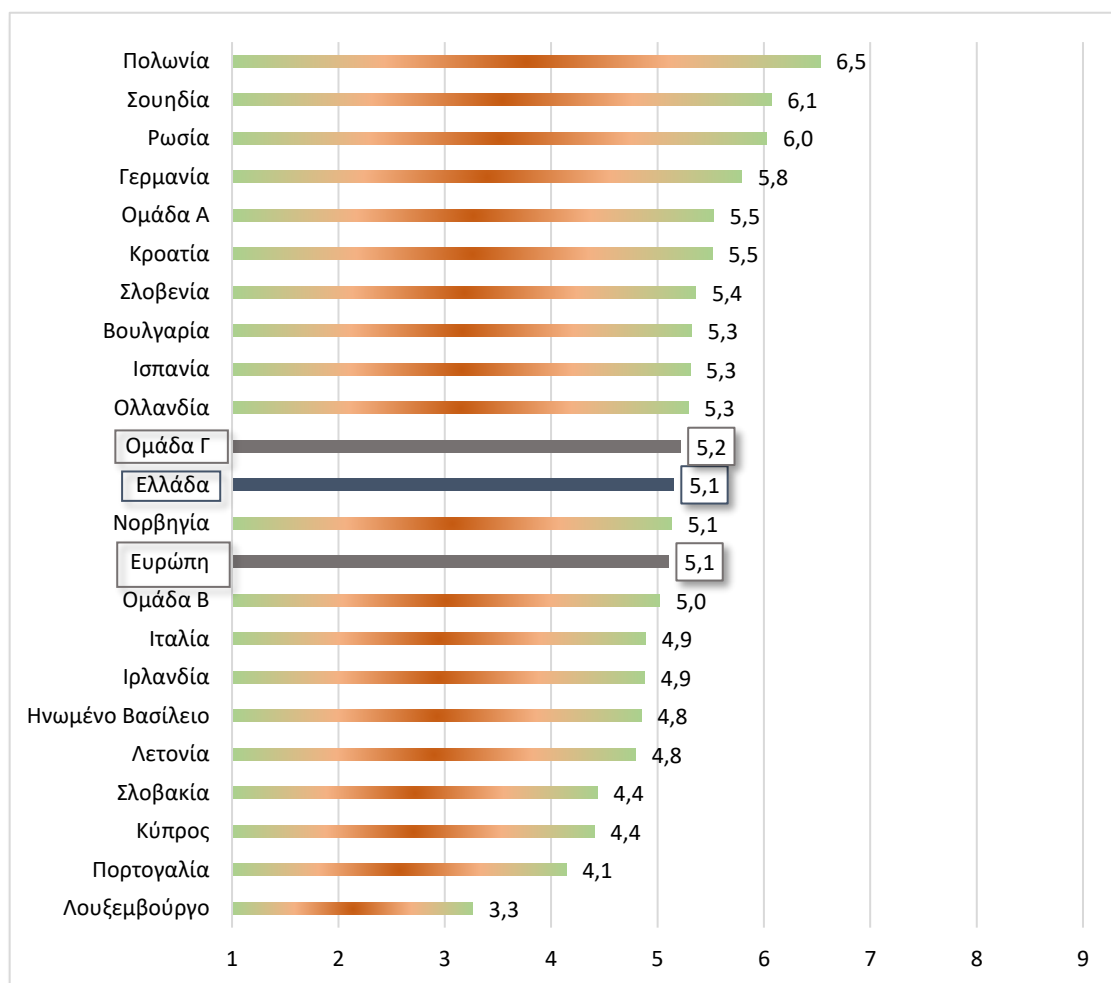
Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Η εικόνα ωστόσο φαίνεται να διαφοροποιείται, λόγω ενδεχομένως και της διαδικασίας αναδιάρθρωσης και γενικότερων αλλαγών που συμβαίνουν σε επιμέρους αγορές προϊόντων / υπηρεσιών, όσον αφορά **στην εγχώρια αγορά**, καθώς φαίνεται να δημιουργούνται ευκαιρίες σε βαθμό ανάλογο με τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες, με πιο ώριμες ίσως αγορές²⁹. Έτσι η Ελλάδα, με μέσο όρο απαντήσεων στο 5,1 βρίσκεται στο δεύτερο μισό της κατάταξης, παρουσιάζοντας άνοδο από το 4,5 του 2018, ενώ στην 1^η θέση της σχετικής κατάταξης εξακολουθεί να βρίσκεται η Πολωνία με μέσο όρο 6,5 (Διάγραμμα 2.14).

²⁹ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Οι αγορές αγαθών και υπηρεσιών ανάμεσα σε επιχειρήσεις (business to business) μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο, β) Οι αγορές καταναλωτικών αγαθών και υπηρεσιών μεταβάλλονται δραματικά χρόνο με το χρόνο.

Διάγραμμα 2.14: Εγχώριες Αγορές (Δυναμική – μεταβαλλόμενες αγορές)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Σημαντικές δυσχέρειες εξακολουθούν να υφίστανται στην Ελλάδα όσον αφορά στην είσοδο νέων επιχειρήσεων στην αγορά, καθώς η χώρα εξακολουθεί να βρίσκεται στην τέταρτη θέση από το τέλος της κατάταξης με μέσο όρο 3,9³⁰, (Διάγραμμα 2.15).

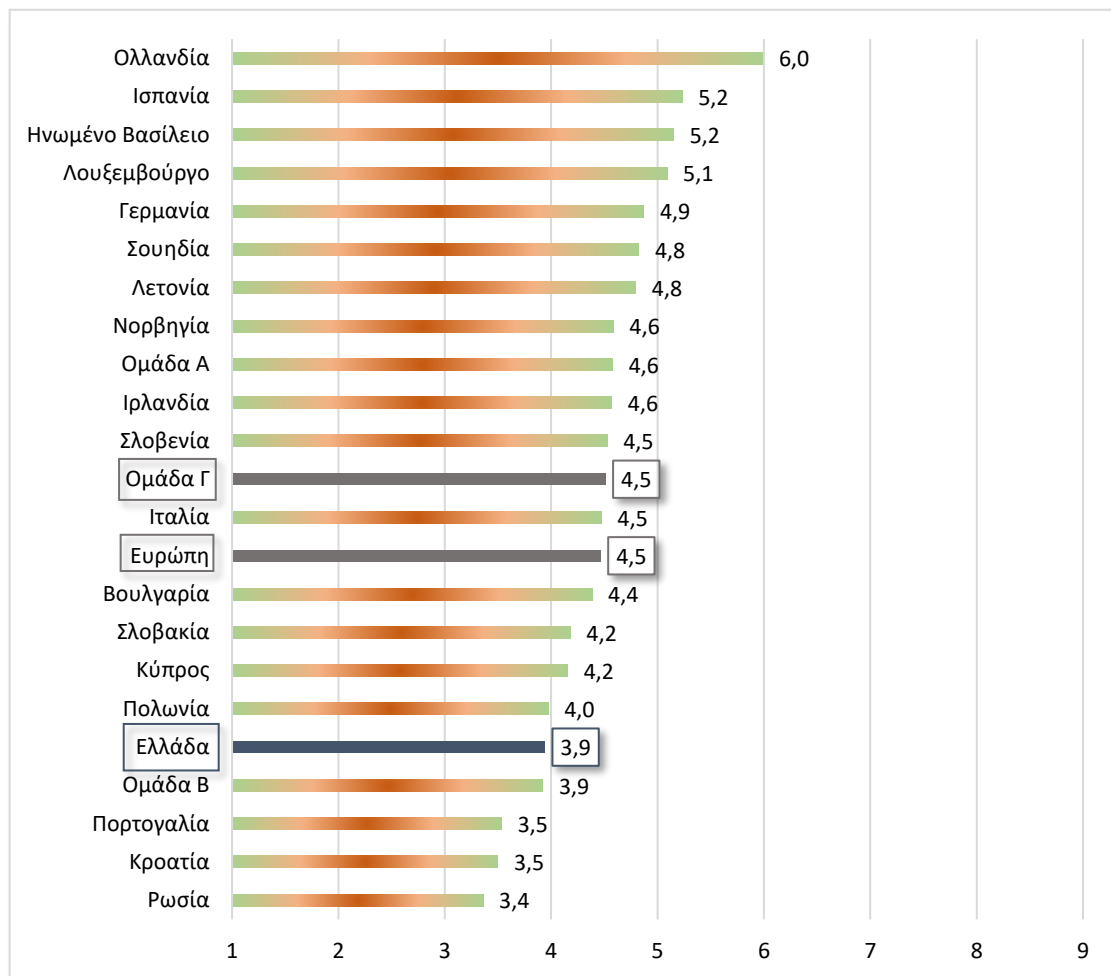
Σε ότι αφορά **την πρόσβαση των νέων επιχειρήσεων σε υλικές υποδομές** όπως είναι τα τηλεπικοινωνιακά δίκτυα, το νερό, το ηλεκτρικό ρεύμα, αλλά και το κόστος των παροχών αυτών, εδώ η εικόνα είναι σημαντικά καλύτερη, με τον μέσο όρο των απαντήσεων να παραμένει σχεδόν αμετάβλητος, στο 6,0, επίδοση που την κατατάσσει σε μία από τις τρεις

³⁰ Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν εύκολα να εισέλθουν σε νέες αγορές, β) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να επωμιστούν το κόστος εισόδου στην αγορά, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να εισέλθουν στις αγορές χωρίς να εμποδίζονται αδικώς από τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις.

τελευταίες θέσεις (από 6,1 το 2018)³¹. Ωστόσο, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες η Ελλάδα βρίσκεται χαμηλότερα σε σχέση με το μέσο όρο αυτών (Διάγραμμα 2.16).

Διάγραμμα 2.15: Εγχώριες Αγορές (Διευκόλυνση Εισόδου)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Τέλος ως προς **τα πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της εθνικής κουλτούρας**, και πάλι οι εκτιμήσεις των εμπειρογνομόνων είναι αρνητικές, καθώς ο μέσος όρος των απαντήσεων, παραμένει σχεδόν αμετάβλητος σε σχέση με το 2018, στο επίπεδο του 4, ενώ είναι μικρότερος συγκριτικά με την πλειοψηφία των άλλων ευρωπαϊκών χωρών³². Σε αυτό το

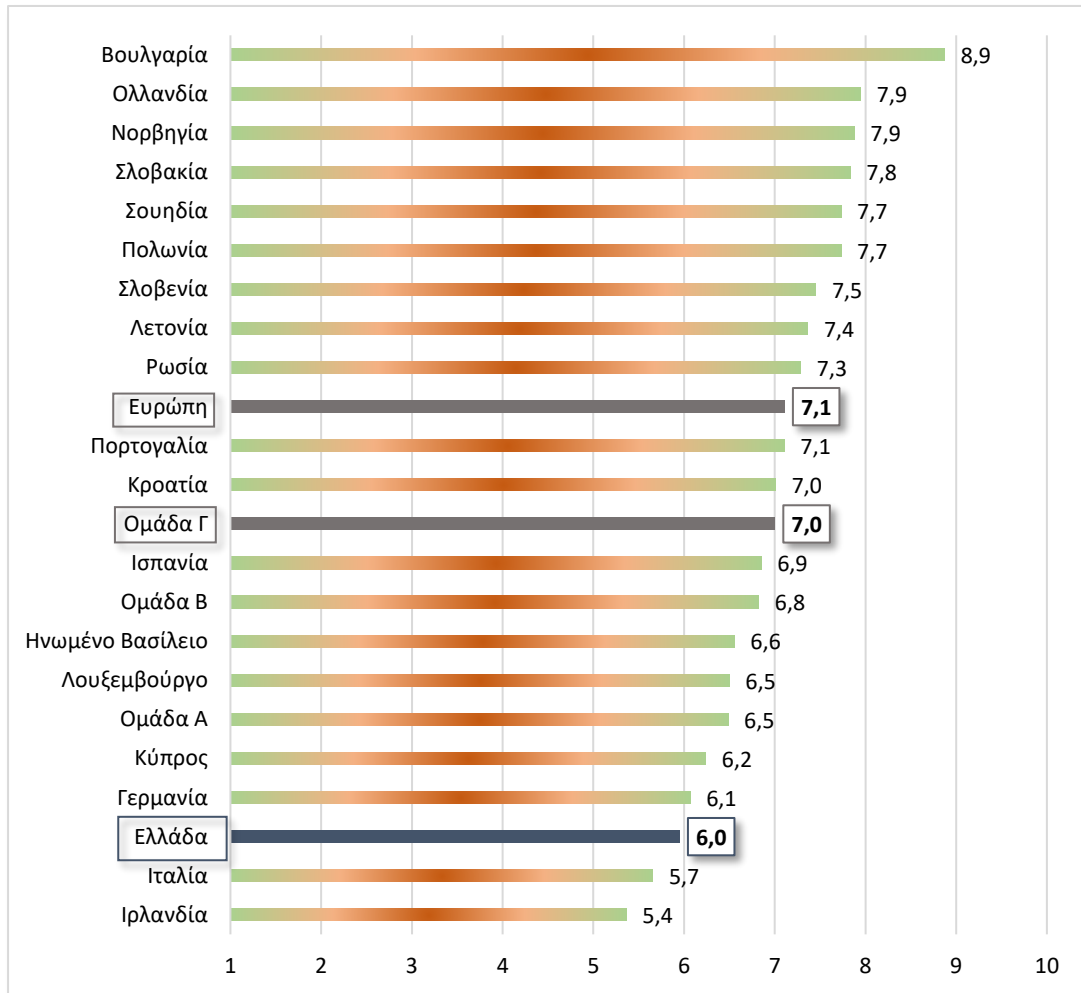
³¹ Ενδεικτικές ερωτήσεις: α) Η δαπάνη για πρόσβαση σε επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο κτλ.) δεν είναι ιδιαίτερα υψηλή για τις νέες ή αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, β) Μια νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση μπορεί να αποκτήσει πρόσβαση στις επικοινωνίες (τηλέφωνο, διαδίκτυο) περίπου σε μια εβδομάδα, γ) Οι νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις μπορούν να ανταπεξέλθουν στο κόστος βασικών τους αναγκών (αέριο, νερό, ηλεκτρικό ρεύμα, αποχέτευση).

³² Παραδείγματα ερωτήσεων είναι τα εξής: α) Η εθνική κουλτούρα δίνει έμφαση στην αυτάρκεια, την αυτονομία και την ατομική πρωτοβουλία, β) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου (risk taking), γ) Η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει τη δημιουργικότητα και την καινοτομία.

πλέγμα ερωτήσεων εξετάζεται κατά πόσο η εθνική κουλτούρα ενθαρρύνει την ανάληψη επιχειρηματικού κινδύνου, τη δημιουργικότητα και την καινοτομία, κτλ. με τα αποτελέσματα να φέρνουν την Ελλάδα στην τελευταία δεκάδα χωρών (Διάγραμμα 2.17).

Διάγραμμα 2.16: Πρόσβαση σε Υλικές Υποδομές

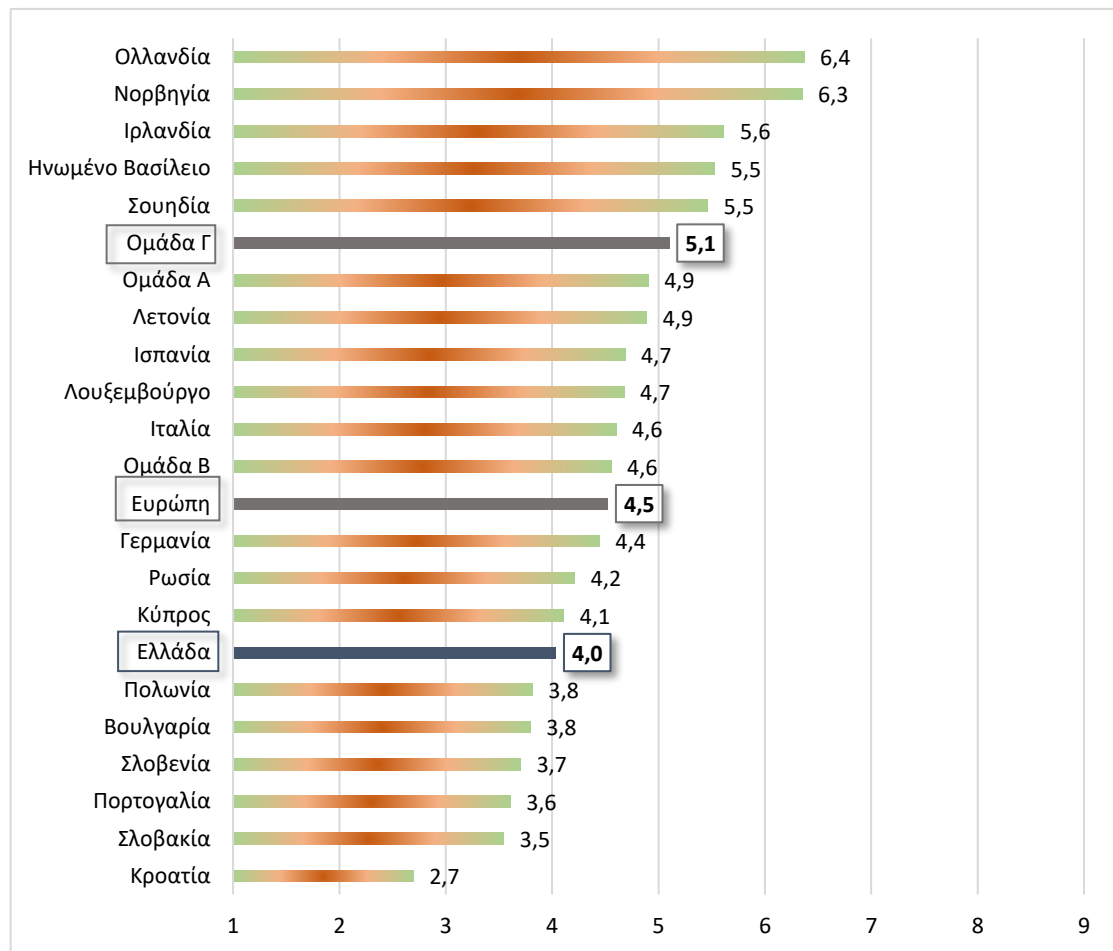
(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Διάγραμμα 2.17: Πολιτισμικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

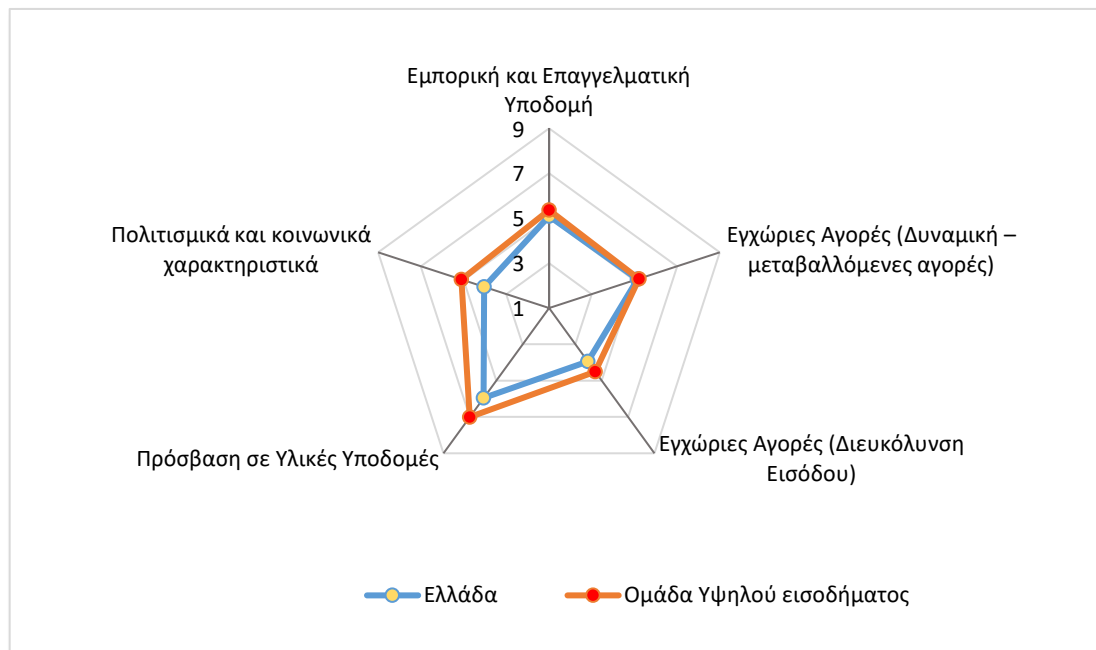

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Με βάση τις αξιολογήσεις των εμπειρογνομόνων σε αυτές τις πέντε διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος φαίνεται μια σύγκλιση σχεδόν σε όλους τους παράγοντες, αναδεικνύοντας μια σημαντική βελτίωση σε σύγκριση με πέρυσι όπου οι αποκλίσεις ήταν έντονες. Οι εθνικοί εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι η εγχώρια αγορά παρουσιάζει μια έντονη δυναμική, γεγονός που θα μπορούσε να θεωρηθεί ως θετικό, εφόσον εκδηλωνόταν αντίστοιχο ενδιαφέρον για την επιχειρηματικότητα και διευκολύνονταν οι νέοι επιχειρηματίες να εισέλθουν σε αυτή. Επίσης, οι επιδόσεις της Ελλάδας συγκλίνουν στις χώρες υψηλού εισοδήματος σε θέματα διευκόλυνσης εισόδου στην εγχώρια αγορά, αλλά και στην πρόσβαση σε εμπορικές και επαγγελματικές υποδομές. Αντίθετα, παραμένουν οι υστερήσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα σε σχέση με τον μέσο όρο των χωρών υψηλού εισοδήματος σε θέματα επιχειρηματικής κουλτούρας και πρόσβασης σε υλικές υποδομές, μεταβλητή η οποία κινείται σε χαμηλότερα επίπεδα από το 2018 (Διάγραμμα 2.18).

Διάγραμμα 2.18: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος II (2019)

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Από την συνολική ανάλυση των αποτελεσμάτων της έρευνας αναδεικνύεται η χαμηλή δυναμική της ελληνικής επιχειρηματικότητας που εξακολουθεί να οφείλεται κυρίως σε δομικές/διαρθρωτικές αδυναμίες της χώρας, οι οποίες λόγω της μακροχρόνιας κρίσης έγιναν εντονότερες. **Παράγοντες που επιδρούν ανασταλτικά στην τόνωση της επιχειρηματικότητας έχουν να κάνουν με τη γραφειοκρατία, το ασταθές φορολογικό πλαίσιο αλλά και τη μη διαθεσιμότητα μηχανισμών χρηματοδότησης της νέας επιχειρηματικότητας.** Οι βασικές αδυναμίες ωστόσο στήριξης και ενίσχυσης της επιχειρηματικής δραστηριοποίησης στην Ελλάδα προέρχονται σε σημαντικό βαθμό από την έλλειψη ενός γενικότερου πλαισίου στοχευμένων στρατηγικών για την επιχειρηματικότητα. Σημαντικά προσκόμματα στην επιχειρηματικότητα, τα οποία παρουσιάζουν τάση βελτίωσης σε σχέση με το 2018, προκύπτουν και από την έλλειψη πολιτικών ενθάρρυνσης και υποστήριξης της επιχειρηματικότητας, από την αδυναμία υλοποίησης νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας αλλά και υιοθέτησης σύγχρονων συστημάτων στις νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις λόγω κυρίως της έλλειψης κρατικών επιδοτήσεων στοχευμένων στην τεχνολογική αναβάθμιση. **Συνεπώς η κρίση ναι μεν επηρέασε δυσμενώς το επιχειρηματικό περιβάλλον, αλλά ουσιαστικά ανέδειξε και μεγιστοποίησε την επίδραση των βασικών διαρθρωτικών ζητημάτων και προβλημάτων που ήδη ενυπάρχουν στο ελληνικό περιβάλλον.**

Με βάση την έρευνα, οι σημαντικότεροι παράγοντες που οι εμπειρογνώμονες εκτιμούν ότι δυσχεραίνουν την προώθηση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα είναι:

- Η έλλειψη ολοκληρωμένου θεσμικού πλαισίου και ενιαίων πολιτικών σε ότι αφορά στη φορολογία των νέων επιχειρήσεων, στη γραφειοκρατία και γενικότερα στους ισχύοντες κανονισμούς αλλά και αναφορικά με το ρόλο των δημόσιων φορέων που εποπτεύουν την ίδρυση των νέων επιχειρήσεων.
- Η περιορισμένη διάθεση χρηματοδοτικών μέσων, και κατ' επέκτασιν η απουσία χρηματοδοτικής στήριξης που αντιμετωπίζουν οι νέες επιχειρήσεις.

Σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες οι βασικότεροι τρόποι προώθησης της επιχειρηματικότητας στη χώρα θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν :

- Τη βελτίωση του οικονομικού κλίματος, μέσα από τη σταθερότητα του φορολογικού συστήματος, θεσμικού και ρυθμιστικού πλαισίου, καθώς και τον εκσυγχρονισμό της δημόσιας διοίκησης και των αρμοδίων αρχών.
- Στοχευμένες δράσεις που ενθαρρύνουν την επιχειρηματικότητα και παρέχουν κίνητρα για την υλοποίηση νέων εγχειρημάτων. Την υιοθέτηση ενιαίας πολιτικής και στρατηγικής για την στήριξη της επιχειρηματικότητας, με δημόσια προγράμματα, ειδικές πρωτοβουλίες για νέους επιχειρηματίες, γυναίκες και άνεργους και σε περιφερειακό επίπεδο
- Τη διάθεση σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων για την παροχή χρηματοδοτικής στήριξης.
- Σύνδεση πανεπιστημίων και ερευνητικών κέντρων με τον επιχειρηματικό κόσμο με στόχο τη διάχυση επιστημονικής γνώσης αλλά και την στήριξη νέων εγχειρημάτων υψηλής τεχνολογίας. Εξειδικευμένο επιστημονικό ανθρώπινο δυναμικό με κατάλληλη επαγγελματική κατάρτιση για την υποστήριξη και ανάπτυξη προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι απόψεις αυτές συγκλίνουν με προτάσεις πολιτικής που έχουν διατυπωθεί και από άλλους μελετητές ως εργαλεία διεξόδου από συνολικά την οικονομική κρίση, (Meghir, C, Pissarides, C.A., Vayanos, D., Vettas, N., 2018).

2.2 Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΕΠΙΜΕΡΟΥΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ

Στην τρέχουσα υποενότητα του κεφαλαίου παρουσιάζονται οι απαντήσεις των εμπειρογνομώνων που αφορούν στην αξιολόγηση 12 παραγόντων για το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, καθώς και ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας (National Entrepreneurship Context Index - NECI). Οι εμπειρογνώμονες καλούνται να

αξιολογήσουν τη σημασία (θετική ή αρνητική) που έχουν 12 παράγοντες στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον της χώρας. Ορισμένοι από τους παράγοντες έχουν μεγαλύτερη επίδραση από άλλους, συνεπώς αυτοί οι παράγοντες θα συμβάλλουν περισσότερο στην (καλή ή κακή) κατάσταση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, οπότε και αξιολογούνται υψηλότερα. Τέλος, παρουσιάζεται ο δείκτης εθνικού πλαισίου επιχειρηματικότητας, ο οποίος αποτελεί έναν ενιαίο δείκτη, και αξιολογεί το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον βάση των απαντήσεων που έχουν δώσει οι εμπειρογνώμονες σε επιμέρους ζητήματα, καθώς και των σταθμίσεων που αφορούν στην επίδραση των 12 παραγόντων στο τρέχον επιχειρηματικό περιβάλλον.

2.2.1 ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Με βάση τις αξιολογήσεις των εμπειρογνώμων για την επίδραση των παραγόντων στο επιχειρηματικό περιβάλλον, προκύπτει μια ταξινόμηση των παραγόντων ως προς την σημασία τους στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας. Την υψηλότερη επίδραση για το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, σύμφωνα με τους εμπειρογνώμονες φαίνεται πως έχουν **οι εθνικές πολιτικές σχετικά με τη φορολογία και την γραφειοκρατία**, ενώ σε ελαφρώς χαμηλότερα επίπεδα εντοπίζεται η **μεταδευτεροβάθμια εκπαίδευση**. Ακολουθούν η **χρηματοδότηση**, παράγοντας επίδρασης που φαίνεται να ξεχωρίζει και στις χώρες υψηλού εισοδήματος, καθώς και η **έρευνα και ανάπτυξη**. Οι διαθέσιμοι πόροι και η χρηματοδοτική υποστήριξη για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων, καθώς επίσης και οι χρηματοδοτικοί μηχανισμοί έχουν ισχυρή επίδραση στο εγχώριο επιχειρείν. Η **δυναμική της εγχώριας αγοράς**, δηλαδή οι μεταβολές που υφίσταται η αγορά αγαθών και υπηρεσιών θεωρείται από τους εμπειρογνώμονες παράγοντας που έχει ισχυρή επίδραση στην ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας της χώρας. Στη συνέχεια, έπεται η **εκπαίδευση πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια** καθώς και οι πολιτικές και οι στρατηγικές που στοχεύουν στην τόνωση του επιχειρείν, όπως για παράδειγμα στρατηγικές που παρέχουν ενισχύσεις για την υλοποίηση νέων επενδύσεων, επέκταση δραστηριοτήτων ή παραγωγή/διάθεση καινοτόμων προϊόντων /αγαθών θεωρούνται ότι έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση (σχετικά με τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κλπ.), επίδοση που εντοπίζεται και στις χώρες υψηλού εισοδήματος. Με ελαφρώς μικρότερη επίδραση στην επιχειρηματικότητα εντοπίζονται οι **εμπορικές και επαγγελματικές υποδομές**, καθώς και **τα κοινωνικά χαρακτηριστικά**. Η ίδια εικόνα, όσο αφορά στην επίδραση των παραγόντων, εντοπίζεται και στις χώρες υψηλού εισοδήματος.

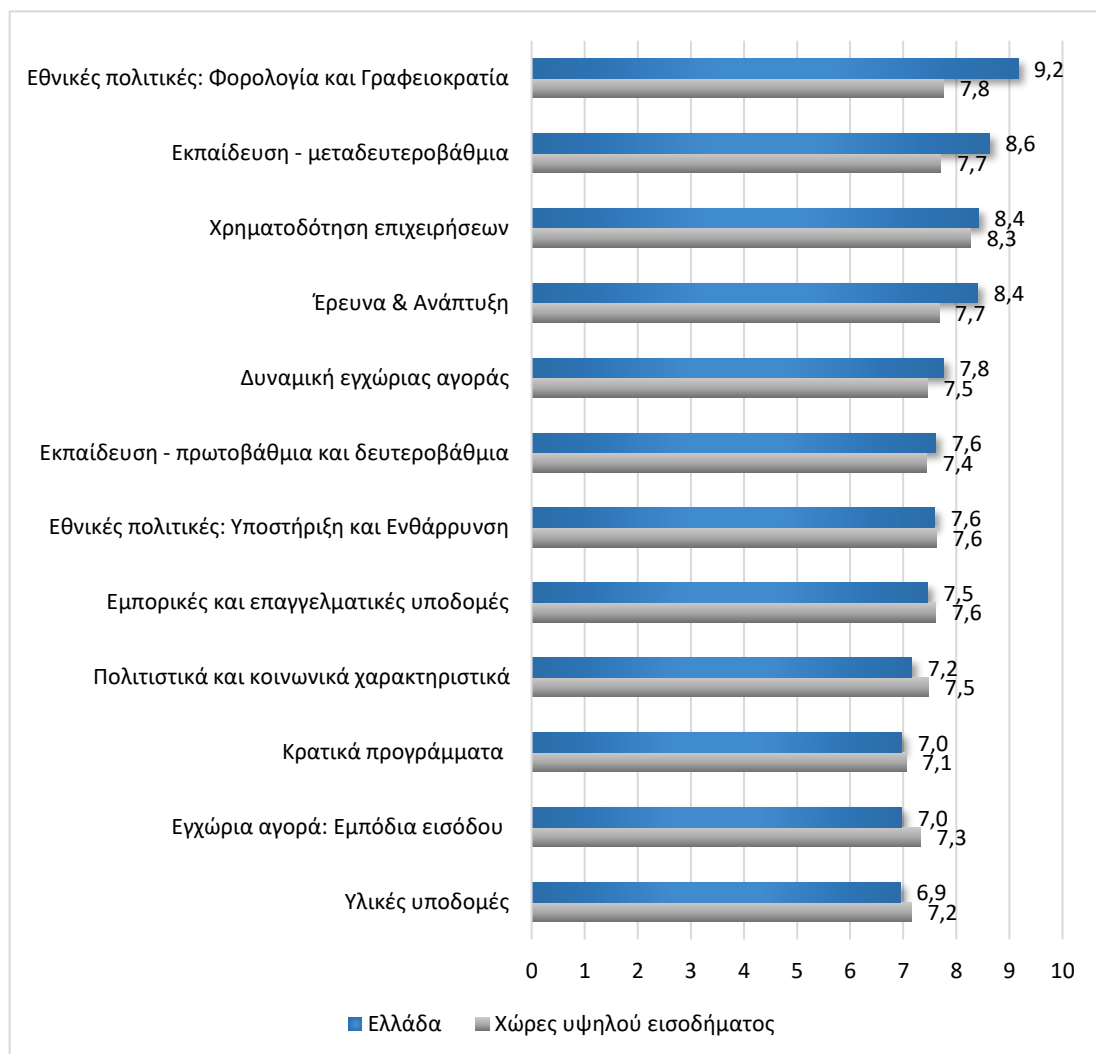
Τις τελευταίες θέσεις καταλαμβάνουν τα κρατικά προγράμματα, η ευκολία να εισέλθει ένα νέο εγχείρημα στην εγχώρια αγορά, καθώς και οι υλικές υποδομές. Η ύπαρξη κρατικών προγραμμάτων ενίσχυσης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα,

καθώς και η ποιότητα και η ευκολία πρόσβασης σε αυτά δεν αποτελούν σημαντικό παράγοντα επίδρασης στην εγχώρια επιχειρηματικότητα.

Συνεπώς, σύμφωνα με τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων για την ενίσχυση και την υποστήριξη της επιχειρηματικότητας, θα πρέπει η πολιτεία να υιοθετήσει αντίστοιχες πολιτικές. Εθνικές πολιτικές που θα διευκολύνουν την υλοποίηση νέων επιχειρηματικών ιδεών και θα επιλύουν βασικά ζητήματα γραφειοκρατίας και φορολογίας που εμποδίζουν την ανάπτυξη νέων εγχειρημάτων, φαίνεται ότι είναι απαραίτητες για το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον. Πολιτικές, που θα άρουν τα εμπόδια ανάπτυξης επιχειρήσεων, θα διευκολύνουν τις διαδικασίες αδειοδοτήσεων, τις διαδικασίες δημόσιων προμηθειών σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, καθώς επίσης θα περιλαμβάνουν ένα ολοκληρωμένο ρυθμιστικό πλαίσιο, θα δημιουργήσουν τα θεμέλια για ένα υγιές επιχειρηματικό περιβάλλον (Διάγραμμα 2.19).

Διάγραμμα 2.19: Διαστάσεις επιχειρηματικού περιβάλλοντος βάσει σημαντικότητας

(μέσος όρος σε κλίμακα 1: απόλυτα λάθος έως 9: απόλυτα σωστό)

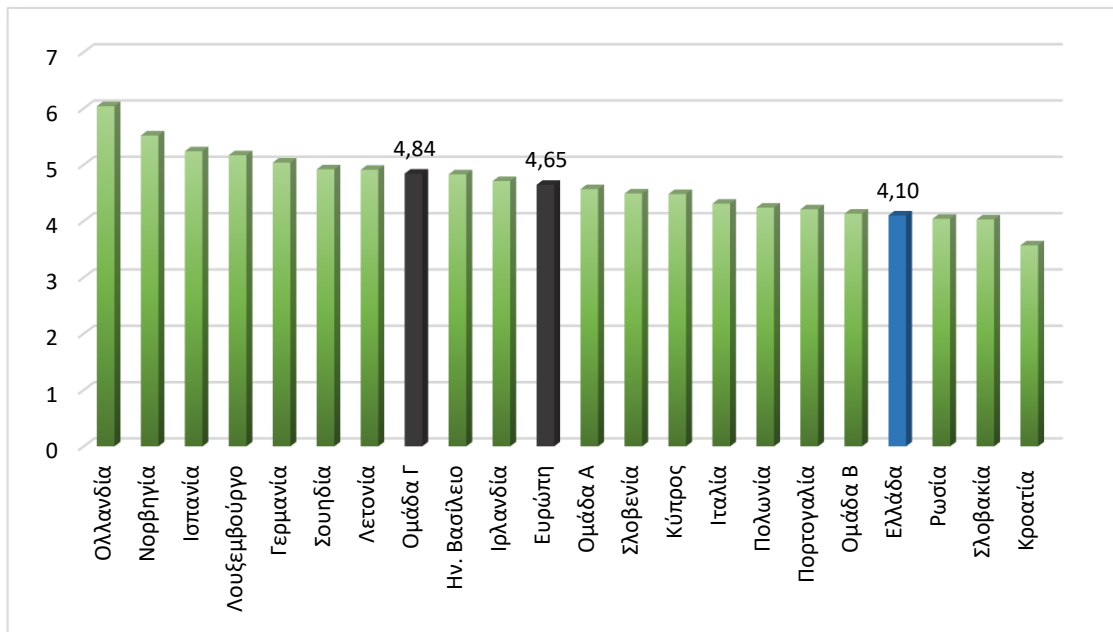

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2019, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

2.2.2 Ο ΔΕΙΚΤΗΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Λαμβάνοντας υπόψη τις απαντήσεις των εμπειρογνομόνων σχετικά με την επίδραση των 12 παραγόντων, όπως παρουσιάστηκε στην παρούσα υποενότητα, καθώς και τις απαντήσεις σχετικά με την ποιότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, προέκυψε ο ενιαίος δείκτης επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Έτσι λοιπόν, αναφορικά με το δείκτη NECI, η Ελλάδα καταλαμβάνει μία από τις τελευταίες θέσεις, με μέσο όρο απαντήσεων στο 4,1, όταν οι χώρες υψηλού εισοδήματος και η Ευρώπη εντοπίζονται στο 4,8 και 4,7 αντίστοιχα (Διάγραμμα 2.20). Ξεχωρίζουν η Ελβετία και η Ολλανδία με μέσο όρο απαντήσεων στο 6 αμφότερες.

Διάγραμμα 2.20: Δείκτης NECI

Πηγή: Global Entrepreneurship Monitor, National Experts Survey, 2018, Επεξεργασία στοιχείων: IOBE

Συνοψίζοντας, το εγχώριο επιχειρηματικό περιβάλλον, όπως αξιολογήθηκε από τους εμπειρογνώμονες, φαίνεται να υστερεί σε σύγκριση με την Ευρώπη και τις χώρες υψηλού εισοδήματος, εύρημα το οποίο αναδεικνύει τη σημασία και την πάγια ανάγκη για περισσότερο στοχευμένες πολιτικές που θα ενθαρρύνουν και θα στηρίζουν την επιχειρηματικότητα στη χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. IOBE (2020) «Η συμβολή της βιομηχανίας στην ελληνική οικονομία: Δεδομένα και προοπτικές»
2. IOBE (2018) «Προκλήσεις και προοπτικές του τομέα μεταποίησης στην Ελλάδα: Στρατηγικές παρεμβάσεις για ανάπτυξη
3. IOBE (2020) Τριμηνιαία έκθεση για την ελληνική οικονομία (04/2019)
4. IOBE (2017) «Ο τομέας μεταποίησης στην Ελλάδα: Τάσεις και προοπτικές»
5. IOBE (2017) «Ετήσια Έκθεση Επιχειρηματικότητας 2016-2017: Σε κάμψη η νέα επιχειρηματικότητα»
6. IOBE-ΕΒΕΟ/ΕΜΠ (2018-2020): «Χαρτογράφηση επιχειρηματικής δραστηριότητας, τεχνολογικών εξελίξεων και ρυθμιστικών αλλαγών. Αποτύπωση επιδόσεων και επιπτώσεων. Κατάρτιση εκθέσεων πρόγνωσης των αλλαγών σε τομείς της βιομηχανίας», ερευνητικό έργο για λογαριασμό του ΣΕΒ, διάφορα παραδοτέα
7. Δελτίο Οικονομικής Συγκυρίας IOBE, Ιούλιος 2019 και Σεπτέμβριος 2019
8. Audretsch, 1995; Innovation, growth and survival, International Journal of Industrial Organization, Volume 13, Issue 4.
9. Caloghirou, Y., Giotopoulos, I, Kontolaimou, A., Tsakanikas, A. “Inside the black box of high-growth firms: Corporate strategy, employee human capital and R&D capabilities”, International Entrepreneurship and Management Journal, forthcoming
10. Giotopoulos, I., Vettas, N., (2018), Economic crisis and export-oriented entrepreneurship: Evidence from Greece
11. Giotopoulos, I., Kontolaimou, A., & Tsakanikas, A. (2017a). Antecedents of growth-oriented entrepreneurship before and during the Greek economic crisis. *Journal of Small Business and Enterprise Development*.
12. Giotopoulos, A. Kontolaimou, A. Tsakanikas, (2017b), «Drivers of high-quality entrepreneurship: what changes did the crisis bring about?», *Small Business Economics*, vol. 48, issue 4, 913-930
13. Global Entrepreneurship Monitor, 2019/2020 Global Report
14. Hözl, W. (2014). Persistence, survival, and growth: a closer look at 20 years of fast-growing firms in Austria. *Industrial and Corporate Change*, 23(1), 199-231.
15. Meghir, C, Pissarides, C.A., Vayanos, D., Vettas, N., (2017), Beyond austerity: reforming the Greek economy, MIT Press
16. Shane, S. (2009). Why encouraging more people to become entrepreneurs is bad public policy. *Small Business Economics*, 33(2), 141-149.
17. Tsakanikas, A., Roth, F., Caliò, S., Caloghirou, Y. and Dimas, P. (2020a). ‘The contribution of intangible inputs and participation in global value chains to productivity performance: Evidence from the EU-28, 2000-2014’, Hamburg Discussion Papers in International Economics, No.5, University of Hamburg, Hamburg.

18. Tsakanikas, A., Caloghirou, Y., Dimas, P. and Stamopoulos, D. (2020b), 'Are innovation and intangibles drivers for EU's manufacturing competitiveness in Global Value Chains?', submitted to Technological Forecasting and Social Change
19. World bank, Doing Business 2019

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Π.1. Το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (GEM)

Από το 1997 μέχρι σήμερα, το Παγκόσμιο Παρατηρητήριο για την Επιχειρηματικότητα (Global Entrepreneurship Monitor, GEM) έχει εξελιχθεί σε ένα από τα σημαντικότερα ερευνητικά προγράμματα παγκοσμίως, που προάγει τη μελέτη της επιχειρηματικότητας και βοηθά στη βαθύτερη κατανόηση της σχέσης μεταξύ της επιχειρηματικότητας και της γενικότερης ανάπτυξης μιας χώρας. Ο συντονισμός του έργου γίνεται από το London Business School και το Babson College (ΗΠΑ), με τις αντίστοιχες εθνικές ομάδες να περιλαμβάνουν κυρίως πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα. Το υπόδειγμα μεταβλητών (ποσοτικών όσο και ποιοτικών) που θεωρείται ότι επηρεάζει το επίπεδο της επιχειρηματικότητας σε μια χώρα είναι κοινό για όλες τις ομάδες και με βάση αυτό κάθε ερευνητική ομάδα συνεισφέρει στην έρευνα με τα εθνικά εμπειρικά στοιχεία της. Επομένως, το GEM αποτελεί μέχρι σήμερα το μοναδικό πρόγραμμα που μπορεί να παράσχει μία συγκριτική αξιολόγηση (benchmarking) της επιχειρηματικότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών, με εναρμονισμένες μεταβλητές μέτρησης.

Το GEM, λοιπόν, έχει ως στόχο:

- Να μετρήσει το επίπεδο επιχειρηματικότητας σε μια χώρα και να εξηγήσει τις διαφορές που εμφανίζονται ανάμεσα στις εξεταζόμενες χώρες
- Να αποκαλύψει παράγοντες που οδηγούν σε ικανοποιητικά επίπεδα επιχειρηματικότητας
- Να προτείνει πολιτικές που ενισχύουν τα επίπεδα επιχειρηματικότητας σε μια χώρα.

Ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της έρευνας του GEM είναι ο αυξανόμενος κάθε χρονιά αριθμός των χωρών που συμμετέχουν (κατά την έρευνα του 2017 έλαβαν μέρος 54 χώρες), και η ανάλυση πλέον των δεδομένων με βάση και το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης ανά κράτος. Με τον τρόπο αυτό, δίνεται η δυνατότητα στους συμμετέχοντες να συγκριθούν με χώρες που βρίσκονται σε παρόμοιο αναπτυξιακό στάδιο, καθιστώντας την όποια σύγκριση πιο δόκιμη και ουσιαστική.

Π.2. Το εννοιολογικό μοντέλο του GEM

Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM απεικονίζει τις πολύπλευρες δυνατότητες της επιχειρηματικότητας, εστιάζοντας κυρίως στη δυναμική, τις καινοτόμες πρακτικές και την συμπεριφορά των ατόμων απέναντι σε προκλήσεις και κινδύνους που εμπλέκονται με την επιχειρηματικότητα, σε αλληλεπίδραση με το περιβάλλον. Σε αυτό το πλαίσιο, η έρευνα του GEM μελετά την επιχειρηματικότητα πάντα αναφορικά με την αλληλεξάρτηση μεταξύ επιχειρηματικότητας και οικονομικής ανάπτυξης, προκειμένου να:

- Αναδείξει παράγοντες που ενθαρρύνουν ή εμποδίζουν την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδίως σε σχέση με τις κοινωνικές αξίες, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και το οικοσύστημα της επιχειρηματικότητας.

- Παρέχει μια πλατφόρμα για την αξιολόγηση του βαθμού στον οποίο η επιχειρηματική δραστηριότητα επηρεάζει την οικονομική ανάπτυξη στο πλαίσιο των επιμέρους οικοσυστημάτων.
- Προβάλλει τις πολιτικές και στρατηγικές με σκοπό την ενίσχυση της επιχειρηματικής ικανότητας ενός οικοσυστήματος.

Το εννοιολογικό μοντέλο στο οποίο βασίζεται το GEM από το 2009, αφορά ακριβώς στην αλληλεπίδραση ανάμεσα στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητας και τους τρεις τύπους οικονομικής ανάπτυξης. Όπως και στο προηγούμενο μοντέλο, η οικονομική δραστηριότητα υποτίθεται ότι εξαρτάται αποφασιστικά από το κοινωνικό, πολιτισμικό και πολιτικό πλαίσιο κάθε χώρας. Το πλαίσιο αυτό προσδιορίζει μια σειρά παραγόντων που επηρεάζουν την επιχειρηματικότητα, τους οποίους το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου (Entrepreneurial Framework Conditions). Με τη σειρά τους, οι Διαστάσεις αυτές επιδρούν στην οικονομική δραστηριότητα γενικά, μέσω της επίδρασής τους τόσο στη λειτουργία των καθιερωμένων επιχειρήσεων, όσο και στην ίδρυση νέων. Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Πλαισίου αφορούν την επιχειρηματική χρηματοδότηση, την κυβερνητική πολιτική, τα κυβερνητικά προγράμματα επιχειρηματικότητας, την εκπαίδευση στην επιχειρηματικότητα, καθώς και την Έρευνας και Ανάπτυξης (R & D), αλλά και τη δυναμική της εσωτερικής αγοράς και τις και πολιτιστικές και κοινωνικές νόρμες.

Ωστόσο, η σημασία των Διαστάσεων του Επιχειρηματικού Πλαισίου διαφέρει ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης κάθε χώρας. Για παράδειγμα, υπάρχουν κάποιες βασικές συνθήκες ή προϋποθέσεις –όπως κάποιοι βασικοί θεσμοί, βασικές υποδομές, καθώς τα επίπεδα υγείας και παιδείας- οι οποίες επηρεάζουν άμεσα το πλαίσιο της οικονομικής δραστηριότητας ακόμα και στις οικονομίες που βασίζονται στην εκμετάλλευση συντελεστών παραγωγής. Άλλες διαστάσεις σχετίζονται περισσότερο με οικονομίες που βασίζονται στην προώθηση της αποτελεσματικότητας, όπως είναι η ανώτατη εκπαίδευση, η αποτελεσματικότητα των αγορών προϊόντων και εργασίας, το μέγεθος των αγορών, κα. Τέλος, η σημασία κάποιων άλλων διαστάσεων είναι πολύ υψηλότερη για οικονομίες που βασίζονται στην καινοτομία, όπως η ευκολία της επιχειρηματικής χρηματοδότησης, η ύπαρξη κυβερνητικών προγραμμάτων ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας, η μεταφορά τεχνολογίας, κα.

Αναλυτικότερα, η πρώτη ομάδα Διαστάσεων –οι Βασικές Προϋποθέσεις- επιδρούν σε ολόκληρη την οικονομική δραστηριότητα μιας χώρας. Με αυτή την έννοια, ο ρόλος τους είναι σημαντικότερος για τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, παρά για την επιχειρηματικότητα, με την έννοια της δημιουργίας νέων επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων. Η δεύτερη ομάδα –την οποία το GEM περιγράφει ως διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα- επηρεάζουν τόσο τις καθιερωμένες οικονομικές δραστηριότητες, όσο και τη νέα επιχειρηματικότητα. Για τις πρώτες, οι διαστάσεις αυτές ενισχύουν την αποτελεσματικότητα επιτρέποντάς τους να επιτύχουν οικονομίες κλίμακας και εύρους. Από την άλλη πλευρά, η νέα επιχειρηματικότητα ευνοείται από τις νέες ευκαιρίες που δημιουργούνται στην αγορά και τις οποίες είναι σε θέση να εκμεταλλευτεί με αποτελεσματικότερες μεθόδους από αυτές που επικρατούσαν στο παρελθόν. Τέλος, η τρίτη ομάδα – την οποία το GEM περιγράφει ως Διαστάσεις Καινοτομίας και Επιχειρηματικότητας- επηρεάζει άμεσα την επιχειρηματική δραστηριότητα, ιδιαίτερα μάλιστα στον τύπο οικονομιών που βασίζονται στην εισαγωγή καινοτομιών. Είναι φανερό ότι σε αυτές τις οικονομίες οι διαστάσεις που αφορούν τόσο την αντίληψη και την εκμετάλλευση νησίδων αγοράς, όσο και τη δημιουργία «ποιοτικών» επιχειρήσεων υψηλών δυνατοτήτων ανάπτυξης αποκτούν μεγαλύτερη σημασία.

Ταυτόχρονα, καθίσταται σαφές ότι οι δύο τελευταίες ομάδες –οι διαστάσεις που προωθούν την αποτελεσματικότητα και εκείνες που ενισχύουν την καινοτομία- έχουν τις πλέον άμεσες επιπτώσεις στην επιχειρηματικότητα που εκδηλώνεται σε μια χώρα. Ωστόσο, είναι σημαντικό να υπογραμμιστεί ότι όλες οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος επιδρούν και στις τρεις πλευρές της επιχειρηματικότητα που συζητήθηκαν προηγουμένως: τις επιχειρηματικές στάσεις και αντιλήψεις, την επιχειρηματική δραστηριότητα και τις επιχειρηματικές φιλοδοξίες. Από την άλλη πλευρά, όπως έχει επίσης συζητηθεί, οι τρεις πλευρές έχουν διαφορετική σημασία στον κάθε τύπο οικονομικής ανάπτυξης.

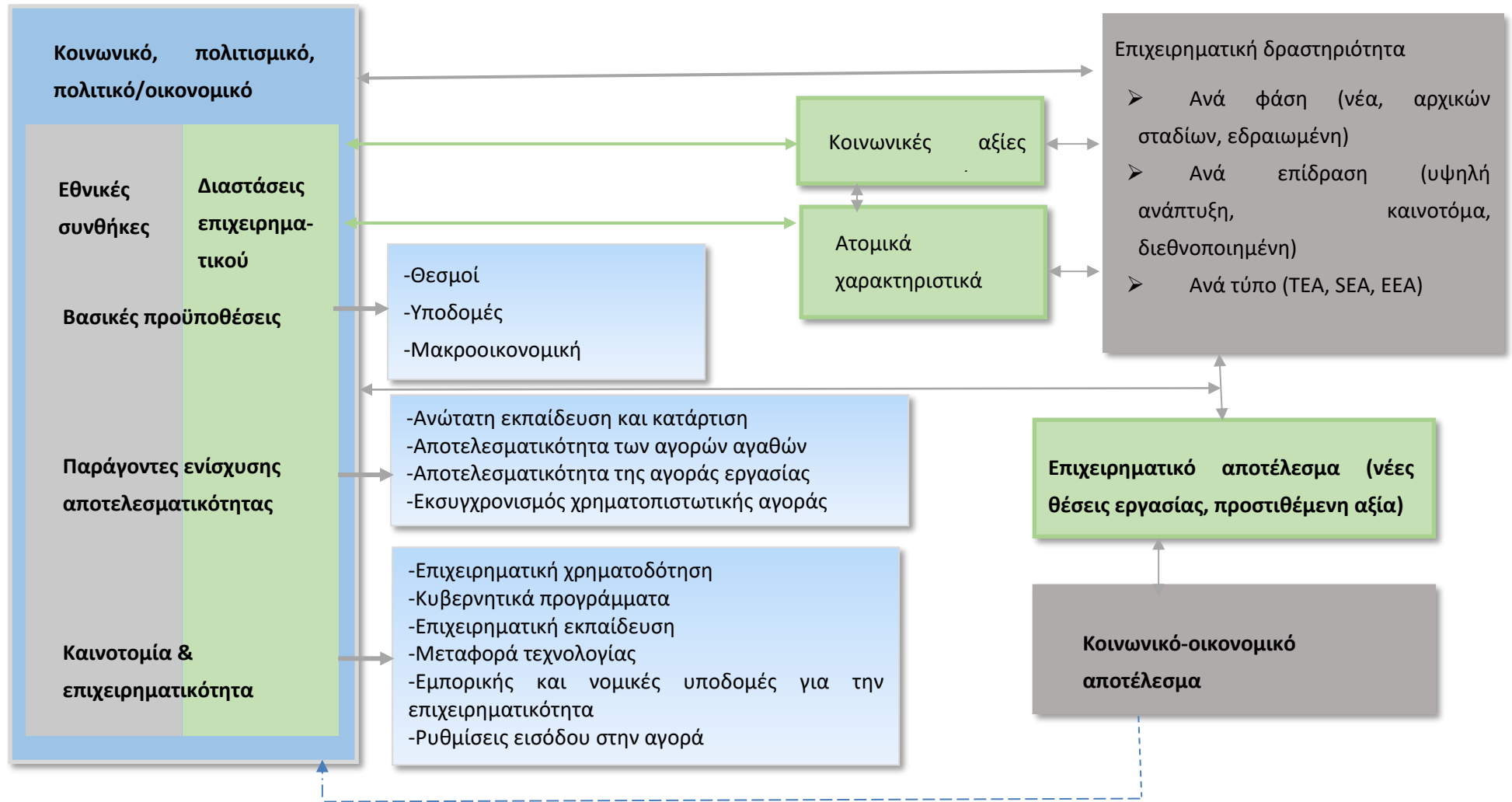
Με βάση τα όσα συζητήθηκαν παραπάνω, το ισχύον εννοιολογικό μοντέλο του GEM έχει τη μορφή που αποτυπώνεται στο σχήμα που ακολουθεί.

Οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος αλληλοεπιδρούν με τις κοινωνικές αξίες επιχειρηματικότητας και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία. Οι κοινωνικές αξίες σχετικά με την επιχειρηματικότητα περιλαμβάνουν θέματα όπως το πώς η κοινωνία αξιολογεί την επιχειρηματικότητα ως μια καλή επιλογή σταδιοδρομίας, κατά πόσο οι επιχειρηματίες έχουν υψηλή κοινωνική θέση και το βαθμό στον οποίο τα μέσα ενημέρωσης επιδρούν θετικά στην επιχειρηματικότητα του οικοσυστήματος. Όσον αφορά τα ατομικά χαρακτηριστικά, αυτά περιλαμβάνουν δημογραφικές πληροφορίες (όπως φύλο, ηλικία), αλλά και την προσωπική αντίληψη του επιχειρηματία σχετικά με τις δυνατότητες και τις ευκαιρίες που αναδύονται στην αγορά καθώς και τα κίνητρα για την έναρξη μιας επιχείρησης (δηλαδή επιχειρηματικότητας ανάγκης εναντίον επιχειρηματικότητας ευκαιρίας).

Οι κοινωνικές αξίες και τα ατομικά χαρακτηριστικά του επιχειρηματία διαμορφώνουν το επιχειρηματικό περιβάλλον, και καθορίζουν διαφορετικούς τύπους αλλά και στάδια επιχειρηματικότητας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα περιλαμβάνει τις φάσεις της επιχειρηματικής διαδικασίας (εκκολαπτόμενη, νέα επιχείρηση, εδραιωμένη διακοπή δραστηριοτήτων), τον πιθανό αντίκτυπο στο κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο (δημιουργία θέσεων εργασίας, καινοτομία, διεθνοποίηση), καθώς και το είδος της δραστηριότητας.

Συνεπώς, οι Διαστάσεις του Επιχειρηματικού Περιβάλλοντος, και βεβαίως οι συνθήκες που επικρατούν στην χώρα, επιδρούν στην οικονομική ανάπτυξη από δύο δρόμους. Ο πρώτος είναι μέσω της λειτουργίας των καθιερωμένων επιχειρήσεων, οι οποίες παράγουν ένα μεγάλο μέρος του ΑΕΠ και προσφέρουν ένα μεγάλο μέρος της απασχόλησης. Ο δεύτερος δρόμος είναι με την άμεση επίδρασή τους στη νέα επιχειρηματικότητα, τη δημιουργία δηλαδή νέων επιχειρήσεων. Ωστόσο, θα ήταν λάθος να θεωρηθεί ότι οι δύο δρόμοι είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Οι μεγάλες καθιερωμένες επιχειρήσεις λειτουργούν και οι ίδιες επιχειρηματικά, καθώς μεγεθύνονται, δημιουργούν νέα προϊόντα και υπηρεσίες, νέες δραστηριότητες και ανοίγονται σε νέες αγορές. Από την άλλη πλευρά, υπάρχει μια αμφίδρομη αλληλεπίδραση ανάμεσα στις μεγάλες επιχειρήσεις και τις νεοϊδρυόμενες που αποτελούν τα αποτελέσματα της νέας επιχειρηματικότητας. Η αλληλεπίδραση αυτή είναι σημαντική για την αναπτυξιακή δυναμική και των δύο ομάδων, όπως αποτυπώνεται στο μοντέλο παραπάνω.

Σχήμα 1. Το εννοιολογικό πλαίσιο του GEM

Π.3. Βασικοί ορισμοί και δείκτες επιχειρηματικότητας: μεθοδολογικό πλαίσιο του GEM

Το ερευνητικό μοντέλο του GEM προσεγγίζει την έννοια της επιχειρηματικότητας σε ένα αρκετά ευρύ πλαίσιο, καθώς καλύπτει ολόκληρο το φάσμα της επιχειρηματικής δραστηριότητας. Εντούτοις, η ανάλυση εστιάζεται στον επιχειρηματία, δηλαδή στις δραστηριότητές του, τις ανάγκες που εκφράζει, τις πεποιθήσεις, τα χαρακτηριστικά του κτλ. Μέσω αυτού του ευρύ φάσματος, γίνεται δυνατή και η εξέταση της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, η οποία έχει αναγνωρισθεί από το GEM ως πολυεπίπεδη και εξελισσόμενη.

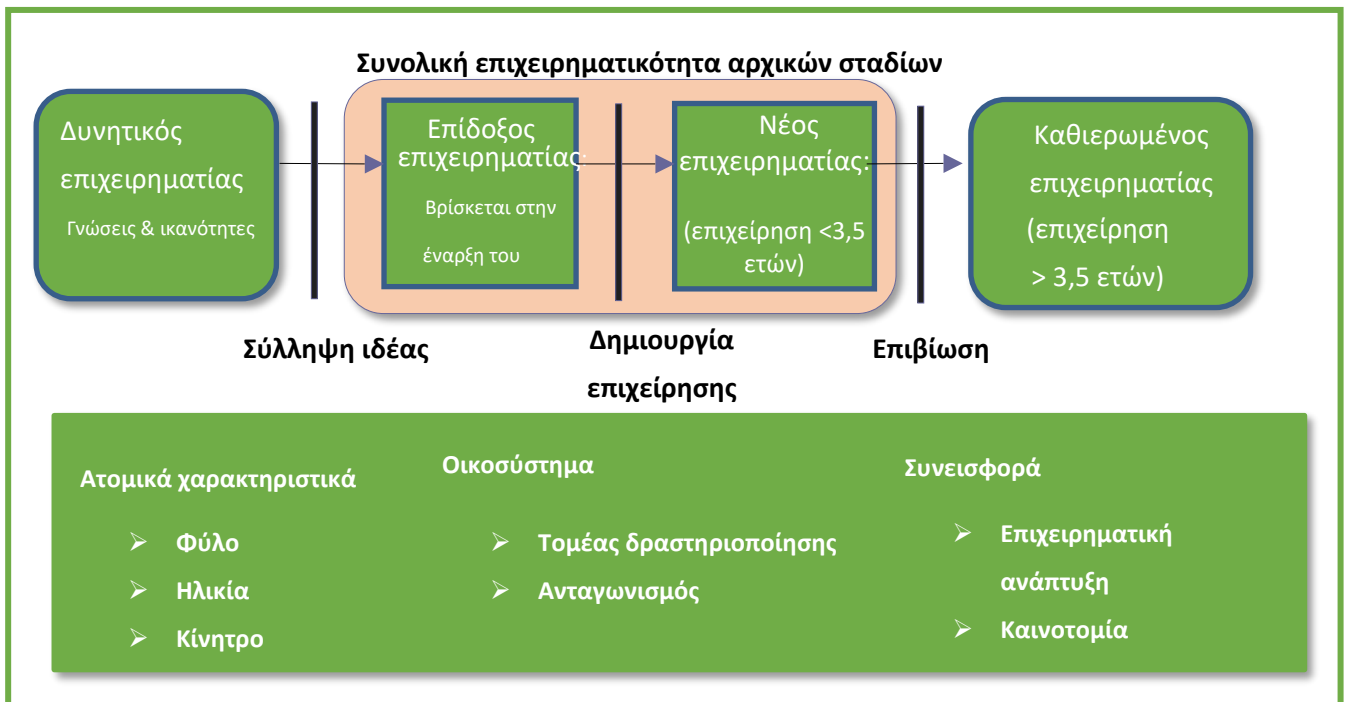
Η έρευνα αναγνωρίζει και τη σημασία των διαδικασιών, των συμπεριφορών και των συγκυριών που οδήγησαν ένα άτομο στην ανάληψη επιχειρηματικής δράσης (μιας και η επιχειρηματικότητα είναι μια διαδικασία που αρχίζει αρκετά προτού μια εταιρία γίνει λειτουργική), ενώ δεν αμελείται και η εξέταση των παραγόντων που διατηρούν στη ζωή μια επιχείρηση. Κάποιος που ξεκινά μια επιχείρηση και προσπαθεί να «σταθεί» σε μια πολύ ανταγωνιστική αγορά είναι επιχειρηματίας, ακόμα και αν οι προσδοκίες του είναι πολύ συγκρατημένες. Αλλά και ένας καθιερωμένος για πολλά έτη επιχειρηματίας μπορεί να είναι ακόμα καινοτόμος, ανταγωνιστικός και να επιθυμεί την περαιτέρω μεγέθυνση και ανάπτυξη της επιχείρησής του. Το GEM ενδιαφέρεται, επομένως, για όλους τους πιθανούς τύπους επιχειρηματία, με στόχο τη συστηματική μελέτη μιας ευρείας ποικιλίας επιχειρηματικών χαρακτηριστικών: κίνητρα, καινοτομία, ανταγωνιστικότητα, προσδοκίες.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η συλλογή δεδομένων του GEM καλύπτει έναν ευρύτερο κύκλο ζωής της επιχειρηματικής διαδικασίας. Πιο συγκεκριμένα, ενδιαφέρεται: α) για τα άτομα από το σημείο που δεσμεύουν πόρους για να αρχίσουν μια επιχείρηση, βρίσκονται δηλαδή στα αρχικά στάδια εκδήλωσης της επιχειρηματικής συμπεριφοράς, έχοντας προβεί απλώς σε κάποιες προκαταρτικές ενέργειες προετοιμασίας της επένδυσής του, β) για τα άτομα που είναι που έχουν ξεκινήσει μόλις τη λειτουργία του εγχειρήματός τους και γ) για τα άτομα που είναι ιδιοκτήτες / διοικούν μια καθιερωμένη επιχείρηση.

Στο Σχήμα 2 αποδίδεται γραφικά η επιχειρηματική διαδικασία και οι αντίστοιχοι τύποι επιχειρηματικής δραστηριότητας που χρησιμοποιεί το GEM.

Σύμφωνα με το GEM, η πληρωμή αμοιβών για διάστημα περισσότερο από τρεις μήνες (συμπεριλαμβανομένων της αντιμισθίας των ιδιοκτητών), αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ουσιαστική έναρξη μιας επιχείρησης και θεωρείται το «γεγονός της γέννησης» των επιχειρήσεων. Είναι, λοιπόν, αυτό το σημείο που διαχωρίζει τους επίδοξους από τους νέους επιχειρηματίες, στοιχείο που συνδέεται ωστόσο περισσότερο με την ηλικία ενός εγχειρήματος. Σε κάθε περίπτωση πάντως από το άθροισμα επίδοξων και νέων επιχειρηματιών προκύπτει ο δείκτης επιχειρηματικής δραστηριότητας αρχικών σταδίων (TEA) ο οποίος, κατά το GEM, αποτελεί τον πρωταρχικό και θεμελιώδη δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Σχήμα 2: Η επιχειρηματικότητα στο πλαίσιο του GEM

Ο δείκτης αυτός αντιπροσωπεύει και αποδίδει μια νέα, δυναμική, επιχειρηματική δραστηριότητα, ακόμα κι αν ένα μέρος των επίδοξων δεν κατορθώσει να ολοκληρώσει τις ενέργειές του και να ξεκινήσει τελικά το εγχείρημά του. Η κινητικότητα που αυτοί οι επιχειρηματίες προσδίδουν στην οικονομία μπορεί να θεωρηθεί σημαντική, ακόμα και ως μοχλός πίεσης προς τις ήδη υπάρχουσες επιχειρήσεις. Άλλωστε, αν δε συμμετέχει κανείς στα πρώτα στάδια ίδρυσης μιας επιχείρησης, τότε δε θα υπάρχει εκδήλωση επιχειρηματικής δραστηριότητας, με ό,τι αυτό σημαίνει για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιοκτήτες επιχειρήσεων που έχουν πληρώσει μισθούς και αμοιβές για περισσότερο από 42 μήνες θεωρούνται καθιερωμένοι επιχειρηματίες. Οι επιχειρηματίες αυτοί έχουν ξεπεράσει το κρίσιμο όριο των 3,5 ετών λειτουργίας και έχουν επιβιώσει. Υψηλά ποσοστά καθιερωμένης επιχειρηματικότητας φανερώνουν θετικές συνθήκες για την επιχειρηματική επιβίωση σε μία χώρα. Από την άλλη πλευρά όμως, αν μια χώρα διαθέτει υψηλό βαθμό καθιερωμένης επιχειρηματικότητας, αλλά χαμηλό δείκτη επιχειρηματικότητας αρχικών σταδίων, τότε υπάρχει μάλλον χαμηλό επίπεδο δυναμισμού στην επιχειρηματικότητα. Επομένως, το ποσοστό του πληθυσμού που συμμετέχει στα διάφορα στάδια του κύκλου ζωής της επιχειρηματικότητας αποτελεί το συνολικό δείκτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Στο Πλαίσιο που ακολουθεί παρουσιάζονται συνοπτικά οι ορισμοί για τους βασικούς δείκτες που χρησιμοποιούνται στην παρούσα έκθεση.

Ορολογία και βασικοί δείκτες επιχειρηματικότητας

Επίδοξοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που – κατά το τελευταίο 12-μηνο από τη στιγμή της έρευνας - είχαν ξεκινήσει προκαταρκτικές ενέργειες στην κατεύθυνση έναρξης ενός νέου εγχειρήματος (συμπεριλαμβανομένης της αυτοαπασχόλησης), στο οποίο θα είναι ιδιοκτήτες είτε του συνόλου, ή κάποιου μέρους του («συνεταίρος»). Οι ενέργειες αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν από συγκέντρωση κεφαλαίου και αναζήτηση χώρων εγκατάστασης και απαραίτητου εξοπλισμού, έως τη σύνταξη ενός επιχειρηματικού σχεδίου, κ.α. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ωστόσο και όσοι/όσες έχουν προχωρήσει πράγματι στην έναρξη λειτουργίας της επιχείρησης και έχουν ήδη πληρώσει μισθούς ή έχουν έναν κύκλο εργασιών από αυτή τη δραστηριότητα, όχι όμως για διάστημα μεγαλύτερο των τριών μηνών. Επιπροσθέτως, αυτή η ενέργεια ενδεχομένως να εντάσσεται στην υπάρχουσα εργασία του ατόμου και να πραγματοποιείται για λογαριασμό του εργοδότη, με τη συμμετοχή του ερωτώμενου να αφορά έτσι έναν διοικητικό / διευθυντικό ρόλο και όχι απαραίτητα ιδιοκτησία.
Νέοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία ενός νέου εγχειρήματος / δραστηριότητας για το οποίο έχουν ήδη πληρώσει μισθούς και έχουν καταγράψει ένα κύκλο εργασιών για τουλάχιστον τρεις, αλλά όχι περισσότερους από 42 μήνες
Επιχειρηματίες Αρχικών Σταδίων (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα που εντάσσονται στις δύο παραπάνω κατηγορίες σύμφωνα με του αντίστοιχους ορισμούς
Καθιερωμένοι Επιχειρηματίες (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τη στιγμή της έρευνας ήταν ιδιοκτήτες – συμμετείχαν στην ιδιοκτησία μιας καθιερωμένης επιχείρησης, δηλαδή μιας επιχείρησης που έχει πραγματοποιήσει αμοιβές, πληρωμές ή οποιοσδήποτε άλλες πληρωμές στους ιδιοκτήτες για περισσότερους από 42 μήνες.
Συνολική Επιχειρηματική Δραστηριότητα (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που είτε εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων είτε είναι καθιερωμένοι επιχειρηματίες (βλ. παραπάνω)
Ποσοστό Αναστολής Επιχειρηματικής δραστηριότητας (% του πληθυσμού 18-64 ετών)	Τα άτομα ηλικίας 18-64 ετών που κατά τους τελευταίους 12 μήνες από τη στιγμή της έρευνας ανέστειλαν τη λειτουργία μιας επιχείρησης, εξαγόρασαν το μερίδιό τους και παραιτήθηκαν, πούλησαν την επιχείρηση εγχείρημα ή/ και γενικά έπαψαν να συμμετέχουν στη λειτουργία της ανεξάρτητα από το αν αυτή συνέχισε ή όχι τη λειτουργία της.
Χαρακτηριστικά της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας Αρχικών Σταδίων	
Επιχειρηματικότητα ευκαιρίας	Ποσοστό αυτών που εμπλέκονται σε επιχειρηματική δραστηριότητα αρχικών σταδίων (όπως αυτή ορίστηκε παραπάνω) οι οποίοι: (α) δηλώνουν ότι ασχολήθηκαν επιχειρηματικά με κίνητρο την αξιοποίηση μιας ευκαιρίας και όχι από την έλλειψη εναλλακτικών επιλογών απασχόλησης και (β) δηλώνουν ότι βασική αιτία για να αξιοποιήσουν αυτή την ευκαιρία είναι η διάθεση εργασιακής ανεξαρτησίας ή η αύξηση του εισοδήματός τους και όχι απλώς η συντήρηση του εισοδήματός τους στα ίδια επίπεδα
Επιχειρηματικότητα Αρχικών Σταδίων με Υψηλές Προσδοκίες Μεγέθυνσης	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που αναμένουν να απασχολήσουν τουλάχιστον 20 απασχολούμενους στα επόμενα πέντε χρόνια.
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων, με Προσανατολισμό Νέα Προϊόντα-Υπηρεσίες	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι το προϊόν ή η υπηρεσία τους είναι καινούργιο για κάποιους πελάτες και θεωρούν ότι δεν προσφέρουν πολλές επιχειρήσεις το ίδιο προϊόν ή υπηρεσία.
Επιχειρηματική Δραστηριότητα Αρχικών Σταδίων, με Εξωστρεφή Προσανατολισμό	Ποσοστό των επιχειρηματιών αρχικών σταδίων (όπως ορίστηκαν παραπάνω) που εκτιμούν ότι τουλάχιστον 25% της πελατείας τους προέρχεται από ξένες χώρες.

Π.4. Το εμπειρικό μέρος του GEM και ο ρόλος του IOBE

Ένα από τα ισχυρότερα ερευνητικά πλεονεκτήματα του GEM είναι ο όγκος των στοιχείων που έχει πλέον σχηματιστεί από το 1997 και η δημιουργία εναρμονισμένων μεταβλητών μέτρησης της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε ένα ευρύ σύνολο χωρών. Αναλυτικότερα, με βάση και το εννοιολογικό μοντέλο που παρουσιάστηκε νωρίτερα, τα μεθοδολογικά εργαλεία του GEM βασίζονται στις εξής πηγές δεδομένων:

- Έρευνα πεδίου (τηλεφωνικές συνεντεύξεις) σε αντιπροσωπευτικά δείγματα ενηλίκων ηλικίας 18 έως 64 ετών, σε μεγέθη που κυμαίνονται από 1.500 έως και 30.000 άτομα.
- Προσωπικές συνεντεύξεις και συμπλήρωση ερωτηματολογίου από άτομα που ειδικεύονται σε ζητήματα που σχετίζονται με διάφορες πλευρές του φαινομένου της επιχειρηματικότητας (εμπειρογνώμονες επιχειρηματικότητας). Αναλόγως με τη χώρα, πραγματοποιούνται έως και 50 αντίστοιχες συνεντεύξεις.
- Τυποποιημένα εθνικά στοιχεία μακροοικονομικών κυρίως δεικτών για την αντίστοιχη οικονομία που λαμβάνονται από αξιόπιστες διεθνείς πηγές (π.χ. Παγκόσμια Τράπεζα, Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ΟΗΕ, κτλ).

Οι συντονιστές του προγράμματος διαμορφώνουν την ετήσια παγκόσμια έκθεση (Global Report) που περιγράφει την εξέλιξη της επιχειρηματικότητας σε παγκόσμιο επίπεδο και παρουσιάζει τις εθνικές συγκρίσεις σε σχέση με διάφορες διαστάσεις του ζητήματος. Η ετήσια έκθεση διανέμεται διεθνώς σε κυβερνητικές υπηρεσίες, οργανισμούς και επιχειρήσεις που ενδιαφέρονται ειδικά για το ζήτημα της επιχειρηματικότητας και είναι προσβάσιμη στο δικτυακό τόπο www.gemconsortium.org.

Το IOBE αποτελεί τον εθνικό ερευνητικό συνεργάτη του GEM από το 2003. Η ερευνητική ομάδα του Παρατηρητηρίου είναι υπεύθυνη για την άρτια διεξαγωγή των σχετικών ερευνών και την προκαταρκτική επεξεργασία των δεδομένων, πριν την αποστολή τους στους συντονιστές. Μετά την εναρμόνιση όλων των διεθνών δεδομένων, αναλύει πλευρές της επιχειρηματικότητας με ιδιαίτερο ελληνικό ενδιαφέρον, ενώ συντάσσει και την Εθνική Έκθεση για την επιχειρηματικότητα στη χώρα που αποσκοπεί στο να αναδείξει εθνικές ιδιαιτερότητες και πιθανές διαφοροποιήσεις. Στόχος είναι πάντα η παραγωγή προτάσεων δημόσιας πολιτικής για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας στην Ελλάδα, λαμβάνοντας υπ' όψη τα ιδιαίτερα εθνικά χαρακτηριστικά.

Το IOBE, στο πλαίσιο της συμμετοχής του στο GEM, διεξάγει δύο έρευνες πεδίου: μία έρευνα πεδίου στον ελληνικό πληθυσμό σε αντιπροσωπευτικό δείγμα 2.000 ατόμων και μία έρευνα πεδίου σε 36 εμπειρογνώμονες, οι οποίοι έχουν επιλεγεί ως «ειδικοί» σε διάφορες διαστάσεις της επιχειρηματικότητας³³. Για περισσότερα στοιχεία και πληροφορίες για το Παρατηρητήριο Επιχειρηματικότητας του IOBE, επισκεφτείτε το σχετικό σύνδεσμο (link) στον ιστότοπο του IOBE: <http://www.iobe.gr>.

³³ Η έρευνα πληθυσμού εκπονείται από την εταιρεία Datarower με τη βοήθεια του συστήματος τηλεφωνικών συνεντεύξεων CATI. Το δείγμα επιλέχθηκε με την τεχνική της πολυσταδιακής στρωματοποιημένης δειγματοληψίας, με βάση τα δημογραφικά χαρακτηριστικά κάθε γεωγραφικού διαμερίσματος, αστικότητα της περιοχής, φύλο και ηλικία.

Π.5. Οι διαστάσεις του επιχειρηματικού περιβάλλοντος

Χρηματοδοτική Υποστήριξη: Ο βαθμός στον οποίο είναι διαθέσιμοι πόροι και χρηματοδοτική υποστήριξη για νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένων επιδοτήσεων και επιχορηγήσεων. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα και τον βαθμό στον οποίο είναι διαθέσιμη χρηματοδοτική υποστήριξη –με τη μορφή μετοχικού κεφαλαίου, κεφαλαίου σποράς (seed capital), ή μέσω δανειοδότησης- καθώς και την κατανόηση της επιχειρηματικότητας από τους φορείς της χρηματοπιστωτικής κοινότητας (π.χ. γνώση και ικανότητα αποτίμησης επιχειρηματικών ευκαιριών, αξιολόγηση των επιχειρηματικών σχεδίων και των κεφαλαιακών αναγκών μικρών επιχειρήσεων, διάθεση για συνεργασία με επιχειρηματίες, και αντιμετώπιση του ρίσκου).

Κυβερνητικές Πολιτικές: Ο βαθμός στον οποίο οι περιφερειακές αλλά και οι εθνικές οικονομικές πολιτικές καθώς και η εφαρμογή τους (σχετικά με την γενική και ειδική φορολογία, τις κυβερνητικές ρυθμίσεις και τη διοίκηση κλπ.) είναι ουδέτερες ως προς το μέγεθος των επιχειρήσεων, και το κατά πόσο οι πολιτικές αυτές αποθαρρύνουν ή ενθαρρύνουν νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις.

Κυβερνητικά Προγράμματα: Η ύπαρξη άμεσων προγραμμάτων ενίσχυσης νέων και αναπτυσσόμενων επιχειρήσεων σε όλα τα επίπεδα κυβερνητικής πολιτικής -εθνικό, περιφερειακό και τοπικής αυτοδιοίκησης. Επίσης, η διάσταση αυτή εξετάζει την ποιότητα και την ευκολία πρόσβασης σε προγράμματα, την διαθεσιμότητα και την ποιότητα του κυβερνητικού προσωπικού, αλλά και την ικανότητά του να διαχειρίζεται ειδικά προγράμματα, καθώς και την αποτελεσματικότητα των δημοσίων υπηρεσιών.

Παιδεία και Μόρφωση: Ο βαθμός στον οποίο παρέχεται εκπαίδευση σχετικά με το πώς ξεκινάει ή διοικείται μια μικρή, νέα ή αναπτυσσόμενη επιχείρηση, σε όλες τις βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος (πρωτοβάθμια, δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, ιδρύματα τεχνολογικής και επαγγελματικής εκπαίδευσης, μαθήματα σχετικά με την επιχειρηματικότητα σε οικονομικά και μη πανεπιστήμια και σε επίπεδο προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων).

Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ποιότητα, την χρησιμότητα και το βάθος μιας τέτοιας εκπαίδευσης για την δημιουργία και τη διοίκηση μιας μικρής, νέας ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης, την φιλοσοφία του εκπαιδευτικού συστήματος απέναντι στις δημιουργικές και καινοτομικές σπουδές σε όλες τις βαθμίδες του, την ικανότητα, καθώς και την ειδικότητά των εκπαιδευτών που διδάσκουν στοιχεία επιχειρηματικότητας.

Μεταφορά Έρευνας και Ανάπτυξης: Ο βαθμός στον οποίο η έρευνα και ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο οδηγεί την χώρα σε νέες εμπορικές ευκαιρίες, καθώς και το αν και κατά πόσο νέες και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις έχουν πρόσβαση σε έρευνα και ανάπτυξη (R&D). Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις συνέπειες του θεσμικού πλαισίου σχετικά με την ευρεσιτεχνία, την δυνατότητα των ερευνητών να διαπραγματεύονται με τους ομολόγους τους στη βιομηχανία και το αντίστροφο, τα επίπεδα καινοτομικότητας της χώρας, τον εθνικό προσανατολισμό των δαπανών για έρευνα και ανάπτυξη (το κατά πόσο τα κρατικά, βιομηχανικά και εκπαιδευτικά ιδρύματα αναγνωρίζουν και προάγουν την σπουδαιότητα της εφαρμοσμένης έρευνας), καθώς και την ποιότητα και την διαθεσιμότητα υποδομής τέτοιας που να στηρίζει πρωτοβουλίες υψηλής τεχνολογίας.

Εμπορική και Επαγγελματική Υποδομή: Η επίδραση εμπορικών, λογιστικών και άλλων νομικών υπηρεσιών (συμπεριλαμβανομένου του κόστους, της ποιότητας και του βαθμού διαθεσιμότητας), αλλά και ιδρυμάτων που επιτρέπουν ή ευνοούν την λειτουργία μιας νέας, μικρής ή αναπτυσσόμενης επιχείρησης. Επίσης, εξετάζονται η πρόσβαση σε πληροφορίες προερχόμενες από ευρύτερες πηγές, συμπεριλαμβανομένου του διαδικτύου, των περιοδικών, των εφημερίδων και δημόσιων σεμιναρίων, σχετικά με την εγχώρα και διεθνή οικονομία, την διαδικασία δημιουργίας μιας επιχείρησης, το πώς ετοιμάζεται ένα επιχειρηματικό σχέδιο, αλλά και σχετικά με τις απαιτήσεις της αγοράς.

Πόσο «ανοιχτή» είναι η Αγορά/Εμπόδια Εισόδου: Ο βαθμός στον οποίο οι εμπορικές συναλλαγές είναι τόσο σταθερές και δύσκολα μετατρέψιμες, ώστε να εμποδίζουν τις μικρές και αναπτυσσόμενες επιχειρήσεις να ανταγωνίζονται αποτελεσματικά και να επιτυγχάνουν να αντικαθιστούν προμηθευτές, υπεργολάβους και συμβούλους. Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης την ύπαρξη ή μη διάφανης αγοράς (π.χ. ύπαρξη ασυμμετριών στην πληροφόρηση: το αν και κατά πόσο οι πληροφορίες για τις συνθήκες της αγοράς είναι διαθέσιμες σε όλους τους πωλητές και τους αγοραστές), τις κυβερνητικές πολιτικές που αποσκοπούν στη δημιουργία ανοιχτής αγοράς (π.χ. κρατικές προμήθειες, μείωση των εμπορικών δασμών, φραγμών κ.λπ.), τη δομή της αγοράς (π.χ. ευκολία εισόδου, κυριαρχία μεγάλων ή μικρών επιχειρήσεων, πλεονεκτήματα διαφήμισης, ανταγωνισμός τιμών κ.λπ.) και το κατά πόσο όλες οι επιχειρήσεις ανταγωνίζονται με βάση τους ίδιους κανόνες του παιχνιδιού.

Πρόσβαση στην Ύλική Υποδομή: Η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε υλικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένων των τηλεφωνικών επικοινωνιών, του ταχυδρομείου, του διαδικτύου, των οδικών μεταφορών, των εναέριων και θαλάσσιων μεταφορών, χώρων γραφείων αλλά και στάθμευσης. Το κόστος της γης, του χώρου και των ενοικίων. Επίσης η ποιότητα και ο βαθμός πρόσβασης σε πρώτες ύλες και φυσικούς

πόρους, όπως το ξύλο, το έδαφος, οι κλιματολογικές συνθήκες, τα οποία είναι επωφελή για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

Πολιτισμικά και Κοινωνικά Πρότυπα: Ο βαθμός, στον οποίο τα υπάρχοντα κοινωνικά και πολιτισμικά πρότυπα ενθαρρύνουν, ή τουλάχιστον δεν αποθαρρύνουν, την ατομική δράση, η οποία πιθανόν να οδηγήσει σε νέους τρόπους επιχειρηματικής δράσης, ή οικονομικές δραστηριότητες που, με τις σειρά τους, μπορούν να οδηγήσουν στην ευρύτερη διάχυση του πλούτου και του εισοδήματος.

Η διάσταση αυτή εξετάζει επίσης τις ευρύτερες στάσεις απέναντι στην επιχειρηματικότητα, τις συμπεριφορές απέναντι στο ρίσκο, την επιχειρηματική αποτυχία και την δημιουργία πλούτου (καθώς και την επίδρασή τους στην ανάπτυξη επιχειρηματικότητας), την επίδραση των κοινωνικών προτύπων στην επιχειρηματική συμπεριφορά, την κοινωνική αξία ή απαξία του επιχειρηματία, και τέλος την επίδραση που ασκούν οι πολιτισμικές και κοινωνικές συμπεριφορές για την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας σε τοπικές κοινότητες και μειονοτικές ομάδες (εθνικές ή θρησκευτικές ομάδες, γυναίκες κλπ.).